

Numărul 6 • Decembrie 2025

Security Brief

BALCANII –
ÎNTRE CONFLICT, COMPETIȚIE
STRATEGICĂ ȘI INTEGRARE
EUROATLANTICĂ

INSTITUTUL PENTRU STUDII POLITICE
DE APĂRARE ȘI ISTORIE MILITARĂ

Publicație editată de Institutul pentru studii politice de apărare și istorie militară (ISPAIM), structură de cercetare științifică a Ministerului Apărării Naționale, care funcționează în subordinea Departamentului pentru politica de apărare, planificare și relații internaționale.

ISPAIM este atestat de către Ministerul Educației și Cercetării/ Autoritatea Națională pentru Cercetare drept instituție aptă să desfășoare activitate de cercetare științifică și acoperă trei domenii de cercetare: securitatea internațională, politica de apărare și istoria militară, inițiind și dezvoltând cercetări fundamentale și aplicative.

ADRESA

Str. Constantin Mille nr. 6, sector 1, București, cod 010142

telefon: 0040.21.315.17.00

fax: 0040.21.319.58.01

www.ispaim.mapn.ro

e-mail: ipsdmh@yahoo.com; redactie.ispaim@yahoo.com

SECURITY BRIEF

BALCANII – ÎNTRE CONFLICT, COMPETIȚIE STRATEGICĂ ȘI INTEGRARE EUROATLANTICĂ

2025

Responsabil de volum: Alin Oprea

***BALCANII –
ÎNTRE CONFLICT, COMPETIȚIE
STRATEGICĂ ȘI INTEGRARE
EUROATLANTICĂ***

Este permisă reproducerea, fără perceperea unor taxe,
însă cu respectarea precizării exacte a sursei.

Responsabil de volum:

Alin Oprea

Colectiv de autori:

Șerban-Filip Cioculescu

Sorin Cristescu

Andrei Flore

Alexandru Lucinescu

Alexandru Madgearu

Alin Oprea

Șerban-Liviu Pavelescu

Daniela Șișcanu

Andreea Tudor

Tudor Vișan-Miu

CUPRINS

Prefață	7
Balcanii – o imagine conceptuală în continuă schimbare a Europei de Sud-Est	11
Scurtă istorie a spațiului balcanic	21
Balcanii „explozivi”. Războaiele din fosta Iugoslavie	57
Stabilizarea Balcanilor. Între „calea de mijloc” și integrarea europeană	73
Dinamica internă a relațiilor dintre statele balcanice	85
Interesele actorilor externi în Balcani	91
Concluzii	111
Cronologie	119
Bibliografie selectivă	131
Lista ilustrațiilor	141

PREFAȚĂ

Dragi cititori,

Cel de-al șaselea dosar al acestei serii de scurte analize este dedicat unuia dintre cele mai complexe și disputate spații din istoria continentului european, de o importanță strategică deosebită de-a lungul timpului: Peninsula Balcanică. Situată la intersecția dintre marile spații continentale și civilizaționale, regiunea a reprezentat, de-a lungul secolelor, un punct în care competiția dintre imperii, ambițiile politice și diferențele culturale s-au întâlnit, s-au suprapus și au modelat în profunzime evoluțiile istorice ale Europei.

Această lucrare își propune să prezinte un cadru coerent al transformărilor politice și geopolitice care au marcat Balcanii, oferind atât contextul istoric necesar, cât și o analiză a realităților actuale, tratând această zonă dintr-o perspectivă istorică, conceptuală și strategică. Începând cu evoluția ideii de „Balcani”, un concept ale cărui semnificații au oscilat constant între exotizare, stigmatizare și valorizare culturală, lucrarea arată cum identitatea regiunii a fost construită nu doar de popoarele sale, ci și de imperiile care au stăpânit-o sau au râvnit-o.

Importanța strategică a Balcanilor este o constantă a istoriei. Poziția lor geografică, la intersecția dintre Europa Centrală, Orientul Apropiat și estul Europei, a alimentat de-a lungul timpului interesul constant al imperiilor și al marilor puteri. În acest dosar sunt explorate pe larg etapele definitorii ale evoluției acestei regiuni: perioada bizantină și formarea primelor state medievale, expansiunea otomană și dominația Porții timp de cinci secole, apariția statelor naționale în secolul al XIX-lea și competiția pentru teritorii dintre acestea, integrarea Balcanilor în logica rivalităților dintre marile puteri (Austria, Rusia, Germania, Franța, Marea Britanie). Este evidențiat felul în care aceste etape succesive au generat un tipar regional în care schimbările politice au fost frecvent rezultatul confruntării dintre interese interne și presiuni externe, iar ordinea politică a fost adesea reconfigurată prin intervenția decisivă a actorilor externi.

Acest volum analizează în detaliu și rolul Balcanilor în marile conflicte ale secolului al XX-lea. Războaiele balcanice și izbucnirea Primului Război Mondial sunt prezentate ca momente de cotitură care au demonstrat încă o dată impactul disproporționat al regiunii asupra stabilității europene. Perioada interbelică, marcată de rivalități persistente și alianțe fragile, a fost urmată de reconfigurările geopolitice radicale de după cel de-Al Doilea Război Mondial, când Balcanii au devenit un spațiu de frontieră ideologică între blocurile estic și vestic. În mod particular, analiza acordă o atenție specială evoluției iugoslaviei și specificului politic al acestui proiect statal, precum și modului în care destrămarea sa violentă de la sfârșitul secolului al XX-lea a influențat arhitectura de securitate a Europei post-Război Rece.

În același timp, lucrarea tratează pe larg și perioada post-1990, când Balcanii au intrat într-o etapă de reconstrucție, reformă și realiniere strategică. Rolul NATO și cel al Uniunii Europene în stabilizarea și modernizarea regiunii sunt analizate în contextul larg al extinderii euroatlantice, care a oferit statelor din Balcani un cadru predictibil de securitate și reformă instituțională. Procesul de integrare este însă prezentat și prin prisma dificultăților sale, a ritmurilor diferite de aderare și a vulnerabilităților politice și economice care continuă să marcheze unele dintre statele regiunii. De asemenea, este reliefat modul în care disparitățile interne, tensiunile etnice, fragmentările politice și slăbiciunile instituționale influențează procesul de modernizare și capacitatea regiunii de a se ancora definitiv în spațiul euroatlantic.

O atenție deosebită este acordată competiției geopolitice contemporane care se manifestă în Balcani. Rusia și China își proiectează interesele în regiune prin politici energetice, investiții economice, influență culturală sau instrumente hibride, generând presiuni suplimentare asupra procesului de integrare europeană. Balcanii sunt astfel descriși ca o zonă în care interacțiunea dintre influențele externe și vulnerabilitățile interne produce un mediu strategic complex, în care evoluțiile politice, economice și de securitate din fiecare stat au implicații directe asupra stabilității regionale.

Lucrarea subliniază în mod constant această continuitate a importanței strategice a Balcanilor: o regiune care a fost, în epoci diferite, declanșator de conflict, câmp de confruntare ideologică, spațiu de experiment politic și, în perioada recentă, un element decisiv al proiectului european de stabilitate și securitate. Balcanii sunt prezentați nu doar ca un teritoriu care a absorbit presiuni externe, ci și ca un actor regional cu propria capacitate de adaptare și transformare, aflat astăzi într-un proces de tranziție în care stabilitatea depinde de calitatea reformelor interne, de consistența angajamentului extern și de maturizarea politică a societăților din regiune.

Scopul nostru este acela de a oferi un instrument util de înțelegere, dar și un cadru analitic care să permită interpretarea corectă a unui spațiu adesea simplificat ori caricaturizat. Balcanii nu sunt doar o regiune cu un trecut dificil; sunt un nod strategic al Europei, un teritoriu în care trecutul și prezentul se suprapun, iar evoluțiile de astăzi vor modela arhitectura de securitate de mâine.

Această lucrare se adresează unui public larg: studenți, cercetători sau pur și simplu pasionați de geopolitică și istorie, care doresc să cunoască și să înțeleagă mai bine zona, dincolo de clișeele sau portretizările care au conferit Balcanilor o imagine negativă în rândul opiniei publice de-a lungul timpului.

Dr. Carmen-Sorina Rîjnoveanu

*Directorul Institutului pentru studii politice
de apărare și istorie militară*

BALCANII – O IMAGINE CONCEPTUALĂ ÎN CONTINUĂ SCHIMBARE A EUROPEI DE SUD-EST

Evoluția istorică a conceptului • Balcanii ca punte
între civilizații și religii • Redefinirea geopolitică a
Balcanilor • România și Balcanii: o relație complexă de
interdependență, de basculare între centru și periferie,
între aspirații și rădăcini istorice

Balcanii, în dubla lor accepție, ca spațiu geografic și conceptual, ocupă o poziție unică în istoria europeană. Situată la intersecția dintre continente, imperii și religii, regiunea a fost mult timp definită mai puțin de granițe stricte și mai mult de fluiditatea semnificațiilor sale culturale, politice și ideologice. De-a lungul timpului, „Balcanii” au fost portretizați alternativ ca o punte între civilizații și ca un simbol al fragmentării, instabilității și „alterității” în cadrul Europei. Aceste imagini schimbătoare – de la viziunea unui creuzet de culturi, în sensul romantic al cuvântului, până la o periferie geopolitică – reflectă nu numai trecutul complex al regiunii, ci și intervențiile externe care i-au modelat identitatea. În acest demers ne propunem să analizăm evoluția conceptului de Balcani, explorând modul în care evoluțiile istorice, moștenirile imperiale și dinamica geopolitică contemporană au influențat imaginea și percepția Europei de Sud-Est, de la perioadele otomană și habsburgică până la conceptul contemporan, ce introduce în spațiul relațiilor internaționale ideea „Balcanilor de Vest”.

Evoluția istorică a conceptului

Termenul „Balcani” derivă din cuvântul turcesc „balkan”, care înseamnă „munte”, și a fost folosit inițial pentru a descrie lanțul muntos balcanic din Bulgaria. A intrat în uzul european mai larg în secolele XVIII-XIX, odată cu declinul Imperiului Otoman, cu războaiele de succesiune a moștenirii otomane și cu ascensiunea naționalismului în sud-estul Europei. Înainte de această perioadă, termenii utilizați pentru descrierea regiunii erau: *Europa de Sud-Est*, *Turcia Europeană* sau *Orientul Apropiat*. Odată cu intrarea sa în uz, termenul „Balcani” a fost politizat treptat, dobândind conotații care s-au extins dincolo de geografie, pentru a include semnificații culturale și civilizaționale.

În secolele de dominație otomană (secolele XIV-XIX), Peninsula Balcanică a fost caracterizată de un grad extraordinar de diversitate etnică, lingvistică și religioasă. Creștinii, musulmanii și evreii au coexistat sub sistemul *millet*-ului, forma specifică de organizare a administrației otomane, ce utiliza în afacerile interne (administrație, justiție etc.) principiul autonomiei comunitare, fiind organizată mai degrabă pe criterii religioase decât naționale. Această coexistență a favorizat o sinteză culturală unică, vizibilă în arhitectură, gastronomie, muzică și semantică. Pe de altă parte, forma de administrare specifică reprezintă și una dintre rădăcinile conflictelor ulterioare, deoarece retragerea autorității otomane în secolul al XIX-lea a declanșat mișcări naționaliste, care concureau pentru autodeterminare și control teritorial, într-un spațiu marcat prin amestec etnic, diversitate și autonomie personală.

„Chestiunea orientală” – problema diplomatică europeană a gestionării declinului Imperiului Otoman, în contextul determinat al politicilor de echilibru între marile puteri – a transformat Balcanii într-un teatru al confruntării marilor puteri. Marea Britanie, Rusia, Germania, Austro-Ungaria, Italia și Franța au căutat, toate, să aibă influență în regiune, considerând-o un spațiu compensatoriu în realizarea echilibrului de putere european, o zonă tampon ori o potențială rută de penetrare și proiecție de putere către Mediterana și Orientul Mijlociu. Războaiele balcanice (1912-1913)

și Primul Război Mondial au înrădăcinat regiunea în conștiința europeană ca o frontieră volatilă. În această perioadă a apărut termenul „balcanizare”, care semnifică fragmentare și diviziune etnică – un concept care avea să bântuie imaginea regiunii pe tot parcursul secolului al XX-lea. Tot acum, maniera de purtare a războaielor balcanice, imortalizată în *Raportul Carnegie Endowment for Peace* din 1914, a asociat regiunii și conceptelor conexe o dimensiune de cruzime, sălbăticie și înapoiere, conflict etnic și religios extrem. În acest context, Balcanii și „balcanizarea” îndeplinesc în imagine și conținut toate tarele „orientalismului”, de unde și nevoia misionariatului, a iluminării unei regiuni considerate sălbatice, înapoiată în timp istoric și spațiu și, oarecum, exotică.

Principalele date ale Raportului Carnegie din 1914

- Raportul este o expresie a noului curs ce se impune în sistemul relațiilor internaționale după Congresul de la Berlin (1878) ce insistă pe codificarea regulilor de purtare a conflictelor armate prin intermediul legislației internaționale.
- O concretizare a acestei codificări o reprezintă seria de acorduri adoptate la Haga (1899-1907) ce au stat la baza creării Crucii Roșii Internaționale și impunerii de reguli pentru a proteja prizonierii de război și populația civilă, non-combatantă.
- De asemenea, sunt propuse ca reguli de conduită în relațiile internaționale principiile medierii și prevenirii conflictelor, precum și cel al intervenției colective a comunității internaționale în înghețarea și soluționarea conflictelor.
- În analiza conflictelor din Balcani, raportul atribuie responsabilitatea pentru războaiele din Balcani și, mai ales, pentru modul de purtare a operațiilor militare atât statelor combatante, cât și comunităților etnice locale, dar și marilor puteri implicate în gestionarea chestiunii orientale de-a lungul secolelor XVII-XIX.
- Raportul, prin adresarea concluziilor sale opiniei publice internaționale, deschide o nouă eră în relațiile internaționale prin care conduita statelor poate și este influențată de opinia publică atât la nivel intern, cât și la nivelul comunității internaționale.

- Sunt puse în circulație o serie de concepte ce se vor regăsi de acum înainte în relațiile internaționale, precum: război de exterminare, deportări, campanii de ucidere, tortură a prizonierilor de război, violență asupra femeilor și copiilor, tabere de refugiați, curățare etnică etc.
- Raportul fundamentează dezbaterăa asupra necesității existenței unui organism transnațional, care să reglementeze și să gestioneze sistemul relațiilor internaționale, noțiune situată în centrul dezbaterilor Conferinței de Pace de la Paris de după Primul Război Mondial, conferință care va determina, prin deciziile adoptate, crearea primului organism internațional destinat reglementării funcționării sistemului relațiilor internaționale – Societatea Națiunilor.

Balcanii ca punte între civilizații și religii

În ciuda asocierii lor cu ideile de conflict și conflictualitate, Balcanii păstrează în rândul istoricilor, dar și în rândul opiniei publice, și imaginea unei punți între civilizații, a unui spațiu de tranziție ce leagă creștinătatea occidentală de cea orientală, și pe cele două de lumea musulmană. Rolul istoric al regiunii, de răscruce între Europa și Asia, a favorizat modele de interacțiune și schimb care contestă dihotomia simplistă dintre „Est” și „Vest”, „Nord” și „Sud”. Orașe precum Sarajevo, Salonic sau Istanbul ilustrează această funcție de punte, de spațiu de comunicare, unde moscheile, bisericile și sinagogile coexistă la câțiva pași unele de altele, atestând o istorie multiseculară de coexistență și pluralism.

Dintr-o perspectivă culturală, Balcanii au servit drept canal de legătură pentru mișcările artistice și intelectuale. Moștenirea bizantină, estetica otomană și influențele vest-europene s-au contopit într-un mozaic cultural distinct. La începutul secolului al XX-lea, scriitorii și cercetătorii – atât locali, cât și străini – au început să româneze caracterul eterogen și cosmopolit al regiunii. Maria Todorova, în lucrarea sa fundamentală *Imagining the Balkans* (1997), a susținut că Europa Occidentală își proiecta

adesea anxietățile și fanteziile asupra Balcanilor, portretizând zona ca fiind „celălalt intern” al Europei – atât familiar, cât și străin. Această imagine ambivalentă, oscilând între fascinație și dispreț, a contribuit la stereotipul persistent al Balcanilor ca spațiu periferic: parte a Europei, dar perpetuu la marginea acesteia.

Religia a jucat un rol central în construirea acestei identități specifice, orientată către comunicare și pluralitate. Coexistența ortodoxiei, a catolicismului și a islamului – combinată cu diverse specificități lingvistice și etnice – a făcut din Balcani un microcosmos al civilizației eurasiatice. În epoca post-otomană, această diversitate a fost adesea reinterpretată ca o povară sau o sursă de diviziune, dar în termeni culturali reprezintă una dintre cele mai distinctive trăsături ale regiunii. Istoricii moderni subliniază, din ce în ce mai mult, acest pluralism ca pe un atu, considerând Balcanii un laborator istoric al coexistenței, mai degrabă decât o simplă zonă de conflict.

Redefinirea geopolitică a Balcanilor: din anii interbelici și ai celui de-Al Doilea Război Mondial, trecând prin anii Războiului Rece la postcomunism și „Balcanii de Vest”

Restructurarea administrativ-teritorială, politică și militară de proporții, pe care o cunosc continentul european și lumea în ansamblul său prin deciziile Conferinței de Pace de la Paris (1918-1920), dă șansa popoarelor și statelor balcanice să facă o primă mișcare majoră de depășire a prejudecăților asociate regiunii. Anii interbelici, proiectele de cooperare și colaborare, eforturile pentru transformarea regiunii, dintr-una marcată de confruntare și conflict într-una a cooperării, reprezintă unii dintre pașii majori parcurși de regiune în reconfigurarea conceptuală a spațiului sud-est european. Crearea Antantei Balcanice (1934), dar și demersurile statelor balcanice, din ultimul deceniu interbelic, pentru a promova cooperarea, colaborarea și a contracara riscurile de securitate interne și externe sunt meritorii și au contribuit la depășirea unora dintre clișeele notorii asociate acestui spațiu.

Din păcate, factorii externi au jucat, încă o dată, un rol hotărâtor în implicarea întregii regiuni în războiul mondial, iar rezultatele sunt deja bine-cunoscute.

Războiul Rece a determinat o nouă evoluție semnificativă în percepția geopolitică a Balcanilor. Regiunea a fost împărțită între blocuri politice și ideologice: Iugoslavia socialistă a urmat o cale nealiniată, Albania s-a orientat spre comunismul izolaționist, Grecia și Turcia s-au alăturat NATO, iar Bulgaria și România s-au aliniat sferei sovietice. Această fragmentare a întărit imaginea Balcanilor ca spațiu divizat politic, dar semnificativ din punct de vedere strategic. Paradoxal, situația a oferit și un grad de stabilitate, deoarece bipolarismul specific Războiului Rece a limitat conflictele deschise din regiune. De asemenea, experiența interbelică a cooperării și colaborării s-a impus ca una dintre „lecțiile învățate” temeinic de statele regiunii. La mijlocul anilor 1960, în pofida tuturor diviziunilor și liniilor de demarcație, începe să se facă simțit un „etos” al colaborării, structurat pe baza comitetelor de cooperare balcanice și pe resurecția unora dintre cadrele de cooperare balcanică, moștenite din anii interbelici. Pornind de la inițiativele cooperării medicale și jocurilor sportive balcanice, aceste acțiuni se vor concretiza în cooperarea politică balcanică ce debutează în anii de sfârșit ai Războiului Rece (1988-1989).

Dizolvarea violentă a Iugoslaviei în anii 1990 a reactivat multe dintre stereotipurile negative asociate cu Balcanii. Mass-media și factorii de decizie occidentali au reînviat termenul „balcanizare”, pentru a descrie fragmentarea regiunii în state definite etnic. Războaiele din Bosnia-Herțegovina, Croația și Kosovo păreau să confirme percepțiile de lungă durată despre naționalismul și tribalismul endemic. Totuși, această interpretare a trecut adesea cu vederea factorii internaționali mai generali – cum ar fi sfârșitul ordinii bipolare, crizele economice ale tranziției și intervenția occidentală – care au modelat aceste conflicte. Pe de altă parte, crizele în discuție au contribuit și la activarea și multiplicarea inițiativelor de cooperare regională destinate soluționării situațiilor conflictuale și riscurilor și amenințărilor de securitate asociate.

Începând cu anii 2000, Uniunea Europeană și NATO au început să re-imizeze regiunea sub eticheta „Balcanii de Vest”, acest nou concept geopolitic vizând spațiul geografic al teritoriilor actualelor state Albania, Bosnia și Herțegovina, Kosovo, Muntenegru, Macedonia de Nord și Serbia. Recenta denumire servește nu doar ca o categorie birocratică pentru politica de extindere a UE, ci și ca un efort simbolic de *rebranding*. „Balcanii de Vest” implică un proces de europenizare treptată, care vizează detașarea regiunii de conotațiile violente ale „balcanizării” și integrarea sa în comunitatea europeană și euroatlantică.

Astăzi, Balcanii se află din nou în centrul unor interese geopolitice concurente. Uniunea Europeană, Rusia, China și Turcia exercită toate influență prin investiții, diplomatie și legături culturale. Această competiție reînnoită evidențiază rolul durabil al regiunii ca punte strategică – între nucleul european și periferii, între instituțiile occidentale și ceilalți actori globali sau regionali. În acest sens, Balcanii continuă să întruchipeze atât promisiunea, cât și tensiunea inherentă poziției lor periferice.

În concluzie, se impune ideea Balcanilor ce evoluează conceptual de la un termen geografic la o metaforă puternică, pentru periferiile, hibriditatea și contradicțiile Europei. Din punct de vedere istoric, regiunea a fost modelată de moștenirile suprapuse ale Bizanțului, Imperiului Otoman și modernității europene, producând un mozaic complex de identități și forme politice. Imaginea sa a oscilat între cea a unui pod care unește civilizațiile și cea a unui spațiu fragmentat, cu instabilitate persistentă. În epoca contemporană, în continuarea acestui demers conceptual, noțiunea de „Balcanii de Vest” urmărește să transforme regiunea ca o parte legitimă a viitorului politic al Europei, deși stereotipurile persistente și compartimentările geopolitice rămân.

Prin urmare, înțelegerea Balcanilor necesită depășirea naratiunilor reducionista despre violență sau înapoiere. Necesită recunoașterea profunzimii istorice a regiunii și a rolului său de zonă de contact între diverse tradiții. Pe măsură ce Europa se confruntă cu noi forme de diviziune și transformare, experiența Balcanilor

– atât ca punte, cât și ca frontieră – oferă perspective valoroase asupra provocărilor coexistenței, identității și integrării într-o lume interconectată.

România și Balcanii: o relație complexă de interdependență, de basculare între centru și periferie, între aspirații și rădăcini istorice

Istoric, evoluția spațiului românesc este puternic legată de arealul sud-est european și aceasta în pofida unor definiții și accepții geografice și geopolitice ce limitează Peninsula Balcanică la spațiul de la sud de frontiera naturală a Dunării. Influența bizantină, cea otomană, vecinătatea la sud și vest a frontierelor otomane, dominația otomană politico-militară asupra spațiului românesc în decursul secolelor Evului Mediu și în zorii epocii moderne au modelat și influențat profund societatea românească, puternic interrelaționată cu spațiul balcanic, prin obiceiuri, dimensiuni culturale și spirituale.

Reorientarea spațiului românesc, în contextul modernității, către modelul civilizațional occidental a însemnat și o reconsiderare de proporții nu numai a raporturilor dintre diferitele instituții și markeri identitari în interiorul societății românești, dar și a raporturilor acesteia cu spațiul balcanic. Afirmarea naționalismului, a identității naționale și aspirația către modernitate au făcut ca legăturile de până atunci, marcate de comunitatea identitară asociată spiritualității ortodoxe și sentimentul de solidaritate cu popoarele aflate sub dominația otomană, să se schimbe profund. Solidaritatea a rămas, dar s-a transformat într-o relație politică, una marcată de diferențele în identitate națională ce se fac simțite peste tot în Balcani. În aceste condiții, în pofida unor puternice presiuni ale cabinetelor de la Berlin, Viena și Budapesta ce căutau să dirijeze iredenta națională românească către revendicări și preocupări în spațiul balcanic, statul modern român a ales să se delimiteze de spațiul balcanic și să dea prioritate îndeplinirii proiectului național ce viza reunirea provinciilor istorice, aflate sub dominație austro-ungară și rusă, cu patria mamă.

Fără a nega preocuparea pentru evoluțiile politico-militare din spațiul sud-est european în care se implică ca un arbitru necontestat, Bucureștiul se reorientează, din punctul de vedere al aspirațiilor

civilizaționale, către Occident. De aici rezultă o distincție care este permanent prezentă în atitudinea cercurilor conducătoare, dar și în opinia publică internă cu privire la Balcani și evoluțiile din acest spațiu față de care, nu de puține ori, Bucureștiul împărtășește – împreună cu spațiul occidental – imaginea negativă asociată sud-estului european în anii de început ai secolului al XX-lea. Interacțiunea permanentă cu statele arealului și implicarea României în aranjamentele politico-militare din această zonă în anii interbelici sunt o recunoaștere a importanței spațiului sud-est european pentru securitatea națională a României. Inițiative similare sunt lansate și promovate și în anii Războiului Rece.

Evoluțiile post-Război Rece ale arealului sud-est european – cu deosebire disoluția violentă a fostei Iugoslavii ce a dus la multiplicarea actorilor statali din acel areal, dar și la exacerbarea riscurilor de securitate pentru regiune în ansamblul său, precum și pentru statele din imediata vecinătate – au pus România în fața unei situații preocupante. Pe de o parte, eforturile de promovare a proiectelor naționale ale integrării europene și euroatlantice transformau orice asociere cu Balcanii și cu termenii revigorați de evenimentele sângeroase din spațiul iugoslav, precum balcanizare și balcanic, în veritabile riscuri de securitate și amenințări potențiale în împlinirea acestor obiective. Pe de altă parte, România, prin poziție și relațiile sale tradiționale cu statele și facțiunile politice ce evoluau în spațiul Balcanilor, mai ales în cel ex-iugoslav, se găsea într-o poziție unică de mediator și contribuitor net la securitatea regională. Răspunsul la această dilemă este unul dual și, adesea, contradictoriu. Pe de o parte, asistăm la o serie de demersuri pentru afirmarea delimitării României de spațiul balcanic și sublinierea identității românești ca parte a comunității de valori europene, în sensul occidental al cuvântului. În acest context, România este desemnată ca aparținând spațiului est-european, central-est european, cu o delimitare strictă de Balcani pentru a evita o eventuală asociere cu conotațiile negative reapărute în opinia publică internațională odată cu disoluția violentă a statului iugoslav. Pe de altă parte, România a înțeles, ca parte a strategiei sale de integrare europeană și euroatlantică, să adopte în relațiile

sale cu Balcanii și conflictele din spațiul ex-iugoslav o atitudine pro-activă de constructor de stabilitate și furnizor de securitate într-un areal ale cărui evoluții nu amenințau doar securitatea sa națională, ci și securitatea și stabilitatea regională și, prin efecte, securitatea și stabilitatea spațiilor europene și euroatlantice. România este, în acest context, un actor pe deplin implicat în toate inițiativele și aranjamentele de securitate din Balcani și la toate misiunile UE, NATO, ONU și OSCE din regiune.

În concluzie, putem afirma că Balcanii exercită o influență multilaterală asupra securității naționale a României, modelând mediul său geopolitic, strategia de apărare, reziliența economică și stabilitatea societală. Deși România nu se confruntă cu o amenințare militară imediată din partea regiunii, instabilitatea balcanică poate reprezenta indirect riscuri semnificative prin fluxurile de refugiați, amenințările hibride, crima organizată și perturbările mediului operațional al NATO. Având în vedere transformarea regiunii într-un spațiu concurențial în care sunt prezente și se exercită influențe ale marilor puteri, în special din partea Rusiei și Chinei, interesul strategic al României constă în integrarea treptată a Balcanilor de Vest în structurile euroatlantice. Stabilitatea, consolidarea democratică și modernizarea economică în Balcani sunt, prin urmare, componente esențiale ale securității pe termen lung a României.

Pentru îndeplinirea acestor obiective abordarea României combină implicarea diplomatică, participarea la misiuni de securitate regionale, cooperarea economică și consolidarea rezilienței interne. Stabilitatea Balcanilor nu este doar o chestiune regională – este parte integrantă a securității Europei de Sud-Est în ansamblu. În calitate de stat membru NATO și UE de primă linie, România consideră Balcanii nu doar o regiune vecină, ci o componentă esențială a propriei arhitecturi de securitate. Investițiile continue în cooperarea regională, prevenirea conflictelor și eforturile de integrare vor rămâne esențiale pentru a asigura că Balcanii contribuie la securitatea națională a României, mai degrabă decât să o submineze.

SCURTĂ ISTORIE A SPAȚIULUI BALCANIC

Statele slavilor din vestul Peninsulei Balcanice în Evul Mediu (secolele IX-XVII) • „Butoiul cu pulbere al Europei” (1804-1913) • Balcanii, între alianțe regionale, fragmentare și uniformizare, de la Primul Război Mondial la comunizarea Balcanilor (1914-1948)

Statele slavilor din vestul Peninsulei Balcanice în Evul Mediu (secolele IX-XVII)

Vestul Peninsulei Balcanice a rămas sub dominația Imperiului Roman de Răsărit (sau Bizantin) până la începutul secolului al VII-lea, când invaziile avarilor și slavilor au provocat nu doar abandonarea acestui teritoriu, ci și schimbarea radicală a configurației sale etnice. Populația romanizată a supraviețuit în unele orașe de pe litoral, care au menținut legături cu ceea ce mai rămăsese din imperiu. În interior însă slavii s-au extins, în secolele VII-VIII, în cea mai mare parte a Peninsulei Balcanice, până în Peloponez. Aceste deplasări ale triburilor slave au fost în general lente, provocate de nevoia de a găsi noi terenuri propice pentru agricultură.

Aflați sub hegemonia avarilor până la sfârșitul secolului al VIII-lea, slavii din vestul peninsulei au ajuns să fie cunoscuți cu numele de sârbi și croați. La începutul secolului al IX-lea, croații și sârbii au fost în cea mai mare parte cucerii de regatul franc și de țaratul bulgar, care devenise o putere regională, aflată în rivalitate cu Imperiul Bizantin. În aceste condiții a început creștinarea croaților (prin acțiunile misionarilor din regatul franc) și a sârbilor (prin intermediul misionarilor bizantini și bulgari). Astfel, deși vorbeau

practic aceeași limbă, croații și sârbii au dobândit, în secolele IX-X, limbi liturgice diferite: latina și slavona. Așa s-a produs prima separare de natură identitară, pe termen lung, printre slavii din vestul Peninsulei Balcanice, ale cărei consecințe au modelat întreaga istorie a relațiilor dintre cele două popoare. Separarea s-a produs însă treptat, deoarece chiar și sârbii au avut perioade de orientare spre biserica Romei. Doar crearea unei biserici sârbe autocefale de rit răsăritean în anul 1219 a marcat stabilizarea acestei falii religioase și culturale dintre cele două etnii.

Geneza primelor state slave din vestul Peninsulei Balcanice a fost consecința confruntărilor dintre țaratul bulgar, regatul francilor și Imperiul Bizantin pentru hegemonie în Peninsula Balcanică. Constantinopolul a sprijinit primele formațiuni statale (cnezate) ale sârbilor din Muntenegru, precum și statul croaților condus de ducele Tomislav (910-928). După ce, în 1018, a desființat primul țarat bulgar, Imperiul Bizantin a recuperat cea mai mare parte a Peninsulei Balcanice, inclusiv teritoriile populate de sârbi, croați și albanezi. Unii conducători locali au fost cooptați în administrația imperiului. Această stabilitate nu a durat decât câteva decenii, deoarece fiscalitatea apăsătoare a provocat mai multe revolte care vizau refacerea statelor bulgar și sârb. De asemenea, tânărul regat al Ungariei, inițial aliat al Imperiului Bizantin, a început, în 1071, expansiunea spre sud și vest. Croația, care în 1019 acceptase vasalitatea față de Imperiul Bizantin, a fost anexată de Ungaria în 1102, împreună cu Bosnia. Ambele teritorii au devenit entități autonome în cadrul regatului Ungariei.

De rivalitatea dintre Ungaria și Imperiul Bizantin au profitat și sârbii, care, de la sfârșitul secolului al XI-lea, au acționat, de regulă, ca aliați ai regilor Ungariei. Sub domnia lui Ștefan Nemanja (1166-1196), statul sârb s-a extins spre bazinul Moravei și spre Kosovo și Albania.

Constituirea țaratului româno-bulgar (1185) și dezmembrarea Imperiului Bizantin în urma cruciadei a patra (1204) au modificat substanțial harta Peninsulei Balcanice. Bulgaria și, ulterior, Serbia au devenit noile puteri regionale, care și-au disputat supremația în

Balcani, cu Imperiul Latin de la Constantinopol, cu Ungaria și apoi cu noul Imperiu Bizantin restabilit în 1261. Urmează o serie de războaie, care au condus la modificări teritoriale în Peninsula Balcanică. În 1230, Bulgaria a ocupat Macedonia centrală. În 1282, regatul sârb a ocupat vestul Macedoniei, regiune care corespunde, aproximativ, cu actualul stat Macedonia de Nord, Skopje devenind noua capitală a Serbiei. Bulgaria și Serbia, ambele având patriarhii ortodoxe autocefale (Târnovo și Peć), au devenit state rivale la succesiunea Imperiului Bizantin, în timp ce în nord-vestul Peninsulei Balcanice Croația, Bosnia și Slovenia se aflau sub dominația Ungariei catolice. Profitând de războaiele civile din Imperiul Bizantin și de declinul Bulgariei, Serbia a atins maxima extindere în timpul lui Ștefan Dușan (1331-1355). Ea a dobândit și accesul la mările Adriatică și Egee, iar conducătorul ei s-a încoronat, la 16 aprilie 1346, ca țar al sârbilor și romeilor (numele pe care și-l dădeau locuitorii Imperiului Bizantin). În același timp, banatul Bosniei s-a extins în Dalmația și a câștigat independența față de Ungaria în timpul banului Stepan II Kotromanić (1322-1353), Bosnia devenind astfel al treilea regat slav din Peninsula Balcanică, alături de Bulgaria și Serbia. Sub domnia lui Tvrtko I (1353-1391), Bosnia a ajuns cel mai puternic stat din Peninsula Balcanică.

Cele patru perioade de apogeu al extinderii teritoriale a Croației, Serbiei, Bulgariei și Bosniei (sub Tomislav, Ștefan Dușan, Ioan Asan II și Tvrtko I) aveau să devină elemente identitare centrale ale celor patru popoare balcanice, elemente fundamentale în construirea mitologiilor istorice naționale și ale ideologiilor naționaliste.

Instalarea dominației otomane în vestul Peninsulei Balcanice

Pătrunși în Europa în 1344 ca aliați ai uzurpatorului Ioan VI Cantacuzino în războiul contra Serbiei, turcii otomani au fondat, în 1362, emiratul de la Adrianopol. Expansiunea lor rapidă în Peninsula Balcanică a fost favorizată și de ceea ce se petrecuse aici în ultimii ani. Bulgaria se divizase în 1356 în două țarate (Târnovo și Vidin), iar Serbia Mare, care nu era un stat unitar, se dezmembrase

după moartea țarului Ștefan Dușan. Destrămarea Serbiei Mari a permis și formarea unui efemer stat albanez în nordul Albaniei actuale, Kosovo și Muntenegru. Conducătorul său, Gheorghe Balšić I (1362-1379), s-a convertit la catolicism, dar albanezii din partea de sud au rămas ortodocși.

Momentul decisiv pentru expansiunea otomanilor a fost victoria de la Cernomen din 1371 împotriva celor doi despoți sârbi de la Serres (Jovan Uglieša) și Prilep (Vukašin). Obiectivul următor era Serbia de Nord. Sultanul Murad I a declanșat războiul contra conducătorului ei, cneazul Lazar Hrebeljanović (1371-1389). Deși bătălia din 15 iunie 1389 desfășurată în apropiere de Priština nu a avut un câștigător clar, ea a contribuit la consolidarea dominației otomane în teritoriile populate de sârbi. Această bătălie de la Kosovopolje a devenit ulterior în mentalul colectiv al sârbilor un element central al identității naționale, în care regiunea Kosovo este considerată un teritoriu sacru, „sfântit” prin martiriul cneazului Lazar.

„Ideea de a ucide oameni din cauza unui fapt care s-ar fi putut petrece în 1495 este de neimaginat în lumea occidentală. Nu și în Balcani!”

Roger Cohen

A Balkan Gyre of War, Spinning

Onto Film, 1995

Începând cu anul 1396, Dunărea a devenit frontiera nordică a Imperiului Otoman. Prin tratatul de pace din 1444 dintre Imperiul Otoman și Ungaria, se stabilea ca între acestea să fie menținută o zonă de state vasale, de la Ragusa (Dubrovnik) și până în Țara Românească și Moldova.

Regimul dominației otomane în vestul Peninsulei Balcanice în secolele XV-XVIII

Prin cucerirea teritoriilor slavilor de vest, Imperiul Otoman s-a extins asupra celei mai mari părți a Peninsulei Balcanice, controlând toate drumurile care o străbăteau de la vest la est și de la nord la sud, precum și majoritatea porturilor de la Marea Adriatică.

Europa de Sud-Est în anul 1400

Sursa: <https://hgsoe.ios-regensburg.de/fileadmin/karten/1400.jpg>

Aceste teritorii au furnizat importante resurse materiale (cereale, vite, lemn, sare etc.), dar și umane (militari valoroși, recrutați dintre bosniacii și albanezii convertiți la islam), care au contribuit la consolidarea economică și militară a imperiului. Întărirea administrației Imperiului Otoman în Serbia, Bosnia și Albania în a doua jumătate a secolului al XV-lea a condus la o îmbunătățire a nivelului de securitate internă, deoarece au dispărut confruntările dintre diverșii conducători locali. Nu au existat convertiri forțate la islam. Acestea s-au produs în mod benevol, în special în Albania, Kosovo și Bosnia, fiind motivate de dorința de menținere a proprietăților sau de ascensiune socială. Pentru cei care au ales convertirea la islam, dominația otomană a permis ascensiunea socială până la cele mai înalte niveluri ale armatei și administrației, inclusiv până la funcția de mare vizir.

În doctrina politico-religioasă otomană, populațiile creștine ortodoxe, indiferent de apartenența lor etnică, erau incluse într-o categorie denumită *millet-i-Rum*, căreia îi era tolerată practicarea credinței lor în schimbul plății impozitului personal (*harach*). Începând din 1453, patriarhii de la Constantinopol erau recunoscuți de sultani ca șefi ai *millet*-ului. Până la sfârșitul secolului al XVI-lea, administrația și fiscalitatea în Imperiul Otoman au fost suportabile și de aceea nu au existat motive de revoltă a populațiilor creștine supuse. Putem aprecia că dominația otomană a avut și unele consecințe pozitive pentru populațiile cucerite, în primele două secole după cucerire. Situația s-a schimbat în secolul al XVII-lea, când domeniile nobililor locali au fost înlocuite cu *ciflik*-uri ereditare ale ienicerilor, lucrate de țărani aserviți, iar mediul urban a fost afectat de corupția crescândă a administrației. Astfel au fost create condițiile pentru declanșarea unor revolte, care au fost stimulate de războaiele purtate de puterile creștine contra Imperiului Otoman, revolte care nu s-au încheiat cu succes.

O schimbare majoră în situația geopolitică a vestului Peninsulei Balcanice a intervenit după ultima tentativă a Imperiului Otoman de

Imperiul Otoman și structurile sale administrative, cca 1650

Sursa: https://hgsoe.ios-regensburg.de/fileadmin/karten/OsmanischeReichUndVerwaltungsstrukturen_ca1650.jpg

ofensivă spre Europa Centrală, încheiată cu eșecul asediului Vienei din 1683. Imperiul Austriac a trecut la contraofensivă, într-un război care a durat între 1684 și 1697. În cadrul acestui conflict, cucerirea Belgradului în 1688 a permis înaintarea armatelor austriece în Serbia, Kosovo și Macedonia în 1689. Importanța acestui război rezidă în principal în ceea ce a obținut Austria prin Tratatul de pace de la Karlowitz (26 ianuarie 1699): Transilvania, Croația, Slavonia și o parte din Ungaria. Astfel, Imperiul Otoman înceta să mai fie singura putere care domina vestul Peninsulei Balcanice. Totodată, ofensiva Austriei a reprezentat începutul așa-numitei „probleme orientale”, adică acțiunile întreprinse de ea și continuate ulterior de Rusia în vederea acaparării teritoriilor deținute de Imperiul Otoman în Europa. Cel mai important obiectiv al politicii ofensive a Austriei era dobândirea controlului asupra Dunării ca arteră de acces spre Marea Neagră, necesară comerțului într-o economie în plină expansiune. După războiul otomano-austriac din 1716-1718 a fost creat un regat al Serbiei cu capitala la Belgrad, condus de guvernatori austrieci, care a supraviețuit până la încheierea următorului război (1736-1739), când, prin Tratatul de la Belgrad din 18 septembrie 1739, Imperiul Otoman a redobândit teritoriile pierdute în 1718 în Bosnia și Serbia.

Imperiul Otoman continua să dețină poziția hegemonică în Peninsula Balcanică, în pofida eforturilor de expansiune ale Imperiului Austriei. Pentru acei sârbi care sperau că Austria îi va elibera de sub dominația otomană, retragerea armatei acesteia din Serbia de Nord a demonstrat că nu se pot baza pe aceasta. În plus, în cei trei ani de ocupație austriacă s-a încercat convertirea sârbilor ortodocși la catolicism. Această situație a creat un teren favorabil influenței Rusiei, care se va manifesta în perioada următoare prin sprijinirea renașterii naționale a sârbilor.

„Butoiul cu pulbere al Europei” – emancipare națională și jocul marilor puteri în Balcani (1804-1913)

Pe toată durata secolului al XIX-lea Peninsula Balcanică, stăpânită de Imperiul Otoman, a fost terenul pe care au apărut o serie

de state naționale rezultate din lupta popoarelor respective împotriva dominației otomane, inclusiv la nord de Dunăre, **considerată** frontiera geografică a zonei, acolo unde principatele române aveau să formeze statul național România la 1859. În acest proces evolutiv au fost implicate toate marile puteri europene care, urmărindu-și interesele proprii și adesea antagonice, au sprijinit, în diferite etape, formarea statelor naționale: Serbia, Grecia, Muntenegru, România și Bulgaria. **Astfel, Rusia avea obiectivul de a cuceri Constantinopolul și strâmțorile și, pentru a fi mai aproape de obiectiv, a sprijinit acest proces în cazul tuturor statelor mai sus menționate; Marea Britanie urmărea oprirea expansiunii Rusiei, voia să-și asigure controlul asupra bazinului estic mediteraneeen și a fost interesată să sprijine Grecia. Franța urmărea, în egală măsură, stăvilirea Rusiei și a susținut în mod special România. Austro-Ungaria se opunea și ea expansiunii Rusiei și, pentru ca statele balcanice să devină piață de desfacere pentru produsele ei industriale, a sprijinit Serbia, România și Bulgaria.**

Primul popor care s-a angajat într-o luptă de eliberare națională și care a reușit să impună schimbarea statutului țării lor au fost sârbii din pașalâcul Belgradului. Preocupate de confruntarea cu Napoleon I, puterile europene nu au intervenit. La 4 decembrie 1815, sultanul a acordat sârbilor un statut de cvasiautonomie în spiritul Tratatului de pace ruso-otoman de la București din 16/28 mai 1812 – care a fost primul act internațional ce consemna autonomia Serbiei. Tratatul nu putea să-i mulțumească pe sârbi din cauza faptului că autoriza prezența garnizoanelor otomane în cele mai importante puncte strategice, mai ales în Belgrad.

În cele din urmă, evoluția politică determinată de Războiul ruso-turc din anii 1828-1829, încheiat prin Tratatul de pace de la Adrianopol (2/14 septembrie 1829), l-a determinat pe sultanul Mahmud al II-lea (1808-1839) să recunoască autonomia Serbiei prin *hatîșerif* (decretul) din februarie 1830.

Principatul Serbiei în anii 1817-1833

Sursa: commons.wikimedia.org/wiki/File:Serbia1817.png

A doua mare revoltă antiotomană a fost cea a grecilor, izbucnită în 1821. **Cum grecii locuiau în partea de sud a Peninsulei Balcanice, mai precis în vârful triunghiului pe care îl reprezintă această peninsulă, zona avea o importanță decisivă pentru controlul Mediteranei de Est cu numeroasele ei insule. Cele trei mari puteri – Rusia, Marea Britanie și Franța – s-au implicat în susținerea grecilor invocând considerente umanitare.** În octombrie 1827, flotele lor s-au grupat în portul Navarino pentru a împiedica acțiunile navale otomano-egiptene și pentru a asigura evacuarea refugiaților greci, reprezentând deci un fel de forță de menținere a păcii. În aceste condiții, la 20 octombrie 1827, s-a declanșat bătălia de la Navarino unde, în decurs de câteva ore, flota egipteano-otomană a fost distrusă de focul navelor aliate.

Victoria de la Navarino a grăbit cursul evenimentelor. Refuzul Porții Otomane de a se înțelege cu Rusia i-a oferit acesteia din urmă

pretextul să-i declare război la 7 mai 1828. Armata rusă a reușit să treacă la sud de Dunăre și a înaintat, cucerind – în august 1829 – fosta capitală otomană, Adrianopol, unde s-a încheiat tratatul de pace la 2/14 septembrie.

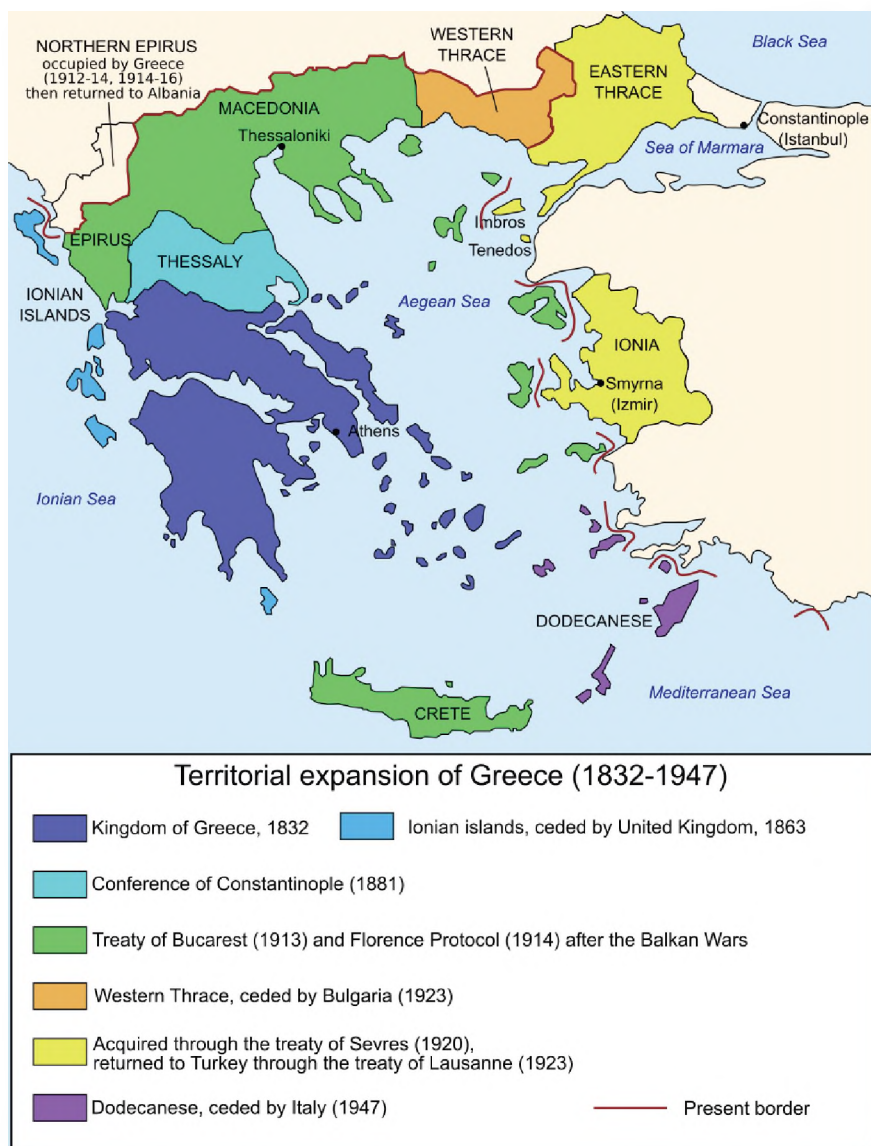
Tratatul de la Adrianopol (2/14 septembrie 1829) a recunoscut:

- **autonomia Greciei și a Serbiei** sub suzeranitatea sultanului (art. 10-11);
- **dreptul Rusiei de a ocupa Principatele Române** și de a le păstra până la plata unei despăgubiri de război, dar și de a le reorganiza, mai precis se instaura protectoratul rusesc asupra acestor provincii (art. 5 și Actul separat relativ la principatele Moldova și Țara Românească).

În aceste condiții, delegații Rusiei, Franței și Marii Britanii s-au întrunit la Londra, la începutul anului 1830, în vederea definitivării situației Greciei. Protocolul final semnat de cele trei mari puteri la 3 februarie 1830 prevedea deplina independență a Greciei, dar cu anumite limitări teritoriale, spre nemulțumirea grecilor. Independența Greciei însemna de fapt protecția sau garanția colectivă a Marii Britanii, Rusiei și Franței asupra noului stat. Vom vedea că acest principiu va fi impus ulterior și asupra Principatelor Române, ca soluție de contracarare a pretențiilor hegemonice din partea oricărei mari puteri.

Muntenegru, o provincie otomană la vest de Serbia, s-a organizat la începutul secolului al XIX-lea ca o teocrație sub conducerea mitropoliților ortodocși. Aceștia, cu sprijinul primit din Rusia prin intermediul Serbiei, au reușit să organizeze o armată națională cu care, în anii 1850, au câștigat autonomia statului și au stabilit o graniță cu Imperiul Otoman.

În 1856, după înfrângerea Rusiei în Războiul Crimeii, prin Tratatul de la Paris s-a stabilit garanția colectivă a marilor puteri asupra Principatelor Române, care se vor uni în 1859 și vor forma România din 1862.

Expansiunea teritorială a Greciei, 1832-1947

Sursa: https://en.wikipedia.org/wiki/Greece#/media/File:Map_Greece_expansion_1832-1947-en.svg

Ca urmare a acestor evoluții, la mijlocul secolului al XIX-lea, mișcările naționale ale popoarelor din Balcani au câștigat teren și au dus la apariția statului independent al Greciei și a principatelor autonome, sub suzeranitate otomană, ale Serbiei, Muntenegrului și României.

Redeschiderea problemei orientale în 1875 va constitui prilejul pentru noi modificări substanțiale în harta politică a Balcanilor și în statutul acestor state.

În condițiile crizei agricole din 1875 a izbucnit în Balcani, la începutul lunii iulie, o criză declanșată de rășcoalele popoarelor creștine din provinciile otomane Bosnia și Herțegovina, iar în anul următor și în Bulgaria. Rășcoala fost înăbușită sângeros de trupele otomane neregulate (bașibuzuci), provocând îngrijorare în capitalele marilor puteri, confruntate cu perspectiva unei intervenții a Rusiei. La Viena s-a pus problema ca Austro-Ungaria, Germania și Rusia, prin consulii lor, să medieze între autoritățile otomane și insurgenți pentru a se pune capăt vărsărilor de sânge. Franța și Italia s-au raliat acestei idei, urmate de Marea Britanie, aceasta din urmă la insistențele Porții Otomane care vedea în guvernul de la Londra un apărător al intereselor ei. Cu toate eforturile întreprinse de consulii, insurgenții au refuzat să depună armele, neavând încredere în promisiunile autorităților otomane (septembrie 1875).

Vestea represaliilor sângeroase săvârșite de otomani asupra bulgarilor a stârnit un val de indignare în toată Europa, inclusiv în Marea Britanie, unde liderul opoziției liberale, William Ewart Gladstone, a criticat dur politica premierului Benjamin Disraeli și a cerut nu numai autonomia provinciilor răsculate, dar și alungarea otomanilor din Europa ca niște barbari sângeroși, nedemni de civilizația modernă, afirmând că în acest scop este nevoie de colaborarea Londrei cu Sankt-Petersburgul (septembrie 1876). Se contura de acum o criză balcanică.

Convingerea că se va produce o mare ridicare populară antiotomană, dar și dorința de a oferi Rusiei un motiv de intervenție

În criza balcanică au determinat Serbia să declare război Porții Otomane la 30 iunie 1876; la 2 iulie, Muntenegrul a procedat la fel.

Însă nici ridicarea populară și nici intervenția rusă pe care o așteptau sârbii nu s-au produs. Trupele lor, reduse numeric, au fost copleșite de turci în luna august 1876. Numai intervenția energetică a Rusiei, sprijinită de Marea Britanie, care a amenințat cu ruperea relațiilor diplomatice, a determinat Poarta Otomană să acorde Serbiei un armistițiu (18/30 octombrie 1876).

La 5 noiembrie 1876, Marea Britanie, urmărind zădărnicierea unei intervenții ruse, a invitat marile puteri la o conferință a ambasadurilor la Constantinopol, în decembrie, pentru a negocia acolo încheierea păcii și restabilirea liniștii în provinciile răsculate, prin acordarea de drepturi și libertăți creștinilor din Imperiul Semilunii. În câteva zile, toate marile puteri, inclusiv Imperiul Otoman, au admis proiectul britanic care prevedea menținerea integrității Imperiului Otoman și arăta că niciuna dintre marile puteri nu urmărește vreo extindere teritorială.

Faptul că la 23 decembrie 1876, în ziua deschiderii conferinței, sultanul Abdul Hamid al II-lea a proclamat cu mare fast Constituția Imperiului Otoman prin care acorda drepturi și libertăți cetățenești tuturor supușilor Porții Otomane nu a dus la niciun rezultat.

În aceste condiții, drumul spre război între Imperiul Rus și Imperiul Otoman era deschis. Rusia și-a asigurat bunăvoința Austro-Ungariei prin încheierea unei convenții secrete semnate la Budapesta, la 15 ianuarie 1877, care acorda Vienei dreptul de a ocupa provinciile Bosnia și Herțegovina. Rusia se baza pe neutralitatea binevoitoare a Germaniei pe care o ajutase – prin neutralitate – să se unifice prin războaiele din anii 1866-1871. Se considera că Franța, slăbită după înfrângerea din războiul din anii 1870-1871, nu va interveni activ; la fel și Italia, de curând unificată. Rămasă singură, Marea Britanie nu va putea organiza o intervenție de amploare.

La 10 aprilie 1877, Poarta Otomană a anunțat că refuză implicarea puterilor europene în soarta supușilor ei, declarând că

preferă războiul decât să accepte condiții impuse din afară. Poarta și-a reafirmat disponibilitatea de a realiza toate reformele, însă a respins orice imixtiune în afacerile ei interne.

Rusia a declanșat războiul la 12/24 aprilie trecând Prutul cu trupele ei, în baza convenției încheiate la 4/16 aprilie cu România, care nu a întârziat să-și proclame independența la 10/22 mai 1877.

Grație colaborării cu armata română, rușii au reușit să ajungă în apropierea capitalei otomane, dar acest lucru a determinat trimiterea unei flote britanice în Marea Marmara. În apropiere de Constantinopol, la San Stefano, la 19 februarie/3 martie s-a încheiat un tratat de pace ruso-otoman.

Tratatul de pace ruso-otoman de la San Stefano (19 februarie/3 martie 1878):

- prevedea formarea unui principat bulgar cu granițe extinse, care cuprindea o bună parte din Macedonia și oferea țării o deschidere la Marea Egee (art. 6);
- prevedea cedarea către Rusia a sangeacului Tulcea (Dobrogea de azi) și dreptul Rusiei de a schimba acest teritoriu cu cele trei județe din sudul Basarabiei, cedate de Rusia Moldovei prin Tratatul de la Paris din 30 martie 1856 (art. 19);
- consfințea independența României, Serbiei și Muntenegrului (art. 2, 3 și 5).

Deși nu s-a constituit efectiv niciodată, această „Bulgare Mare”, trasată pe hartă contrar asigurărilor date de Rusia marilor puteri, a rămas pentru totdeauna în conștiința națională a bulgarilor ca un obiectiv de atins, iar din 1990 ziua de 3 martie este sărbătoarea națională a Bulgariei.

Decizia liderilor ruși de a crea principatul Bulgariei Mari – viitoare bază de atac a Rusiei asupra Constantinopolului – a nemulțumit marile puteri europene. Pentru a evita izbucnirea unui război european s-a decis organizarea unui congres de pace la Berlin, în luna iunie, care să retraseze frontierele din Balcani; lucrările acestuia au durat de la 1/13 iunie până la 1/13 iulie 1878.

Tratatul încheiat la Berlin (1/13 iulie 1878):

- a redus teritoriul preconizat pentru Bulgaria, a creat o Bulgaria autonomă între Dunăre și Balcani și o provincie sub suzeranitate otomană, Rumelia de Sud, la sud de munții Balcani, condusă de un guvernator creștin (art. 1, 2, 13 și 14);
- a recunoscut independența Serbiei, a Muntenegrului și a României (art. 26, 34 și 43), cu anumite condiții pe care statele român și sârb trebuiau să le îndeplinească privind dreptul de cetățenie pentru toți locuitorii lor (art. 27, 35 și 44);
- a reconfirmat că **cele trei județe din sudul Basarabiei vor trece în componența Rusiei, iar România urma să primească Dobrogea**. România a acceptat acest schimb impus de puterile europene, dar a refuzat semnarea vreunui act oficial (art. 45-46);
- a plasat Bosnia și Herțegovina sub administrarea Austro-Ungariei, la fel și sangeacul Novi-Bazar, regiune care separa Serbia de Muntenegru (art. 25), deschizând drumul dominației austro-ungare asupra Balcanilor. Chiar la congres, ambasadorul rus Șuvalov și-a exprimat părerea privind succesul dublei monarhii: „Faptul că Bosnia și Herțegovina au fost date austriecilor amenință pacea Europei. Acolo se află fitilul care va aprinde într-o zi butoiul cu pulbere.”

Harta politică a Balcanilor după Congresul de la Berlin

Sursa: J.G. Bartholomew, *A Literary & Historical Atlas of Europe*,

[https://ro.wikipedia.org/wiki/Congresul_de_la_Berlin#/media/](https://ro.wikipedia.org/wiki/Congresul_de_la_Berlin#/media/Fi%C8%99ier:Balkans_1878.png)

Fi%C8%99ier:Balkans_1878.png

Imperiul Otoman a păstrat provinciile Macedonia și Tracia de Vest; în calculele marilor puteri aceste provincii bogate ar fi trebuit să întărească Imperiul Otoman pentru a rezista în continuare presiunilor Rusiei. În realitate însă, teritoriile europene ale otomanilor au devenit obiect al revendicărilor celor trei state balcanice principale: Serbia, Grecia și Bulgaria. Fiecare stat balcanic era sprijinit în aspirațiile sale de una sau chiar două dintre marile puteri europene. Astfel, Austro-Ungaria și Rusia sprijineau atât Serbia, cât și Bulgaria, urmărindu-și fiecare interesele tradiționale care le aduceau în conflict. Grecia era sprijinită de Rusia, Germania și Marea Britanie. Dar Austro-Ungaria era sprijinită de Germania, cu care încheiase un tratat de alianță în 1879, formând Puterile Centrale. Italia s-a alăturat acestei alianțe în 1882, iar România în 1883, printr-un tratat secret. Din anii 1890 Rusia avea să fie sprijinită de Franța, și din 1907, prin aderarea Marii Britanii, s-a format alianța opusă, numită Antanta (înțelegere). Fiecare dintre cele trei state balcanice voia Macedonia și Tracia doar pentru sine, niciunul nu accepta o împărțire a teritoriilor în cauză în mod egal. În aceste condiții, Balcanii s-au transformat într-o zonă de permanente conflicte, fiind numită „butoiul cu pulbere al Europei”, conflicte care au culminat cu războaiele balcanice (1912-1913) și cu izbucnirea Primului Război Mondial în iulie-august 1914.

Rusia și-a asumat controlul noului stat bulgar, dar evenimentele politice au scăpat de sub controlul ei. În septembrie 1885 a izbucnit răscoala unionistă din Rumelia de Sud, iar principele Bulgariei, Alexandru Battenberg, a proclamat unirea celor două tronsoane ale statului bulgar. Nemulțumit, țarul Alexandru al III-lea și-a retras imediat ofițerii superiori și funcționarii din armata și administrația bulgară. La fel de nemulțumit, regele Serbiei, Milan I, a declarat război Bulgariei unificate. Bătălia decisivă a avut la Slivnița (17-19 noiembrie 1885), la 22 km vest de Sofia, și a dus la înfrângerea

Aspirațiile statelor balcanice (sunt marcate frontierele din 1912)

Sursa: Theodor Weinreb, 1913 *since Dehn*, https://fr.wikipedia.org/wiki/Guerres_balkaniques#/media/Fichier:Aspirations_Balkans_1912.jpg

armatei sârbe. Ostilitățile s-au oprit la presiunile exercitate de Viena asupra Bulgariei, iar pacea s-a semnat la București, la 19 februarie/ 3 martie 1886, restaurând frontiera de dinainte de război.

Pierderea controlului asupra Bulgariei l-a determinat pe țarul Alexandru al III-lea să-l detroneze pe principele Alexandru Battenberg în septembrie 1886, dar Austro-Ungaria a influențat proclamarea ca suveran a unui ofițer din armata ei, Ferdinand de Saxa-Coburg-Koháry, în iulie 1887.

În 1897 Grecia a eșuat rapid când a încercat să impună Porții Otomane eliberarea insulei Creta, dar și-a salvat independența grație sprijinului marilor puteri.

Influența Rusiei a făcut ca în iunie 1903, la Belgrad, un puci militar să-l asasineze pe regele filoaustriac Aleksandru Obrenović și să-l aducă pe tron pe regele rusofil, Petru I Karagheorghević.

În iunie 1908, elita reformatoare turcă „junii turci”, convinsă că va urma o împărțire a imperiului între Marea Britanie și Rusia, a provocat o revoltă și a preluat puterea la Constantinopol. „Junii turci” au reintrodus constituția din 1876 și au anunțat un vast program de reforme politice și sociale. Consecințele au fost însă departe de a le confirma speranțele. La 5 octombrie 1908 Austro-Ungaria a anunțat anexarea provinciilor Bosnia și Herțegovina, pentru a le împiedica să trimită reprezentanți în parlamentul de la Constantinopol. În același timp, principele Ferdinand al Bulgariei a proclamat la Târnovo independența țării sale. Rusia spera că va obține o modificare a Tratatului de la Berlin în sensul unei schimbări a statutului strâmtorilor și a cerut convocarea unei conferințe internaționale, cu pretextul de a reglementa statutul celor două provincii.

Faptul că Poarta Otomană și Rusia nu au vrut să recunoască situația creată, motivând că se încălca Tratatul de la Berlin, a provocat așa-numita „criză bosniacă” sau „criza anexiunii”. Convinsă că va primi sprijinul Rusiei, Serbia s-a manifestat vehement împotriva „anexiunii”, amenințând cu o ripostă armată. Pentru a evita atunci declanșarea unui război european, Marea Britanie și Franța nu au vrut să sprijine Rusia și, implicit, Serbia; Germania a cerut ultimativ Rusiei să accepte amendarea Tratatului de la Berlin și să reducă la tăcere pretențiile Serbiei. Sankt-Petersburgul a trebuit să accepte și Belgradul a procedat la fel, la 18/31 martie 1909. Marile puteri au hotărât despăgubirea bănească a Imperiului Otoman pentru pierderea suzeranității asupra Bulgariei. Anexarea Bosniei și Herțegovinei a exacerbat antagonismul dintre Austro-Ungaria și Rusia.

În 1911 agresiunea Italiei asupra provinciilor otomane din nordul Africii a dat o lovitură grea Porții; în octombrie 1912 s-a semnat pacea de la Ouchy, prin care s-au acceptat pretențiile Romei.

În aceste condiții, pe parcursul anului 1912, statele balcanice au hotărât să acționeze împotriva Porții Otomane. Prin tratate bilaterale s-a întemeiat Liga Balcanică, reunind Serbia, Bulgaria, Grecia și Muntenegru. Împărțirea posesiunilor otomane din Balcani – Macedonia și Tracia de Vest – urma să fie lăsată arbitrajului țarului Nicolae al II-lea.

La 8 octombrie 1912 Muntenegru a declarat război Porții Otomane, demers urmat în scurtă vreme de declarațiile de război ale celorlalte trei state: Bulgaria, Serbia și Grecia. În decurs de șase săptămâni, pe trei fronturi diferite, armatele statelor balcanice au învins trupele otomane într-o serie de bătălii de mare amploare. Armata bulgară a fost aproape de a cucerii Constantinopolul, dar trupele otomane au rezistat eroic pe linia Ceatalgea la 30 km vest de capitală (15-17 noiembrie 1912). Otomanii au cerut un armistițiu care s-a încheiat la finele lui noiembrie 1912.

Negocierile de pace au avut loc la Londra prin reunirea unei conferințe a ambasadorilor și a reprezentanților statelor balcanice. Austro-Ungaria, urmărind să împiedice ieșirea Serbiei la Marea Adriatică, a propus și a obținut crearea statului albanez în frontiere apropiate celor de azi. După negocieri anevoioase, Tratatul de la Londra s-a semnat la 17/30 mai 1913.

Tratatul de la Londra (17/30 mai 1913) consfințește pierderea aproape completă de către Poarta Otomană a posesiunilor balcanice, trasând însă doar o linie de demarcație între Marea Egee și Marea Neagră (linia Enos – Midia) care separa Imperiul Otoman de ceea ce urmau să fie posesiunile statelor balcanice (art. 2).

Înțelegerea cu privire la granițe între statele balcanice
înainte de Primul Război Balcanic

Sursa: Hartă preluată din William Miller, *The Ottoman Empire, 1801-1913*,
Cambridge University Press, 1913, https://fr.wikipedia.org/wiki/Guerres_balkaniques#/media/Fichier:Balkans_1912-13.jpg

Faptul că evoluția operațiunilor militare a permis Serbiei să ocupe cea mai mare parte din Macedonia a nemulțumit Bulgaria. Liderii bulgari – generalul Mihail Savov și țarul Ferdinand – au hotărât să schimbe situația atacând foștii aliați – Serbia și Grecia – la 16/29 iunie 1913, tocmai în momentul în care statele balcanice se arătau dispuse să apeleze la arbitrajul țarului Nicolae al II-lea. În felul acesta s-a declanșat al doilea război balcanic. Riposta a venit rapid, la acțiunea antibulgară alăturându-se imediat România – care se temea de pretențiile bulgare formulate de două decenii asupra Dobrogei; la fel a intervenit și Imperiul Otoman. Armata bulgară a fost învinsă decisiv până la jumătatea lunii iulie. Armata română a ocupat Cadrilaterul și a înaintat fără luptă până în apropiere de Sofia. Nu a intrat în capitala Bulgariei pentru a evita detronarea țarului Ferdinand. Acesta din urmă a cerut armistițiu la 24 iulie. S-a convenit ca negocierile de pace să aibă loc la București.

Tratatul de pace de la București s-a semnat după zece zile de negocieri, fără intervenția vreunei puteri străine, la 28 iulie/10 august 1913. Reprezentanții Imperiului Otoman nu au fost admiși la negocieri, urmând ca statele balcanice să încheie ulterior tratate de pace bilaterale cu Poarta Otomană.

Tratatul de pace de la București (28 iulie/10 august 1913)

- România primea Cadrilaterul (art. 2).
- O parte din Macedonia revenea Serbiei, care își dubla suprafața (art. 3).
- Zona de sud a Macedoniei și o parte din Tracia reveneau Greciei, iar Bulgaria păstra ieșirea la Marea Egee (art. 5).

Pentru Imperiul Otoman războaiele balcanice s-au dovedit o lecție prețioasă. S-a acordat o atenție mult mai mare armatei, astfel încât, un an mai târziu, efectivele cu care au intrat otomanii în Marele Război, în noiembrie 1914, erau de zece ori mai mari decât cele din 1912.

Modificările teritoriale ca urmare a războaielor balcanice

Sursa: *Report of the International Commission to Inquire into the Causes and Conduct of the Balkan Wars*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington, D.C., 1914, p. 38, https://en.wikipedia.org/wiki/Balkan_Wars#/media/File:Balkan_Wars_Boundaries.jpg

În lunile următoare a avut loc semnarea tratatelor de pace ale statelor balcanice cu Imperiul Otoman. Acest lucru nu a lichidat tensiunile din zonă, deoarece Tratatul de pace de la București a consolidat și mai mult legătura Rusiei cu Serbia, mărită teritorial, respectiv a Austro-Ungariei cu Bulgaria învinsă. Liderii de la Viena au declarat că prevederile tratatului nu pot rămâne neschimbate, provocând astfel nemulțumirea statelor învingătoare.

Balcanii, între alianțe regionale, fragmentare și uniformizare, de la Primul Război Mondial la comunizarea Balcanilor (1914-1948)

Balcanii și Primul Război Mondial

Primul Război Mondial a adus Balcanii în centrul unor reconfigurări geopolitice majore, în care rivalitățile și interesele strategice ale marilor puteri au determinat împărțirea regiunii între taberele beligerante. Declanșarea războiului a fost legată direct de Balcani când Austro-Ungaria a atacat Serbia, la 28 iulie 1914, pentru a suprima naționalismul slav care amenința integritatea imperiului multiethnic. Atacul s-a produs la o lună după criza diplomatică generată de asasinarea moștenitorului tronului austro-ungar de către un naționalist sârb, la Sarajevo, în Bosnia și Herțegovina, atunci parte din Imperiul Austro-Ungar. Austro-Ungaria era sprijinită de Germania, care urmărea să creeze un coridor strategic, prin Balcani, către Imperiul Otoman și Orientul Apropiat. Rusia a intervenit în sprijinul Serbiei, motivată de dorința de a proteja slavii ortodocși și de vechea ambiție de a obține acces la Marea Mediterană prin controlul strâmtorilor. La rândul lor, Franța și Marea Britanie au căutat să blocheze extinderea influenței germane pe continentul european.

Statele balcanice au jucat un rol important în dinamica războiului, adoptând poziții diferite în conflict, determinate de rivalitățile istorice, contextul geopolitic și propriile obiective teritoriale și naționale. **Serbia** a intrat în război din necesitate, ca urmare a ultimatumului austro-ungar din iulie 1914, apărându-și independența și urmărind idealul unificării slavilor din sud. În sprijinul său a venit **Muntenegru**, aliat tradițional legat dinastic de Serbia, contribuind la efortul de apărare pe frontul balcanic. În contrast, **Albania**, stat nou și fragil, se confrunta cu lipsa unei

coeziuni interne după retragerea Comisiei Internaționale de Control și cu abdicarea principelui Wilhelm de Wied în 1914, ceea ce a împiedicat conturarea unei politici externe coerente, iar teritoriul său a ajuns astfel să fie disputat și fragmentat, fiind ocupat succesiv de trupe austro-ungare, italiene, franceze și grecești. În octombrie 1915, **Bulgaria** s-a alăturat Puterilor Centrale, animată de dorința de a recupera teritoriile pierdute în urma înfrângerii din al doilea război balcanic (1913), în special Macedonia, Tracia și Dobrogea de Sud. Intrarea Bulgariei în război a permis lansarea unei ofensive austro-germano-bulgare de proporții, care a dus la prăbușirea frontului sârb și la retragerea armatei Serbiei prin Albania. Muntenegru a continuat să reziste pe teritoriul său național, dar în cele din urmă a fost silit să capituleze în ianuarie 1916, intrând sub ocupația Puterilor Centrale.

Închiderea strâmtoarelor și intrarea Imperiului Otoman în război de partea Puterilor Centrale în octombrie 1914 au avut consecințe majore pentru Balcani, întrerupând legătura maritimă directă între aliații occidentali și Rusia. Această situație a sporit importanța unei eventuale implicări în război a României, care a rămas neutră timp de doi ani, dar a intrat în conflict în august 1916 de partea Antantei, atrasă de promisiunea unirii cu Transilvania, Banatul și Bucovina – provincii aflate sub stăpânirea austro-ungară, dar locuite în majoritate de români. Intrarea României în război a obligat Puterile Centrale să-și redistribuie trupele și să amâne planurile ofensive din zona Salonicului, oferind astfel un răgaz aliaților pentru a consolida frontul macedonean, deschis în toamna anului 1915, care va avea un rol decisiv în sfârșitul războiului.

În paralel, evoluțiile interne din **Grecia** au influențat direct soarta acestui front: după o perioadă de neutralitate tensionată, marcată de conflictul politic dintre regele Constantin I, favorabil păstrării neutralității, și premierul Eleftherios Venizelos, partizan al Antantei, inspirat de ideea unei Grecii extinse („Megali Idea”), țara a intrat oficial în război în iunie 1917, după abdicarea monarhului și consolidarea taberei pro-Antantă. Deși bolșevizarea Rusiei a antrenat capitularea României și închiderea frontului de est până la sfârșitul anului 1917, menținerea și întărirea frontului de sud

au permis Antantei să declanșeze, în septembrie 1918, o ofensivă hotărâtoare în Macedonia. Aceasta a dus rapid la capitularea Bulgariei și a deschis calea eliberării Serbiei, precum și a pătrunderii trupelor Antantei în Austro-Ungaria, contribuind decisiv la prăbușirea blocului Puterilor Centrale.

Redesenarea hărții Balcanilor după prăbușirea imperiilor europene

După încheierea Primului Război Mondial și destrămarea imperiilor Austro-Ungar și Otoman, harta politică a Peninsulei Balcanice a fost profund reconfigurată, în acord cu principiile naționalităților promovate în cadrul Conferinței de Pace de la Paris, dar și cu interesele strategice ale învingătorilor. Noile realități geopolitice balcanice au reflectat nu doar consecințele militare ale războiului, ci și ambițiile naționale concurente, ce vor continua să întrețină tensiuni în perioada interbelică.

Iugoslavia și statele balcanice

Sursa: *Atlas of Province of Prince Edward Island, Canada and the World*, Cummins Map Co., Toronto, 1925, David Rumsey Map Collection, www.davidrumsey.com/luna/servlet/detail/RUMSEY~8~1~259245~5522418

Serbia, ieșită din război cu prestigiu sporit și susținută de Antantă, a format în decembrie 1918 Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor, unificând sub aceeași coroană popoarele sud-slave din fosta Austro-Ungarie. Noua organizare politică fusese pregătită prin Actul de la Corfu din iulie 1917, semnat între guvernul sârb aflat în exil și Comitetul iugoslav al emigranților croați și sloveni, care susținea unificarea voluntară a slavilor de sud într-un stat comun după destrămarea Imperiului Austro-Ungar. Totuși, contrar așteptărilor, Constituția de la Vidovdan (1921) creează un stat centralizat care garantează primatul sârbilor, fapt care provoacă resentimente în rândul non-sârbilor din Iugoslavia.

Bulgaria, învinsă și izolată diplomatic, a fost sancționată prin Tratatul de la Neuilly (1919) și a pierdut Tracia de Vest în favoarea Greciei, fiind obligată la plata unor despăgubiri și să accepte o limitare severă a forțelor sale armate.

Grecia, aflată de partea învingătorilor, a aspirat să valorifice victoria prin extinderea spre Anatolia, dar războiul declanșat împotriva forțelor naționaliste turce conduse de Mustafa Kemal (1919-1922) s-a încheiat cu o înfrângere majoră. Ca urmare, Tratatul de la Lausanne (1923) a consfințit un amplu schimb forțat de populații între Grecia și Turcia, modificând profund compoziția demografică a regiunii.

În anii interbelici, Peninsula Balcanică a devenit spațiul unor alianțe regionale defensive menite să mențină *statu-quo*ul teritorial stabilit după Primul Război Mondial și să contracareze pericolele revizionismului, inclusiv din partea unor actori locali, reflectând la nivel regional tensiunile structurale ale ordinii europene interbelice. **Mica Antantă** (1921), formată de România, Cehoslovacia și Iugoslavia, a fost creată pentru a descuraja revendicările teritoriale ale Ungariei. **Înțelegerea Balcanică** (1934), la care au aderat Grecia, Iugoslavia, România și Turcia, a fost concepută ca un pact de apărare reciprocă împotriva revizionismului bulgar, consolidând cooperarea dintre statele membre în plan politic și militar. Ambele construcții au fost încurajate de Franța și Marea Britanie, care le vedeau drept instrumente

pentru menținerea echilibrului impus prin tratatele de pace și pentru blocarea pătrunderii influenței Germaniei, Italiei și URSS în sud-estul Europei. În opoziție, Italia și Germania au alimentat tensiunile teritoriale din regiune, sprijinind Ungaria și Bulgaria, în timp ce URSS a contestat frontierele României și a urmărit să-și extindă influența la Gurile Dunării, subminând sistemul balcanic de securitate colectivă.

Semnarea Pactului balcanic la Atena (9 februarie 1934) de către miniștrii de externe Dimitrios Maximos (Grecia), Bogoljub Jevtić (Iugoslavia), Nicolae Titulescu (România) și Rushdi Bey (Turcia)

Sursa: Șerban-Liviu Pavelescu (coord.), *România și Înțelegerea Balcanică. Dimensiuni ale cooperării politico-militare în Europa de sud-est / Romania and the Balkan Entente. Political-Military Cooperation in South-Eastern Europe*, Editura Militară, București, 2024, p. 268

Pentru România, alianțele aveau scopul de a asigura apărarea împotriva revendicărilor maghiare asupra Transilvaniei și a celor bulgare asupra Dobrogei de Sud, în timp ce Iugoslavia urmărea să blocheze pretențiile Ungariei asupra Voivodinei și ale Bulgariei asupra Macedoniei. Grecia dorea să-și securizeze Macedonia Egeeană și Tracia de Vest în fața Bulgariei. Turcia, consolidată după Tratatul de la Lausanne, căuta integrarea în sistemul politic european și stabilitatea la frontierele sale europene. Dintre statele

balcanice, în afara acestui sistem de securitate colectivă au rămas Bulgaria, care revendica teritorii pierdute în raport cu Grecia, Iugoslavia și România, precum și Albania, din cauza influenței copleșitoare a Italiei fasciste, cu care încheiase tratate de cooperare în anii 1926-1927.

Pactul balcanic (Atena, 9 februarie 1934)

- Iugoslavia, Grecia, România și Turcia își garantează reciproc securitatea frontierelor balcanice (art. 1).
- Pactul balcanic prevede un mecanism de consultare obligatorie și interdicția încheierii unor acorduri separate fără notificarea prealabilă și consimțământul celorlalte părți, pentru a asigura un front comun împotriva revizionismului (art. 2).
- Documentul rămâne deschis aderării oricărui stat balcanic; aderarea devine efectivă după consimțământul tuturor semnatarilor (art. 3).

Sistemul de alianțe politice regionale în sud-estul Europei a fost completat de alianțele dinastice româno-iugoslave și româno-elene din 1921-1922, având rolul de a susține cooperarea diplomatică și întărirea relațiilor bilaterale. Coordonarea sistemelor de apărare ale statelor Înțelegerii Balcanice a fost aprofundată prin semnarea convenției militare cvadripartite de la 10 martie 1937, care prevedea acțiuni comune în cazul unei agresiuni din partea Bulgariei, integrând și scenarii privind eventuale operațiuni separate împotriva Ungariei sau Albaniei.

În climatul instabil al anilor '30, marcat de criza economică și de presiunea mișcărilor extremiste, Balcanii au cunoscut o intensificare a autoritarismului.

În **Iugoslavia**, regele Alexandru I a abolit Constituția și a dizolvat Parlamentul la 6 ianuarie 1929, instaurând un regim de autoritate monarhică, ce a fost oficializat prin Constituția din 1931; aceasta i-a conferit puteri executive sporite și a redus drastic atribuțiile legislativului și rolul partidelor politice.

În **Bulgaria**, democrația parlamentară a fost abolită prin lovitura de stat militară din mai 1934, care a dus la instaurarea unui regim autoritar sprijinit de armată; noua putere a suspendat constituția, a dizolvat Parlamentul și a desființat partidele și sindicatele.

În **Grecia**, monarhia a fost restaurată în 1935 (după instituirea republicii în 1924), iar la 4 august 1936, generalul Ioannis Metaxas, cu sprijinul regelui, a instaurat un regim autoritar. România s-a alăturat acestor evoluții în februarie 1938, când regele Carol al II-lea a suspendat Constituția din 1923, a dizolvat partidele politice și a instaurat un regim personal autoritar, fundamentat ulterior prin Constituția din 27 februarie 1938, care consolida puterea regală.

În paralel s-a constatat o exacerbare a acțiunilor violente ale grupărilor radicale, precum ușașii croați și Organizația Revoluționară Internă Macedoneană (ORIM), care au desfășurat acțiuni teroriste transfrontaliere. Colaborarea dintre cele două organizații a culminat cu asasinarea regelui Alexandru I al Iugoslaviei la Marsilia, în octombrie 1934, atentat executat de Vlado Chernozemski (membru ORIM), cu sprijinul logistic al ușașilor. Evenimentul a reflectat adâncirea tensiunilor interne din Iugoslavia, în special între sârbi și croați.

Balkanii în Al Doilea Război Mondial

În contextul ascensiunii revizionismului european de la sfârșitul anilor '30 – alimentat de politica agresivă a Germaniei, Italiei și, în plan regional, a Bulgariei și Ungariei – Peninsula Balcanică a devenit, din 1939, un spațiu de confruntare directă între ambițiile expansioniste ale Axei și tentativele de rezistență ale statelor locale sprijinite, parțial, de marile puteri occidentale. Berlinul, Roma și Moscova au urmărit să-și extindă influența strategică în regiune, considerată vitală atât din punct de vedere militar, cât și economic, prin rutele comerciale și pozițiile de control asupra strâmtorilor și Mediteranei.

Italia fascistă a ocupat Albania în aprilie 1939, transformând-o într-un protectorat militar și politic, menit să îndeplinească rolul de cap de pod pentru ambițiile italiene în Grecia și în tot bazinul estic al

M Mediteranei. O reacție imediată au fost garanțiile franco-britanice acordate Greciei și României (13 aprilie 1939), menite să frâneze revizionismul; totuși, la izbucnirea celui de-Al Doilea Război Mondial, prin invazia germană în Polonia (septembrie 1939), majoritatea statelor balcanice au optat pentru neutralitate, temându-se de represalii și de lipsa unui sprijin militar aliat efectiv. Singura excepție notabilă a fost Turcia, care, conștientă de pericolul reprezentat de Axă și de presiunea sovietică asupra strâmtorilor, a încheiat cu Franța și Marea Britanie Pactul de asistență mutuală (19 octombrie 1939). Documentul obliga Ankara să colaboreze militar cu puterile occidentale dacă acestea ar fi atacate în zona mediteraneeană sau dacă ar fi activate garanțiile față de Grecia și România, menținând însă posibilitatea unei „neutralități binevoitoare” în situațiile care nu cădeau sub incidența tratatului. Astfel, echilibrul fragil din Balcani a fost în continuare dependent de garanțiile – adesea incerte – oferite de marile puteri și de capacitatea statelor balcanice de a rezista presiunilor Axei.

Căderea Franței, în iunie 1940, și destrămarea României Mari în vara aceluiași an au avut consecințe majore asupra echilibrului strategic din Balcani, accelerând ofensiva revizionistă și re poziționarea marilor puteri în regiune. Prăbușirea Franței a deschis calea extinderii influenței sovietice. Uniunea Sovietică, deși legată temporar de Germania prin Pactul Ribbentrop-Molotov (1939), a urmărit constant să-și extindă prezența în sud-estul Europei, profitând de ocazie pentru a ocupa Basarabia și nordul Bucovinei (28 iunie 1940), ceea ce a adus Armata Roșie mai aproape de Balcani și de axele de penetrare sudice spre Europa Centrală. Sub presiunea Germaniei și Italiei, în paralel cu pierderea nord-vestului Transilvaniei către Ungaria, România a fost constrânsă să cedeze Bulgariei, prin Tratatul de la Craiova (7 septembrie 1940), Cadrilaterul. Astfel, în decurs de câteva luni, întregul flanc balcanic a fost fragmentat, vulnerabilizat și supus convergenței strategice germano-sovietice, în timp ce puterile occidentale își pierduseră capacitatea de intervenție directă în zonă.

În octombrie 1940, Italia a invadat Grecia dinspre Albania, intenționând să-și afirme dominația în sudul Balcanilor. Campania s-a soldat însă cu un eșec grav, forțele grecești reușind să respingă atacul și să treacă la o contraofensivă pe teritoriul albanez. Această situație a determinat intervenția Germaniei, care urmărea să securizeze flancul sudic al viitorului front împotriva URSS, să asigure protecția resurselor românești de petrol și să controleze spațiul balcanic. Prin operațiunea „Marița”, lansată în aprilie 1941, Wehrmachtul a invadat simultan Iugoslavia și Grecia, profitând de criza internă iugoslavă provocată de lovitura de stat de la Belgrad din 27 martie, care anulasese aderarea recentă a regimului principelui regent Paul la Pactul Tripartit (25 martie 1941). Campania militară germană s-a încheiat cu prăbușirea statelor iugoslav și grec și instaurarea unor regimuri de ocupație.

În acest context, Bulgaria a profitat de sprijinul Axei pentru a-și satisface revendicările teritoriale, anexând Macedonia Egeeană și Tracia de Est. Celelalte teritorii cucerite au fost împărțite între Germania și Italia, consacrand dominația Axei asupra Balcanilor în vara anului 1941. În paralel, URSS a exercitat o presiune diplomatică constantă asupra Turciei și a statelor din Balcanii orientali, încercând să-și extindă influența strategică asupra strâmtorilor și regiunii Mării Negre, dar, până la declanșarea războiului germano-sovietic în iunie 1941, a evitat implicarea militară directă în Peninsula Balcanică, preferând să-și conserve relațiile cu Germania.

Între 1941 și 1945, regimurile de ocupație din Balcani s-au confruntat cu mișcări de rezistență, adesea divizate de opoziții ideologice profunde între forțele comuniste, naționaliste și monarhiste, ceea ce a transformat lupta împotriva Axei și într-un conflict intern. În **Iugoslavia**, războiul de gherilă împotriva ocupanților a fost dus pe fronturi paralele de partizanii comuniști ai lui Tito și cetnicii monarhiști. După dezmembrarea Iugoslaviei în urma invaziei Axei, la 10 aprilie 1941 a fost proclamat Statul Independent Croat (NDH), satelit al Axei condus de mișcarea ustașă a lui Ante Pavelić. Regimul ustaș a aplicat politici de epurare etnică împotriva sârbilor, evreilor și romilor (exterminări, deportări și convertiri forțate). În **Grecia**,

lupta de eliberare a fost dublată de un conflict latent între forțele de stânga (EAM-ELAS) și cele naționaliste (EDES), antagonism care va re izbucni deschis după război.

Ieșirea României din alianța cu Germania, la 23 august 1944, și întoarcerea armelor împotriva Wehrmachtului au constituit un moment de cotitură strategică în teatrul sud-est european al celui de-Al Doilea Război Mondial, oferind Armatei Roșii o cale de înaintare rapidă prin culoarul dintre Carpați și Marea Neagră – una dintre cele mai favorabile axe de avansare spre Balcani. Astfel s-a deschis calea pentru prăbușirea dispozitivului german din Peninsula Balcanică și pentru ocuparea întregii regiuni de către Uniunea Sovietică, cu excepția Greciei și a Turciei. În **Bulgaria**, regimul pro-Axă a fost înlăturat prin lovitura de stat din 9 septembrie 1944, orchestrată cu sprijin sovietic. Regimul de ocupație din **Iugoslavia** a fost eliminat prin ofensiva combinată a partizanilor comuniști conduși de Tito și a Armatei Roșii. Belgradul a fost eliberat în octombrie 1944, iar Statul Croat Independent a fost învins definitiv în mai 1945. Trupele germane din **Grecia** s-au retras în octombrie 1944, sub presiunea forțelor de rezistență grecești și a intervenției militare britanice. Protectoratul italian din **Albania** a fost înlăturat în noiembrie 1944, când forțele de rezistență comuniste, cu sprijin sovietic, au luat controlul asupra Tiranei.

Comunizarea statelor din Balcani

În anii care au urmat celui de-Al Doilea Război Mondial, Peninsula Balcanică a intrat, în cea mai mare parte, sub dominația regimurilor comuniste impuse sau sprijinite de Uniunea Sovietică. **Iugoslavia** a devenit Republică Populară Federativă la 29 noiembrie 1945, în urma victoriei partizanilor lui Tito. În **Albania**, comuniștii au proclamat Republica Populară la 10 ianuarie 1946, instaurând un regim de inspirație stalinistă. În **Bulgaria**, cu sprijinul direct al Armatei Roșii, monarhia a fost abolită prin referendum, iar la 15 septembrie 1946 a fost proclamată Republica Populară. Aceste transformări au consacrat uniformizarea politică și ideologică a Balcanilor răsăriteni sub influența sovietică. **Grecia** a rămas însă o

excepție, sprijinul occidental oferit forțelor monarhiste în timpul războiului civil (1946-1949) reușind să împiedice instaurarea unui regim comunist. Deznodământul conflictului a consacrat statutul Greciei de avanpost occidental în regiunea balcanică, iar frontierele sale cu statele comuniste au fost închise, marcând o linie de separație ideologică ce diviza Peninsula Balcanică în două zone antagonice – una aflată sub influență sovietică, alta integrată în sistemul occidental.

În Balcani s-au manifestat primele fisuri geostrategice ale blocului comunist. Apropierea dintre Iugoslavia și Bulgaria prin Acordul de la Bled (1 august 1947) – care prevedea coordonarea politicii externe și de apărare, planificare economică integrată, instituirea unei uniuni vamale și interconectarea infrastructurii – a prefăcut proiectul unei federații iugoslavo-bulgare. Inițiativa a fost însă abandonată după ruptura Tito-Stalin și excluderea Iugoslaviei din Cominform (1948). În restul perioadei Războiului Rece, Iugoslavia a urmat o cale de construire a socialismului, independent față de Moscova, afirmându-se ca actor autonom inclusiv în relațiile cu Occidentul și Lumea a Treia. Mai târziu, Albania, după o perioadă de apropiere de URSS, s-a desprins complet de aceasta în anii '60, în contextul rupturii sino-sovietice, adoptând un regim izolaționist, cu o linie ideologică rigidă și autarhică, sub conducerea lui Enver Hoxha.

III

BALCANII „EXPLOZIVI”. RĂZBOAIELE DIN FOSTA IUGOSLAVIE

Contextul destrămării Iugoslaviei • Războiul de 10 Zile din Slovenia • Războiul din Croația • Războiul din Bosnia și Herțegovina • Războiul din Kosovo • Intervenția NATO în Iugoslavia • Insurgența din Macedonia

De ce au fost relevanți Balcanii în această perioadă?

- Marcau **revenirea conflictelor de mare intensitate în Europa**, după cel de-Al Doilea Război Mondial.
- Au avut un **impact societal foarte mare** în întregul spațiu euroatlantic, caracterizat prin:
 - violență extremă împotriva civililor și epurare etnică;
 - genocid, crime împotriva umanității și crime de război;
 - valuri mari și succesive de refugiați;
 - distrugerea patrimoniului și a infrastructurii.
- Marcau **revenirea Germaniei unificate ca actor politic major** în noua arhitectură europeană, post-Război Rece (implicarea în obținerea independenței Sloveniei și a Croației).
- **Reveneau ingerințele** externe în soluționarea chestiunilor balcanice (SUA, Comunitatea Europeană, Rusia).
- Au arătat **limitările mecanismelor internaționale de gestionare a conflictelor**.
- Au consolidat ideea că **singura modalitate viabilă de pacificare a Balcanilor, pe termen lung, este integrarea în comunitatea euroatlantică**.

Contextul destrămării Iugoslaviei

Războaiele din fosta Iugoslavie au fost cele mai devastatoare conflicte cu care Europa s-a confruntat de la sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial, fiind marcate de violențe inimaginabile împotriva civililor (genocid, epurare etnică, folosirea violului ca armă) și pierderi materiale și umane însemnate (infrastructură și patrimoniu cultural de valoare distruse – pagube de aproximativ 100 de miliarde de dolari, colaps economic în țările afectate, între 100.000 și 200.000 de morți, conform diferitelor estimări). Deși am putea fi tentați să considerăm că aceste războaie fac parte din lungul șir de conflicte care au opus unele altora popoarele balcanice de-a lungul istoriei (și care au dus la eticheta aplicată întregii regiuni de „butoi cu pulbere” al Europei), o analiză a cauzelor acestor conflicte ne înfățișează un tablou mult mai complex și pune sub semnul întrebării descrierea potrivit căreia conflictul ar fi fost inevitabil.

Într-adevăr, perioada postbelică a însemnat pentru Peninsula Balcanică o aparentă stabilitate în planul relațiilor interetnice, determinată de realitățile Războiului Rece și de confruntarea dintre lumea capitalistă și blocul comunist. Iugoslavia socialistă reprezintă însă, în acest context, un caz deosebit asupra căruia este necesar să ne concentrăm atenția.

Fiind un conglomerat etnico-religios format din șase republici constitutive (Slovenia, Croația, Bosnia și Herțegovina, Serbia, Muntenegru și Macedonia), unde se vorbeau patru limbi diferite (sârbo-croata, slovena, macedoneana și albaneza) și se practicau trei religii (ortodoxă, catolică, islamică), Iugoslavia a fost un proiect idealist materializat după Primul Război Mondial și continuat sub forma unei federații socialiste de către Iosip Broz Tito, fondatorul statului. Timp de 35 ani, din 1945 până în 1980, acesta a condus Iugoslavia cu o mână de fier, reușind să îngroape vechile animozități prin politica *Bratstvo i edinstvo* (*Frăție și Unitate*) și reprimând cu brutalitate orice mișcare naționalistă, cum a fost cea din anul 1971 în Croația. Evenimentele din acel an au influențat însă revizuirea

constituției din 1974, care a acordat mai multă autonomie celor șase republici componente, inclusiv celor două regiuni autonome din cadrul Serbiei, Voivodina și Kosovo.

Odată cu moartea lui Tito, în 1980, problemele pentru Iugoslavia au început să se înmulțească. Totuși, în perioada următoare, vechile tensiuni interetnice au fost ținute sub control, iar manifestările naționaliste, considerate în continuare contrare liniei ideologice a Partidului Comunist, au fost descurajate. Această stare de fapt nu a continuat însă pentru multă vreme.

În același timp, evoluțiile la nivel internațional aveau să marcheze sfârșitul epocii bipolare și destrămarea blocului comunist. Odată ce ideologia comunistă, liantul care a ținut laolaltă diferite naționalități în cadrul unor state comuniste multietnice, a dispărut, naționalismul a devenit noua doctrină, care a dus la înrăutățirea relațiilor interetnice și, ulterior, la conflict. Dacă Cehoslovacia s-a destrămat pașnic, nu același lucru se poate spune despre URSS și Iugoslavia. În primul caz, procesul propriu-zis de destrămare nu a fost violent, însă a fost acompaniat în diverse republici de conflicte interetnice mai mult sau mai puțin violente. Spațiul iugoslav însă, un conglomerat de etnii și religii, după cum am amintit mai sus, a cunoscut de departe cele mai ample și virulente conflicte.

În 1987, liderul comunist din Serbia, Slobodan Milošević, contrar uzanțelor și liniei oficiale a regimului, a intervenit în favoarea unui grup de protestatari sârbi din Kosovo, care reclama pretense rele tratamente din partea majorității albaneze din provincie și a forțelor de ordine. De atunci Serbia a fost cuprinsă de ferveare naționalistă, iar Milošević s-a folosit cinic de noua lui popularitate pentru a prelua pe deplin puterea în Serbia și a exclude din cercul puterii pe adversarii care îl criticau, precum Ivan Stambolić, mentorul său și președintele Serbiei în acel moment, acesta fiind de părere că acest nou curs nu poate conduce decât la distrugerea Iugoslaviei.

*Republica Socialistă Federativă Iugoslavia
în pragul destrămării, ianuarie 1991*

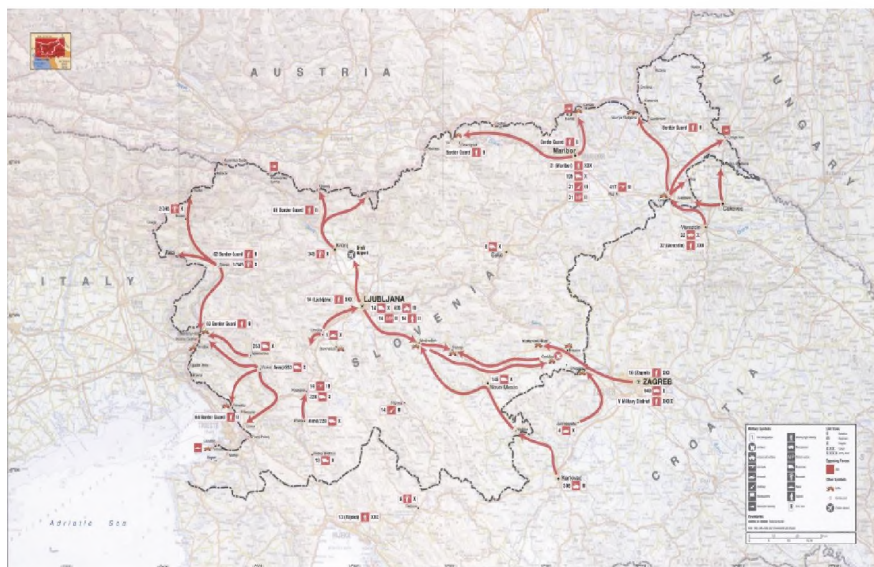
Sursa: <https://www.icty.org/en/about/what-former-yugoslavia>

La început, proiectul lui Slobodan Milošević a fost să creeze o Iugoslavie condusă de sârbi în beneficiul sârbilor, iar pentru acest lucru avea nevoie de voturile provinciilor Kosovo, Voivodina și Muntenegru pentru a controla patru dintre cele opt voturi ale președinției rotative a Iugoslaviei, organul suprem de luare a deciziilor după moartea lui Tito. Pentru acest lucru, a schimbat vechile conduceri ale autonomiilor Voivodinei, Kosovo și Muntenegrului cu oameni de încredere.

În Kosovo, arestarea fostului lider local albanez Azem Vllasi a fost primită cu proteste puternice de către minerii albanezi din Kosovo, care, surprinzător, s-au văzut susținuți în acțiunile lor de Slovenia, aflată deja în conflict cu Belgrad privind viitorul Iugoslaviei. În cele din urmă, Milošević a obținut prin presiuni, în martie 1989, restrângerea autonomiei Kosovo. Albanezii și-au pierdut toate drepturile pe care le-au primit ca urmare a acordării autonomiei largi în 1974, inclusiv dreptul la învățământ în limba albaneză; numele străzilor au fost schimbate, iar aceștia au fost

concediați de la locurile de muncă și înlocuiți cu sârbi. Serbia a preluat astfel controlul asupra Kosovo și a marcat acest lucru cu fast la Kosovopolje, la 28 iunie 1989, cu manifestări și discursuri naționaliste, la împlinirea a 600 de ani de la bătălia în care regele Lazar al sârbilor a murit eroic pe câmpul de luptă în fața otomanilor.

În aceste condiții, clivajele din interiorul Iugoslaviei s-au accentuat. Cele două republici nord-vestice mai bogate, care au făcut parte până la 1918 din Imperiul Austro-Ungar, Slovenia și Croația, s-au opus proiectului lui Milošević de formare a unei Iugoslavii care să ofere doar poporului sârb avantaje și și-au dezvoltat propriile mișcări separatiste care au culminat cu declararea independenței în 1991. Astfel, cele mai mari republici din spațiul iugoslav, Croația și Serbia, au fost cuprinse de mișcări naționaliste antagoniste, ceea ce a declanșat procesul de destrămare a Iugoslaviei. În primele alegeri libere care au avut loc în Slovenia și Croația în primăvara anului 1990 au câștigat forțele naționaliste, favorabile separării de Belgrad.

Războiul de 10 Zile din Slovenia, 1991

Sursa: Library of Congress, <https://www.loc.gov/resource/g6841sm.gct00210/?sp=1&st=image>

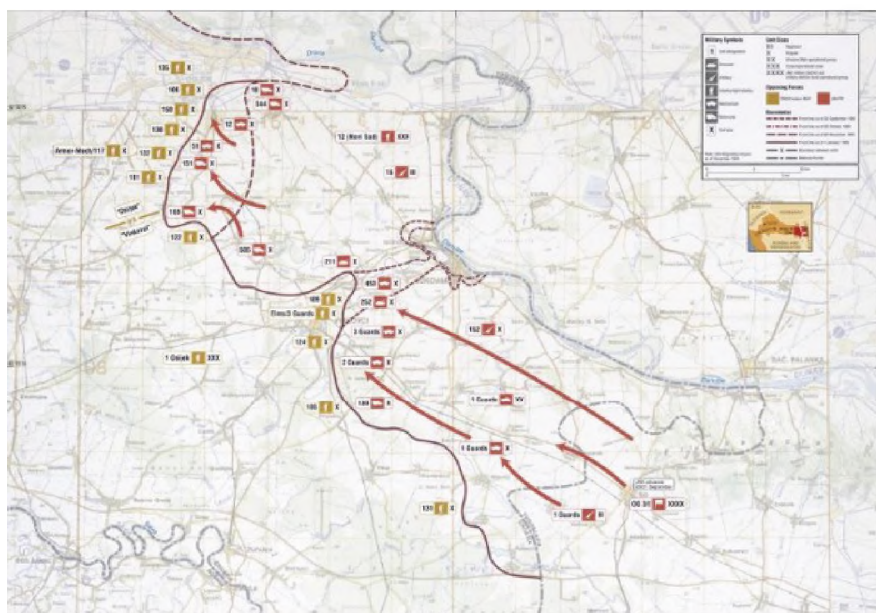
În Croația, puternica minoritate sârbă (aproximativ 12% din populație) și-a manifestat neliniștea față de statutul său în cadrul unui stat croat independent, în care ar fi devenit o simplă minoritate, la fel ca italienii sau ungurii, conform noii constituții adoptate de regimul Franjo Tuđman. De asemenea, persista încă în memorie genocidul comis de regimul fascist al lui Ante Pavelić, ce a guvernat Croația în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial. În aceste condiții, sârbii din Croația au respins autoritatea guvernului de la Zagreb și au declanșat o rebeliune împotriva acestuia în august 1990, blocând drumurile de acces dintre Zagreb și coasta dalmată, prin ceea ce s-a numit în acel moment Revoluția Buștenilor. Ulterior, s-a format autoproclamata Republică Sârbă Krajina, susținută militar și politic de conducerea Serbiei (și a Iugoslaviei) de la Belgrad, ce avea ca obiectiv zădărnicierea eforturilor direcționate spre independență ale croaților și unirea tuturor teritoriilor locuite de sârbi cu Serbia.

La 25 iunie 1991, Slovenia și Croația și-au declarat independența față de Iugoslavia, act pe care comunitatea internațională l-a tratat cu precauție, Comunitatea Europeană evitând să se pronunțe favorabil asupra recunoașterii independenței. Armata Iugoslaviei, care în realitate reprezenta doar interesele Serbiei, a reacționat declanșând un război împotriva Sloveniei. Conflictul a fost unul scurt, în care forțele de apărare teritorială ale Sloveniei au rezistat cu succes atacului unei armate iugoslave demotivate și care nu a dorit să insiste prea mult pentru un teritoriu omogen din punct de vedere etnic și fără o minoritate sârbă semnificativă.

Războiul din Croația

Încheierea Războiului de 10 Zile din Slovenia le-a oferit posibilitatea lui Slobodan Milošević și Belgradului să-și îndrepte atenția spre Croația, acolo unde republica secesionistă a sârbilor intrase în conflict armat cu forțele de securitate croate încă din primăvara anului 1991. Conflictul, care avea să fie denumit mai târziu Războiul de Independență al Croației, s-a intensificat în a doua jumătate a anului 1991, forțele militare și paramilitare sârbe, cu participarea directă a armatei Iugoslaviei, reușind să

ocupe aproximativ o treime din teritoriul Croației. În aceste zone, localitățile au fost „golite” de croați, fie prin exterminarea civililor, fie prin alungarea acestora. A avut loc astfel fenomenul cunoscut sub numele de „epurare etnică”, definit drept crimă de război, al cărui scop este omogenizarea populației unui anumit teritoriu (în acest caz, a regiunilor locuite de sârbi în Croația și a teritoriilor majoritar croate situate între acestea).

Luptele din Slavonia de Est, septembrie 1991 - ianuarie 1992

Sursa: Library of Congress, <https://www.loc.gov/resource/g6841sm.gct00210/?sp=3&st=image>

Către sfârșitul anului 1991, atenția comunității internaționale s-a concentrat asupra atacurilor armatei iugoslave desfășurate împotriva Dubrovnikului, inclus în Patrimoniul Mondial UNESCO, și a Vukovarului, oraș de pe malul Dunării de la granița cu Serbia, care a fost în cele din urmă ocupat în noiembrie 1991. Ferocitatea atacului, care a lăsat orașul în ruine, precum și expulzarea și masacrarea etnicilor croați au precipitat recunoașterea de către Germania, și mai apoi de către Comunitatea Europeană, a independenței

Croației și Sloveniei. Războiul din Croația a fost „înghețat” pentru următorii trei ani, având ca efect consolidarea pozițiilor sârbe în acest teritoriu. Ca urmare a înțelegerii intermediare de ONU între președintele Serbiei, Slobodan Milošević, și președintele Croației, Franjo Tuđman, ONU a trimis în Croația o misiune de menținere a păcii între părțile combatante.

Odată încheiate conflictele militare din Croația, o altă zonă din Iugoslavia se confrunta cu turbulențe din ce în ce mai accentuate. Un mozaic etnic și religios, format din bosniaci (musulmani) – 43%, sârbi (ortodocși) – 31%, croați (catolici) – 17%, Bosnia și Herțegovina a cunoscut aceleași tendințe centrifuge ca restul Iugoslaviei, iar declanșarea conflictului dintre Croația și Serbia a agravat situația. În timp ce musulmanii bosniaci respingeau dominația sârbă și doreau desprinderea și declararea independenței, sârbii se împotriveau și doreau să rămână parte din Iugoslavia. Din 1991, aceștia s-au organizat politic și militar cu ajutorul Belgradului și în ianuarie 1992 a fost creată Republika Srpska, prin unirea tuturor zonelor populate de sârbi din Bosnia și Herțegovina, avându-l ca președinte pe Radovan Karadžić, iar comandant al armatei (compusă din fostele unități ale armatei iugoslave), pe Ratko Mladić, ambii condamnați ulterior pentru crime de război de către Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Iugoslavia de la Haga.

La 29 februarie 1992, liderul bosniac, Alija Izetbegović, a organizat un referendum pentru independență, boicotat de comunitatea sârbă. Acesta a fost adoptat însă cu voturile bosniacilor și croaților. Ulterior, Bosnia și Herțegovina și-a declarat independența, care a fost recunoscută de comunitatea internațională în primăvara anului 1992. Macedonia, de asemenea, își declarase independența în toamna anului 1991.

În aceste condiții, Republica Socialistă Federativă Iugoslavia a încetat să mai existe, iar la 27 aprilie 1992 a fost proclamată Republica Federală Iugoslavia, compusă doar din Serbia și Muntenegru. Acesta din urmă, sub conducerea unui protejat al lui Milošević, Momir Bulatović, a rămas fidel Belgradului.

Războiul din Bosnia și Herțegovina

Declararea independenței Bosniei și Herțegovina a precipitat declanșarea războiului, iar în aprilie 1992 armata Republicii Srpska, ajutată de grupuri de paramilitari din Serbia, a atacat localitățile populate de musulmani. Scopul sârbilor era să unifice toate zonele cu populație majoritar sârbă și să-i alunge pe musulmani din aceste teritorii. Astfel, fenomenul de epurare etnică observat în Croația a fost amplificat în Bosnia și Herțegovina. Refugiații musulmani au fost nevoiți să se retragă în câteva enclave declarate *zone sigure* de către ONU (Srebrenița, Zepa etc.), în care condițiile de trai erau insuportabile. Totodată, sârbii au declanșat cel mai lung asediu din istoria războiului modern asupra capitalei Sarajevo, care a durat trei ani, din aprilie 1992 până în octombrie 1995. Beneficiind de efectivele și munițiile fostei armate iugoslave, armata Republicii Srpska a fost superioară pe teren forțelor bosniace, lipsite de armament, dar ajutate de luptători străini precum mujahedinii. Pentru ca lucrurile să meargă și mai rău pentru bosniaci, aceștia au fost nevoiți timp de un an să lupte împotriva foștilor lor aliați, croații. Deși adversari în acest conflict, liderii naționaliști de la Belgrad și Zagreb, Slobodan Milošević și Franjo Tuđman, au ajuns în secret la o înțelegere de a împărți teritoriul Bosniei și Herțegovina între Serbia și Croația, prin anexarea teritoriilor locuite de sârbi, respectiv de croați. În consecință, croații din Bosnia și Herțegovina s-au organizat, și-au format propria entitate separatistă și au atacat forțele bosniace, comițând, la rândul lor, crime de război împotriva civililor¹.

În condițiile în care reacția comunității internaționale a fost slabă la începutul războiului și concentrată mai mult pe negocieri (în 1993 a fost propus planul de pace Vance-Owen, care ar fi consolidat câștigurile teritoriale sârbe, dar acesta a fost respins de sârbii bosniaci), SUA au intervenit diplomatic și ulterior militar pentru a pacifica Bosnia și Herțegovina. Mai întâi, americanii au

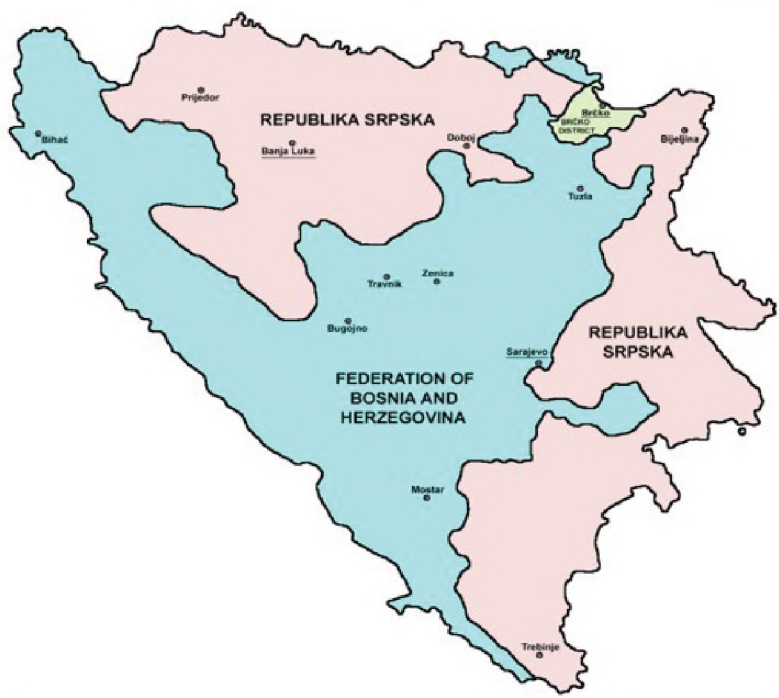
¹ Este important să precizăm că toate părțile combatante din războaiele din fosta Iugoslavie (Croația, Bosnia și Herțegovina, Kosovo) au comis, la un moment dat, crime de război.

reușit închiderea celui de-al doilea front dintre bosniaci și croați, prin Acordul de la Washington din aprilie 1994. În iulie 1995, în condițiile unei apărări slabe a enclavei Srebrenița de către forțele olandeze ale ONU, armata lui Mladić a atacat orașul și a comis cel mai abominabil act al acestui război, genocidul de la Srebrenița, în care 8.000 de bărbați musulmani au fost uciși. Masacrul a indignat opinia publică a comunității internaționale și a impus intervenția acesteia, devenită singura soluție în contextul dat. Au fost angajate astfel forțele NATO, care au lansat lovituri aeriene împotriva pozițiilor sârbe pentru a determina încetarea asediului de la Sarajevo și pentru a-i forța pe sârbi să se prezinte la masa negocierilor. În același timp, în Croația, armata croată, recent echipată și modernizată, a învins cu ușurință, în august 1995, forțele sârbe și a desființat Republica Sârbă Krajina, expulzând populația sârbă din acest teritoriu.

După săptămâni de negocieri, cei trei președinți ai Bosniei și Herțegovina, Serbiei și Croației au semnat Acordul de la Dayton, care a pus capăt războiului din Bosnia și Herțegovina și a decis reorganizarea post-conflict a țării.

Acordul de la Dayton (Acordul-cadru general pentru pace în Bosnia și Herțegovina)

- Statul Bosnia și Herțegovina este împărțit în două entități, Federația Bosniaco-Croată, ocupând 51% din teritoriu și populată de bosniaci și croați, și Republica Srpska, ocupând 49% din teritoriu și populată de sârbi.
- Conducerea țării urma să fie exercitată în comun de o președinție colectivă, în care fiecare dintre cele trei popoare constitutive principale – bosniacii, sârbii și croații – avea un reprezentant.
- Pacea urma să fie asigurată de trupele NATO, prin desfășurarea misiunii IFOR (Implementation Force – 1995-1996), urmată de misiunea SFOR (Stabilisation Force – 1996-2004).

Împărțirea administrativă a Bosniei și Herțegovina

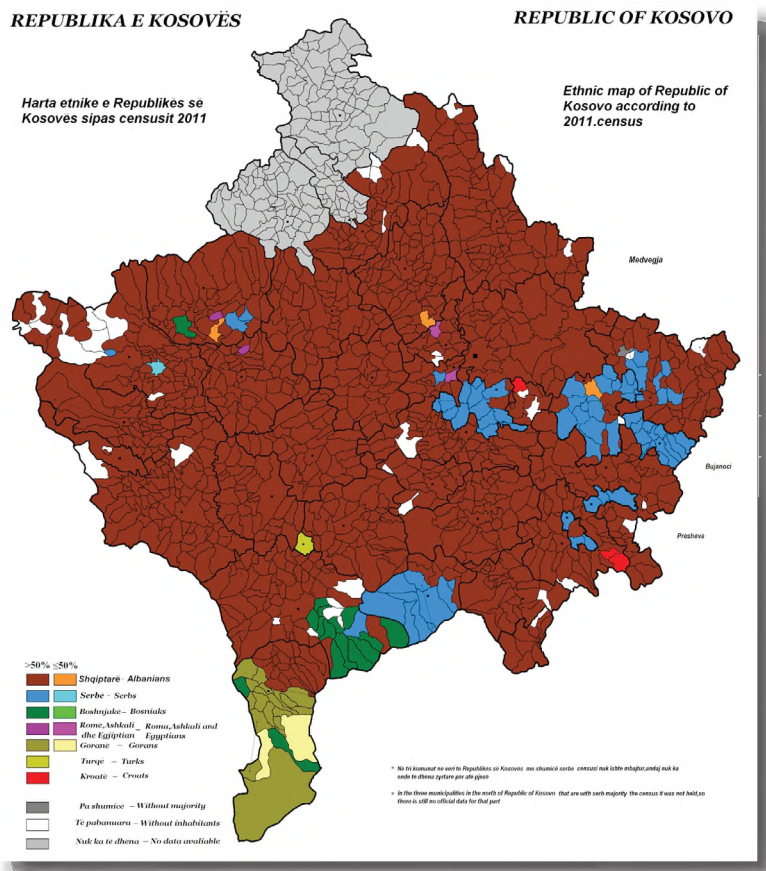
Sursa: https://en.wikipedia.org/wiki/Bosnia_and_Herzegovina#/media/File:Map_Bih_entities.png

Deși disfuncțional și generator de conflicte recurente, sistemul constituțional de la Dayton a reprezentat singura soluție disponibilă pentru a pune capăt războiului din Bosnia și Herțegovina, conflict în care 100.000 de civili și militari și-au pierdut viața și care a lăsat în urmă un teritoriu devastat și o regiune a Balcanilor într-o situație economică nefavorabilă, atât ca urmare a distrugerilor provocate de război, cât și ca efect al embargoului impus Serbiei de către comunitatea internațională.

Războiul din Kosovo

Odată încheiate ostilitățile în Bosnia și Herțegovina, atenția întregii lumi s-a îndreptat treptat spre Kosovo, o provincie a Serbiei locuită în proporție de 90% de albanezi. Comunitatea

internațională a refuzat, cu ocazia semnării Acordului de la Dayton, să discute problema albanezilor din Kosovo, discriminați sistematic de Serbia, considerând că acest lucru este strict o problemă internă a Belgradului. Întrucât albanezii au constatat eșecul politicii de rezistență pașnică față de Belgrad, practică din 1991, pentru a atrage atenția opiniei publice internaționale a fost înființată, în 1996, o grupare paramilitară denumită UÇK (Armata de Eliberare din Kosovo), care și-a propus să obțină pe cale armată independența față de Serbia și unirea cu Albania.

Structura etnică a populației din Kosovo

Sursa: https://en.wikipedia.org/wiki/Kosovo#/media/File:Kosovo_ethnic_map_2011_census.GIF

Inițial, impactul atacurilor răzlețe ale UÇK asupra forțelor de ordine sârbe a fost destul de redus, însă un eveniment din Albania avea să influențeze ulterior desfășurarea conflictului din Kosovo. În primăvara anului 1997, Albania s-a confruntat cu o prăbușire a schemelor piramidale de tip Ponzi, care a aruncat țara în haos. Depozitele de armament ale armatei au fost golite, iar, brusc, luptătorii UÇK din Kosovo au început să primească, prin contrabandă, arme și muniție din Albania vecină, ceea ce a sporit intensitatea atacurilor acestora.

În anul 1998, gravele tensiuni interetnice dintre minoritatea albaneză din provincia Kosovo și guvernul Iugoslaviei de la Belgrad au degenerat într-un conflict violent, în care, sub pretextul anihilării grupării paramilitare separatiste teroriste UÇK, armata și forțele Ministerului de Interne ale guvernului de la Belgrad au declanșat o operațiune de purificare etnică împotriva civililor albanezi, la care s-au adăugat crime de război și violuri ale femeilor albaneze. Intervenția disproporționată a regimului Milošević împotriva albanezilor din Kosovo a izolat din nou diplomatic Serbia, la fel cum s-a întâmplat în timpul războaielor din Croația și Bosnia și Herțegovina, și a schimbat percepția occidentalilor asupra UÇK, considerată, până la acel moment, organizație teroristă de către SUA. Intervenția armată a forțelor de ordine de la Belgrad a generat un important flux de refugiați (850.000 de persoane spre Macedonia de Nord și Albania), precum și de persoane strămutate intern (500.000), până în 1999, situație ce risca să devină o catastrofă umanitară, pe care comunitatea internațională nu dorea să o vadă repetată după experiența Bosniei și Herțegovina. Din acest motiv, liderii NATO au autorizat în toamna anului 1998 ordine de activare pentru atacuri aeriene împotriva Iugoslaviei, o măsură menită să-l convingă pe președintele Slobodan Milošević să oprească violențele.

Intervenția NATO în Iugoslavia

Belgradul a acceptat temporar condițiile comunității internaționale, însă reescaladarea violențelor în iarna anului 1999 (masacrul de la Račak) a determinat încă o dată conjugarea eforturilor

acesteia pentru a pune capăt conflictului și pentru a forța cele două părți să accepte un acord. Ca urmare a refuzului părții sârbe de a semna Acordul de la Rambouillet, ce oferea autonomie provinciei Kosovo sub supravegherea forțelor NATO, Alianța Nord-Atlantică a declanșat, la 24 martie 1999, operațiunea Allied Force. Desfășurată fără autorizarea Consiliului de Securitate al ONU, aceasta a constat într-o campanie de bombardament aerian împotriva Iugoslaviei pe durata a 78 de zile, încheiată la 10 iunie 1999, având ca scop retragerea trupelor sârbe din Kosovo și oprirea violențelor împotriva civililor.

Ca urmare a acceptării condițiilor de pace de către Milošević, care între timp fusese pus sub acuzare pentru crime de război de către Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie de la Haga, și a semnării Acordului Tehnico-Militar între NATO, guvernele Republicii Federale Iugoslavia și guvernul Serbiei, Consiliul de Securitate al ONU a adoptat Rezoluția 1244 din 10 iunie 1999.

Rezoluția 1244 a Consiliului de Securitate al ONU (10 iunie 1999)

- Confirmă suveranitatea și integritatea teritorială a Republicii Federale Iugoslavia.
- Cere retragerea completă a forțelor de securitate sârbe din Kosovo.
- Plasează Kosovo sub administrarea civilă a ONU prin intermediul UNMIK (Misiunea de Administrație Interimară a ONU în Kosovo).
- Autorizează NATO să desfășoare misiunea militară KFOR (Forțele din Kosovo) pentru menținerea securității.
- Prevede procesul politic pentru statutul viitor al Kosovo, cu autonomie substanțială.

Un an mai târziu, ca urmare a masivelor proteste de stradă declanșate după primul tur al alegerilor prezidențiale din Iugoslavia, președintele Slobodan Milošević, principalul vinovat pentru declanșarea războaielor din anii '90 din fosta Iugoslavie, a demisionat, iar câștigător a fost proclamat Vojislav Koštunica. În aprilie 2001, Milošević a fost arestat și trimis pentru judecată la Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie de la Haga.

Insurgența din Macedonia

Ultimul conflict din suita războaielor din Balcani a fost cel care a izbucnit în 2001 în Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei, între guvernul de la Skopje și gruparea insurgentă a albanezilor din Macedonia (25% din populația țării), Armata Națională de Eliberare. Conflictul s-a încheiat rapid ca urmare a intervenției forțelor NATO din KFOR, iar între părțile beligerante s-a semnat Acordul de la Ohrid din 13 august 2001.

Ceea ce este important de reținut din analiza acestor conflicte devastatoare este faptul că teoria potrivit căreia războaiele din fosta Iugoslavie au fost inevitabile nu se justifică, la fel cum nu se confirmă nici ipoteza conform căreia resentimentele pe care popoarele din acest conglomerat etnic le manifestau unele față de celelalte au stat la baza izbucnirii războaielor și a destrămării Iugoslaviei. Trebuie precizat că, în spațiul fostei Iugoslavii, diferitele grupuri etnice au conviețuit relativ pașnic timp de secole, iar Iugoslavia socialistă înregistra un procent ridicat de căsătorii mixte, mai ales în Bosnia și Herțegovina. Așadar, cauza devastatoarelor conflicte din anii '90 și a destrămării Iugoslaviei rezidă mai degrabă în comportamentul liderilor politici și militari din fosta Iugoslavie, contemporani cu evenimentele, mulți dintre ei judecați ulterior pentru crime de război. Aceștia au instrumentalizat nemulțumirile populației și sentimentele naționaliste în propriul beneficiu, pentru a-și consolida puterea. De asemenea, lipsa unei acțiuni ferme din partea comunității internaționale a dus la prelungirea războiului din Bosnia și Herțegovina și creșterea numărului de victime.

La finalul războaielor din fosta Iugoslavie, în funcție de prezența sau nu a conflictelor, se constată că zona Balcanilor poate fi împărțită în două categorii. În prima regăsim țările care s-au confruntat cu diferite conflicte în anii '90 (Serbia, Bosnia și Herțegovina, Kosovo, Macedonia de Nord) și care au intrat într-o așa-numită „zonă gri”, fiind, cel puțin pentru moment (anii '90 și anii 2000), excluse din planurile de extindere a NATO și UE. În a doua categorie se află țările care nu au fost afectate direct de războaiele din Balcani (Slovenia, România, Bulgaria) și care, în ciuda anumitor dificultăți

economice, au aderat la NATO și UE în anii 2000. Cazul Croației este unul mai special, deoarece țara a fost afectată puternic de războiul din 1991-1995, însă, datorită unor reforme economice și orientării prooccidentale, a reușit să se integreze în NATO (2009) și UE (2013).

Lecții identificate din conflictele din Balcani, în această perioadă

- Ce se întâmplă în Balcani are **repercusiuni majore în tot spațiul euroatlantic**.
- Europa a înțeles că **finalul Războiului Rece nu a adus „sfârșitul istoriei”** și că problematica integrării statelor balcanice este o chestiune fundamentală pentru securitatea continentului.
- **Nu mai poate și nu mai trebuie să fie ignorată un tip de politică internă** care poate conduce la consecințe grave asupra securității regionale sau populației.
- S-a consolidat ideea că persoanele responsabile de declanșarea și desfășurarea unor astfel de conflicte vor răspunde pentru acțiunile lor, prin crearea și funcționarea Curții Penale Internaționale.
- **Uniunea Europeană și NATO au creat noi mecanisme de gestionare a crizelor și conflictelor**, mai eficiente, menite să asigure că astfel de conflicte nu vor mai re izbucni.

IV

STABILIZAREA BALCANILOR. ÎNTRE „CALEA DE MIJLOC” ȘI INTEGRAREA EUROPEANĂ

Balcanii – „laborator de testare” pentru noul sistem de management al crizelor • Opțiunile de securitate ale statelor balcanice. Calea integrării euroatlantice

De ce au fost relevanți Balcanii pentru sistemul internațional de gestionare a conflictelor?

- Au reprezentat **cea mai importantă și prelungită criză de securitate**, la nivel global, în anii 1990. Criza iugoslavă **a dictat agenda de securitate a statelor europene și organizațiilor internaționale**.
- Deși a existat practic un consens între marii actori globali (SUA, UE, Rusia, China) pentru soluționarea crizei iugoslave, **soluțiile de pacificare s-au găsit foarte greu**.
- Au fost folosite toate mecanismele internaționale tradiționale de gestionare a conflictelor, dar **cu succes limitat și temporar**.
- Au fost **testate noi instrumente și mecanisme de gestionare a crizelor și conflictelor**.
- În cele din urmă, **pacea a fost impusă, prin intervenția și implicarea hotărâtă și pe termen lung a celor mai puternice organizații euroatlantice: NATO și UE**.

Balcanii – „laborator de testare” pentru noul sistem de management al crizelor

În urma prăbușirii regimurilor comuniste și a dizolvării Tratatului de la Varșovia, ordinea internațională a intrat într-o nouă eră, cu SUA rămase ca singura superputere, cu rol de hegemon în sistem.

Riscurile de securitate generate de instabilitatea de pe continentul european, în special din cauza destrămării Iugoslaviei, au rămas, într-o fază inițială, să fie gestionate de către organizațiile internaționale care, în mod tradițional, aveau menirea de a menține pacea și ordinea internațională: ONU și OSCE (Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa).

La rândul său, NATO, ca organizație, a trebuit să își regândească și să își redefinească rolul și modalitățile prin care urma să contribuie la asigurarea securității europene, în noul context strategic, complementar cu organizațiile menționate anterior. Aceste noi direcții strategice de acțiune s-au regăsit în *Conceptul Strategic* adoptat în 1991, în urma Summitului de la Roma. Acesta pune accentul pe inseparabilitatea dintre evenimentele ce schimbau peisajul european și securitatea membrilor alianței. NATO își asuma responsabilitatea de a colabora cu țările, foste adversare, din estul Europei, concomitent cu restructurarea forțelor sale armate și adaptarea la noile realități geostrategice.

La început, comunitatea internațională nu a acordat o atenție deosebită izbucnirii conflictului din fosta Iugoslavie, fiind încă preocupată de gestionarea consecințelor Războiului din Golf, iar statele Comunității Europene erau, de asemenea, angrenate în negocierile privind Tratatul de la Maastricht (1992).

Țările europene au reacționat lent în procesul de adaptare la noul context post-Război Rece și în gestionarea conflictelor ce izbucneau în sud-estul Europei. Deși instituirea Politicii externe și de securitate comună și transformarea Comunității Europene în Uniunea Europeană, prin Tratatul de la Maastricht, ofereau noi instrumente de acțiune, nu existau încă o înțelegere clară și detaliată a riscurilor de securitate și nici o strategie coerentă pentru gestionarea lor. Din acest motiv, acțiunile europene au rămas,

pentru o bună perioadă, limitate la cadrul oferit de Uniunea Europei Occidentale (UEO), care a adoptat în iunie 1992 așa-numitele „misiuni de tip Petersberg”, ce constau în misiuni umanitare și de salvare, misiuni de menținere a păcii (*peacekeeping*) și misiuni ale forțelor de luptă în gestionarea crizelor, inclusiv impunerea păcii (*peacemaking*).

Federația Rusă a jucat un rol important în Balcani, aliniindu-se cu UE și SUA. Această decizie a venit în urma căderii Uniunii Sovietice, când Moscova a decis să încerce o apropiere față de Occident și să-și păstreze statutul de mare putere. În prima jumătate a anilor '90, Rusia s-a alăturat sancțiunilor împotriva Serbiei. Federația Rusă a jucat un rol important în privința Acordului de la Dayton, prin faptul că Milošević se baza pe sprijinul rus. Ceea ce a determinat o schimbare în politica externă rusă în privința Peninsulei Balcanice a fost percepția asupra intervenției NATO din 1999 împotriva Iugoslaviei. Aceasta a fost considerată o agresiune și o impunere a voinței Occidentului într-un spațiu de interes pentru Rusia. Astfel, perspectiva rusă a debutat printr-o încercare de apropiere de Occident, pentru a evita izolarea în lumea post-Război Rece, aceasta schimbându-se atunci când NATO a acționat tot mai decisiv împotriva Serbiei în Kosovo.

Pe de altă parte, Comunitatea Europeană, și, ulterior, Uniunea Europeană, și-a asumat rolul diplomatic principal în încercările de dezamorsare a conflictelor din fosta Iugoslavie. Au fost folosite, preponderent, instrumentele diplomației tradiționale:

- organizarea de conferințe dedicate (de exemplu, Conferința de Pace pentru fosta Iugoslavie);
- arbitraje (de exemplu, Comisia de Arbitraj Badinter);
- desemnarea unor emisari speciali (de exemplu, misiunea Lordului Carrington);
- încheierea unor armistiții temporare;
- impunerea unui embargou pe armament, în anul 1991, prin Rezoluția 713 a Consiliului de Securitate al ONU.

Aplicarea acestor măsuri nu a avut rezultatul așteptat, deoarece atât croații, cât și sârbii nu erau mulțumiți de ideea unor zone

de autonomie speciale în statele lor sau de aplicarea dreptului de secesiune pentru minorități.

Următorul set de instrumente utilizat pentru a menține pacea în fosta Iugoslavie au fost **misiunile de pace**. Prima dintre acestea a fost o forță internațională, sub mandat ONU – UNPROFOR (United Nations Protection Force), instituită în anul 1992 prin Rezoluția 743 a Consiliului de Securitate. Misiunea principală a acestei forțe de menținere a păcii era stabilirea unor zone sigure, pentru a proteja populația civilă și pentru a preveni posibile escaladări, la Bihać, Sarajevo, Tuzla, Srebrenița, Žepa și Goražde. De asemenea, a avut și un rol de supraveghere a respectării armistițiului din Croația, dar și de monitorizare a frontierei și demilitarizare a unor zone. În Bosnia și Herțegovina, forțele de menținere a păcii nu au reușit să își îndeplinească misiunea, cel mai răsunător eșec fiind incapacitatea de a împiedica ocuparea localității Srebrenița și masacrul asupra populației civile. Pacea a fost adusă în Bosnia și Herțegovina doar datorită implicării Washingtonului prin Acordul de la Dayton. SUA au fost mediatorul înțelegerii, folosind atât mijloace diplomatice, cât și de coerciție militară, inclusiv prin implicarea NATO (bombardarea pozițiilor sârbilor bosniaci în 1995 pentru a-i determina să se așeze la masa negocierilor).

Constatând eșecul misiunii UNPROFOR de menținere a păcii, după implementarea Acordului de la Dayton, aceasta a fost înlocuită cu o misiune NATO-IFOR, ulterior SFOR, dar cu mandat întărit, de impunere a păcii. În 2004, sarcina a fost preluată de Misiunea Uniunii Europene, EUFOR Althea.

În urma izbucnirii conflictului din Kosovo, comunitatea internațională a încercat inițial aplanarea acestuia prin mijloace diplomatice. După amenințările NATO cu intervenția militară în toamna anului 1998, Milošević a fost de acord cu desfășurarea în Kosovo a unei misiuni a OSCE de observatori, KVM (Kosovo Verification Mission). În urma eșecului Conferinței de la Rambouillet și bombardării Iugoslaviei, în martie 1999, de către NATO, Milošević a fost convins – cu implicarea Rusiei – să-și retragă trupele și să pună Kosovo sub administrarea internațională a ONU, urmând ca pacea să fie menținută de trupele NATO din KFOR.

În cazul ultimului conflict din fosta Iugoslavie, cel din Macedonia de Nord, din 2001, NATO a intervenit prompt, iar folosirea mijloacelor non-militare (medierea) s-a îmbinat perfect cu cele militare (desfășurarea de trupe și poliție).

În concluzie, se poate observa cum acțiunile NATO și UE au progresat treptat sub aspectul implementării și al eficienței. În cazul Bosniei și Herțegovina au avut parte de eșecuri repetate, din cauza lipsei mijloacelor coercitive și a faptului că SUA au intervenit mai târziu. În Kosovo, acțiunea a fost mult mai rapidă, războiul fiind mult mai scurt față de cel precedent. Iar Macedonia de Nord reprezintă un caz exemplar, prin intervenția cu scopul de a preveni un conflict cu minoritatea albaneză, fiind utilizate atât mijloace diplomatice de mediere, cât și amplasarea de trupe și misiuni de poliție. Așadar, cheia pentru o gestionare de succes a crizelor și prevenirea conflictelor, precum și pentru a menține pacea și stabilitatea în Europa de Sud-Est o constituie acțiunea militară promptă (ținând cont de principiile ONU și OSCE) și medierea diplomatică.

Opțiunile de securitate ale statelor balcanice. Calea integrării euroatlantice

Integrarea euroatlantică a Balcanilor este rezultatul unui amplu proces istoric, marcat în primul rând de fragmentare politică, conflicte interetnice, tranziția dificilă după comunism și apariția noii ordini internaționale. Balcanii sunt împărțiți geopolitic în trei blocuri: un nucleu complet euroatlantic (Croatia, Slovenia, Grecia și Bulgaria), un grup intermediar (membri NATO, dar încă în afara UE – Albania, Muntenegru și Macedonia de Nord) și un bloc de state cu integrare problematică ce parcurg încă un drum mai dificil, anevoios (Serbia, Bosnia și Herțegovina și Kosovo).

Pentru a evidenția diferențele de ritm și context ale integrării euroatlantice, dinamica regiunii poate fi analizată distinct, pentru fiecare stat în parte. România este percepută ca un stat din afara blocului balcanic, dar este profund implicată în dinamica regiunii, jucând un rol de putere externă regională. România nu este considerată o țară balcanică, dar este, totuși, asociată adesea cu Balcanii în contexte exclusiv geopolitice, ca un pivot nordic al Europei de Sud-Est.

România și Bulgaria, deși marcate de dificultăți de tranziție și de reforme incomplete, au traversat fără conflicte majore perioada post-comunistă. Pentru cele două state, procesul de aderare la UE, finalizat în 2007, bazat, în principal, pe criteriile stabilite de Consiliul European de la Copenhaga din 1993 și cele de la Madrid din 1995, a contribuit la consolidarea economiilor celor două state prin creșterea investițiilor și alinierea graduală la politicile și mecanismele pieței europene. În paralel, procesul de adaptare la standardele NATO a implicat modernizarea forțelor armate și participarea constantă la exerciții și operații multinaționale. Atât România, cât și Bulgaria au trimis trupe în Afghanistan și Irak, context care a accelerat uniformizarea procedurilor, a managementului operațional și a interoperabilității tehnice chiar înainte de momentul aderării la NATO în anul 2004.

În plan politic, atât România, cât și Bulgaria au menținut o orientare consecvent prooccidentală, ceea ce a facilitat continuitatea reformelor după aderarea la NATO și UE. Pentru România, participarea la operații internaționale a devenit un instrument real de accelerare a modernizării sectorului de apărare și de afirmare a unui profil strategic mai vizibil în zona Mării Negre. Bulgaria a urmat un parcurs asemănător, însă cu mai multe vulnerabilități instituționale, în pofida unei poziționări geografice relevante pentru legătura cu Balcanii de Vest și pentru dinamica regională mai largă.

Așadar, primul grup de state s-a remarcat prin caracteristici definitorii care au permis un nivel accelerat de aderare: Slovenia, prin ritm alert și coerență, România, prin adaptarea rapidă a apărării la standardele NATO și implicarea în operațiuni de securitate și stabilizare, iar Bulgaria, prin menținerea cursului prooccidental, în condițiile unui proces de reformă mai dificil. Chiar dacă rezultatele diferă în funcție de consistența reformelor, cele trei state au demonstrat că aderarea euroatlantică funcționează ca instrument de stabilizare.

Croația a fost un exemplu clar de stat capabil să se reconstruiască după conflict, având în vedere că a fost implicată direct

în războaiele din fosta Iugoslavie. Eforturile de consolidare a instituțiilor democratice și de reformă economică implementate după anii 2000 au creat un cadru favorabil stabilității interne. Aceste evoluții au permis Croației să adere la NATO, în 2009, și la Uniunea Europeană, în 2013.

În schimb, celelalte state au fost marcate de instabilitate politică și violență etnică, ceea ce a întârziat mult reformele și consolidarea instituțională. Pentru restul statelor din Balcanii de Vest, transformările structurale impuse de procesul de aderare au întâmpinat dificultăți majore, pe fondul economiilor grav afectate de conflicte, corupției persistente și extinderii influenței rețelelor de crimă organizată în mediul sociopolitic. Toate acestea au menținut o integrare operațională graduală cu structurile euroatlantice de-a lungul unei perioade de preaderare mult prelungite.

Neutralitatea militară declarată de Serbia în 2007 reflectă tensiunea dintre memoria traumatică a bombardamentelor NATO din 1999 și aspirațiile de integrare europeană. Relațiile strânse cu Rusia și China îi oferă alternative economice și politice, dar îi limitează credibilitatea europeană. Progresul în negocierile cu UE este blocat de lipsa unui acord cu Kosovo și de reticența de a adopta politica externă comună, inclusiv sancțiunile împotriva Rusiei. Serbia ilustrează dilema fundamentală a regiunii: dorința de integrare combinată cu o strategie de autonomie geopolitică.

Bosnia și Herțegovina este statul cel mai fragmentat. Acordul de la Dayton din 1995 a creat o arhitectură instituțională complexă, care garantează pacea, dar paralizează decizia politică. Diviziunile etnice și lipsa reformelor reale fac ca perspectiva integrării să fie percepută mai degrabă ca un obiectiv geopolitic decât ca rezultat al transformării democratice. Deși are statut de stat candidat la Uniunea Europeană din 2022, iar negocierile de aderare au fost deschise încă din martie 2024, progresul rămâne minim – procesul este în continuare blocat de lipsa reformelor necesare.

Kosovo, care și-a declarat unilateral independența față de Serbia în 2008, rămâne un caz special, nefiind recunoscut de cinci

state membre ale Uniunii Europene (Cipru, Grecia, România, Slovacia și Spania). Instabilitatea internă și relația conflictuală cu Serbia sunt principalele obstacole. În același timp, populația este printre cele mai proeuropene din regiune, considerând integrarea euroatlantică drept unica garanție de securitate. Provocarea esențială o constituie obținerea recunoașterii internaționale și consolidarea instituțiilor statului.

Muntenegru a părut inițial cel mai avansat stat în procesul european. A deschis 33 dintre cele 35 de capitole de negociere, dar corupția și polarizarea politică au încetinit progresul. Aderarea la NATO în 2017 i-a oferit însă securitate strategică și ancorare euroatlantică solidă, demonstrând că integrarea în alianță poate preceda și facilita procesul european.

Experiența Macedoniei de Nord scoate în evidență rolul decisiv al disputelor bilaterale în încetinirea procesului de aderare. Grecia a împiedicat timp de aproape două decenii evoluția parcursului european al Macedoniei de Nord din cauza controverselor privind denumirea statului, până la semnarea Acordului de la Prespa în 2018. Aderarea la NATO în 2020 a integrat țara într-un cadru de garanții de securitate mai predictibil, într-o regiune expusă competiției pentru influență. Parcurusul european este însă blocat de poziția Bulgariei, pe teme identitare și lingvistice.

Albania a demonstrat o orientare prooccidentală constantă. Aderarea la NATO în 2009 i-a oferit securitate și vizibilitate. Populația sprijină masiv integrarea europeană, dar corupția și deficiențele judiciare întârzie progresul. Rămâne însă un actor activ în cooperarea regională, implicându-se în inițiative precum Open Balkan și WB QUAD (Western Balkans QUAD, format din Albania, Kosovo, Muntenegru, Macedonia de Nord), ceea ce o transformă într-un promotor al integrării.

Pentru Uniunea Europeană, extinderea în Balcani a avut încă de la început rațiuni multiple, care se împletesc. Pe plan politic, obiectivul central a fost stabilizarea unei regiuni marcate de conflicte și violențe etnice. Aderarea a fost privită ca un instrument de consolidare a statului de drept, de promovare a valorilor democratice și de prevenire a reapariției instabilității.

*Fotografie de grup de la Summitul UE – Balcanii de Vest,
18 decembrie 2024*

Sursa: <https://webalkans.eu/en/news/eu-western-balkans-summit-concludes-with-brussels-declaration/>

În plan economic, chiar dacă Balcanii reprezintă o piață relativ mică, integrarea lor a fost considerată esențială pentru interconectarea infrastructurii de transport și energie. Extinderea pieței unice și standardizarea instituțională au redus riscurile pentru investitori, oferind premise pentru dezvoltare și pentru diversificarea energetică a Uniunii.

Din perspectivă strategică, extinderea a urmărit să evite apariția unui vid de securitate la frontierele UE. Implicarea activă a Rusiei și Chinei în regiune a transformat integrarea într-o chestiune geopolitică de prim rang, legată de securitatea energetică, controlul migrației și reziliența instituțiilor democratice.

Blocajele politice și disputele bilaterale au afectat în mod repetat procesul de extindere. Grecia a menținut veto asupra Macedoniei de Nord până la Acordul de la Prespa în 2018, iar Bulgaria a condiționat deschiderea negocierilor de modificări constituționale privind identitatea istorică și lingvistică. Bosnia și Herțegovina continuă să fie paralizată de fragmentarea etnică și de lipsa reformelor structurale, iar relația nerezolvată dintre Serbia și Kosovo rămâne principalul obstacol pentru ambele state.

Progresul este diferențiat. Muntenegru este statul cel mai avansat, cu aproape toate capitolele de negociere deschise. În Serbia, deși au fost deschise peste 22 de capitole, parcursul este blocat de lipsa unui acord definitiv privind Kosovo. Albania și Macedonia de Nord au început negocierile de aderare în 2022, iar Bosnia și Herțegovina a obținut statutul de stat candidat în același an. Statutul politic al Kosovo rămâne problematic din cauza recunoașterii internaționale incomplete. Din perspectiva securității, majoritatea statelor au optat pentru aderarea la NATO – Albania și Croația (2009), Muntenegru (2017), Macedonia de Nord (2020), în timp ce Serbia și-a declarat neutralitatea militară în 2007, păstrând relații apropiate cu Rusia și China.

Majoritatea populației din statele Balcanilor de Vest susține integrarea în UE, considerând-o o garanție pentru pace și dezvoltare, deși persistă îngrijorări legate de ritmul lent al negocierilor și de incertitudinea calendarului de aderare. Elitele proeuropene semnalează, la rândul lor, că modul tradițional de funcționare a instituțiilor afectează eficiența acestora și împiedică implementarea reformelor autentice.

Modelul integrării euroatlantice rămâne unul dual. Statele ferite de conflictele anilor '90 și angajate în reforme consistente (Slovenia, România, Bulgaria și Croația) au devenit membre NATO și UE într-un interval relativ scurt. În schimb, Balcanii de Vest continuă să fie marcați de blocaje interne, de corupție, de dispute bilaterale și de o credibilitate fragilă a perspectivei europene. În pofida acestor dificultăți, sprijinul popular pentru integrare rămâne ridicat în majoritatea statelor, fiind perceput ca garanție pentru pace și dezvoltare.

Extinderea NATO în Balcani a schimbat radical configurația de securitate a regiunii. Aderările succesive, Slovenia, România și Bulgaria – în 2004, Albania și Croația – în 2009, Muntenegru – în 2017, și Macedonia de Nord – în 2020, au desenat un coridor strategic între Marea Adriatică și Marea Neagră, care părea greu de imaginat în anii '90. Consecințele s-au văzut rapid: riscul unor conflicte interstatuale s-a redus vizibil, iar armatele din zonă au fost integrate treptat în arhitectura de apărare colectivă. Participarea la

misiunile NATO a grăbit profesionalizarea militară și a adus un plus de legitimitate instituțiilor de apărare, iar la nivel simbolic, mesajul transmis a fost clar: Balcanii nu mai pot fi un teren fertil pentru revizionism.

Experiența ultimelor două decenii arată că integrarea euro-atlantică a fost și rămâne cel mai puternic instrument de stabilizare a regiunii. Țările care au evitat conflictele din anii '90 au reușit să avanseze rapid, în timp ce statele din Balcanii de Vest continuă să fie blocate de corupție, rivalități identitare și slăbiciuni instituționale. Deși populația din aceste state sprijină masiv integrarea, lipsa unor reforme interne consistente și absența unei strategii ferme la Bruxelles mențin riscul stagnării. În plus, competiția globală, în special cu Rusia și China, transformă din nou Balcanii într-o miză geopolitică majoră. Alegerea, în aparență simplă, rămâne una dificilă în practică: integrare deplină în structurile euroatlantice sau perpetuarea unei căi de mijloc nesigure.

Stadiul integrării europene a statelor balcanice

Nr. crt.	Stat	Statut în relația cu UE	Observații
1.	Bulgaria	Membru din 2007	Probleme persistente cu corupția, sub MCV până recent
2.	Croația	Membru din 2013	Statul integrat cel mai recent din regiune
3.	România	Membru din 2007	Pilon de securitate la Marea Neagră
4.	Slovenia	Membru din 2004	Primul stat ex-iugoslav integrat
5.	Albania	Stat candidat, negocieri de aderare începute în 2022	Sprijin popular ridicat, reforme lente
6.	Bosnia și Herțegovina	Stat candidat din 2022, negocieri deschise în 2024	Progres limitat, instituții fragmentate

Nr. crt.	Stat	Statut în relația cu UE	Observații
7.	Kosovo*	Potențial candidat	Lipsa recunoașterii de către cinci state UE blochează candidatura
8.	Macedonia de Nord	Stat candidat, negocieri de aderare începute în 2022	Întârzieri din cauza disputelor cu Grecia și Bulgaria
9.	Muntenegru	Stat candidat, negocieri avansate (33 de capitole deschise din 35)	Cel mai avansat dintre candidați
10.	Serbia	Stat candidat, negocieri parțial deschise (22 de capitole)	Blocat de lipsa unui acord cu Kosovo și politica externă ambiguă

* Această desemnare nu aduce atingere poziționărilor privind statutul Kosovo și este în conformitate cu Rezoluția 1244/1999 a Consiliului de Securitate al ONU și cu avizul Curții Internaționale de Justiție privind declarația de independență a Kosovo.

Lecții identificate în această perioadă

- Organizațiile internaționale necesită forța armată pentru a menține sau impune pacea. Mediarea diplomatică fără a avea o opțiune militară în spate se poate baza doar pe un consens unanim între părți (greu de atins, exemplu: Bosnia și Herțegovina).
- Colaborarea dintre ONU și OSCE cu NATO a reprezentat formula succesului – drept internațional completat de acțiune militară.
- Crizele trebuie abordate înainte să înceapă, Macedonia de Nord este exemplul ideal.
- Integrarea euroatlantică s-a dovedit, în ansamblu, cadrul cel mai solid pentru stabilizarea regiunii, însă parcursul statelor diferă vizibil. Țările care au evitat conflictele anilor '90 și au reușit să mențină un ritm constant al reformelor au avansat rapid, în timp ce Balcanii de Vest continuă să fie încetiniți de vulnerabilități politice, tensiuni istorice și instituții fragile.
- Progresul real depinde atât de voința internă de modernizare, cât și de un angajament consecvent al UE. Atunci când reformele privind statul de drept stagnează sau când mesajele europene devin neclare, procesul de aderare se prelungește, iar regiunea rămâne expusă presiunilor externe și riscului unui blocaj de durată.

V

DINAMICA INTERNĂ A RELAȚIILOR DINTRE STATELE BALCANICE

Relațiile dintre Turcia și Grecia • Relațiile dintre Serbia și Kosovo • Situația din Bosnia și Herțegovina • Relațiile Macedoniei de Nord cu Grecia și Bulgaria

Care sunt implicațiile strategice ce se desprind din tabloul relațiilor dintre statele balcanice?

- Persistența tensiunilor dintre statele balcanice afectează securitatea europeană și reprezintă o vulnerabilitate care poate fi exploatată de către actori internaționali din afara spațiului euroatlantic.
- Credibilitatea procesului de extindere a Uniunii Europene depinde în mod semnificativ de finalizarea cu succes a negocierilor de aderare inițiate cu statele din Balcanii de Vest.
- Soluționarea diferendelor dintre Turcia și Grecia contribuie la consolidarea posturii de apărare și descurajare a NATO.

Raporturile dintre statele balcanice se caracterizează prin coexistența disputelor de natură identitară, religioasă, etnică și teritorială cu diverse forme de cooperare bilaterală și multilaterală în plan politic, militar și energetic. Din această dublă perspectivă pot fi analizate stadiul actual și evoluțiile posibile în relațiile dintre Turcia și Grecia, Serbia și Kosovo, Turcia, Serbia și Croația – în calitate de actori puternic implicați în dinamica situației din Bosnia și Herțegovina, Grecia și Macedonia de Nord, Bulgaria și Macedonia de Nord. Gradul de intensitate a disputelor în care sunt angrenate

statele menționate, evaluat în funcție de riscul de escaladare militară și prezentat în ordinea descrescătoare a acestuia, oferă cadrul de referință pentru structurarea acestui capitol.

Relațiile dintre Turcia și Grecia sunt marcate de dispute profunde privind delimitarea, în Marea Egee și Mediterana de Est, a frontierei maritime și a zonelor economice exclusive. În Marea Egee, divergențele se concentrează asupra frontierei maritime, Turcia considerând, încă din 1995, că extinderea unilaterală a apelor teritoriale grecești este un *casus belli*. De asemenea, Ankara neagă dreptul la o zonă economică exclusivă a insulelor grecești din Mediterana de Est, ceea ce a generat, în 2020, cele mai grave incidente militare de la criza cipriotă din 1974. O problemă corelativă este aceea a delimitării spațiului aerian grec deasupra Mării Egee, dat fiind că nerecunoașterea de către Turcia a extinderii acestuia dincolo de frontiera maritimă actuală a Greciei conduce la frecvente incidente militare în spațiul aerian disputat.

În paralel cu disensiunile existente, Grecia și Turcia participă la misiunea NATO din Marea Egee și la consolidarea posturii de descurajare și apărare pe Flancul Estic al alianței, fiind prezente și în formate regionale de cooperare politico-militară, în particular Procesul Reuniunilor Miniștrilor Apărării din Europa de Sud-Est (SEDM), Brigada Multinațională din Europa de Sud-Est (SEEBRIG), Conferința Șefilor Apărării din Țările Balcanice (Balkan CHODs) și Procesul de Cooperare în Europa de Sud-Est (SEECp). În ceea ce privește domeniul energetic, Grecia și Turcia sunt interconectate prin intermediul Coridorului Sudic de Gaze și al infrastructurii de transport al energiei electrice din cadrul Coridorului Energetic Est-Vest.

Relațiile dintre Serbia și Kosovo sunt profund marcate de diferendul privind statutul politic al Kosovo. Serbia consideră Kosovo o parte integrantă a identității sale naționale și respinge recunoașterea independenței sale, acționând constant la nivel internațional pentru contestarea acesteia. În contrapondere, autoritățile de la

Priština resping orice concesie pe acest subiect și urmăresc consolidarea recunoașterii internaționale a independenței Kosovo. Deși s-a reușit încheierea unor acorduri importante în cadrul acestui dialog, Acordul de la Bruxelles (2013) și Acordul de la Ohrid (2023) fiind cele mai reprezentative, aplicarea prevederilor acestora este blocată de divergențe persistente. În ceea ce privește formatele regionale de cooperare politico-militară, Serbia și Kosovo participă la SEECP, însă disputele în care sunt implicate generează frecvent blocaje diplomatice. Pozițiile rigide pe care se situează Serbia și Kosovo reduc posibilitatea ca dialogul Belgrad-Priština să progreseze semnificativ în următoarea perioadă și mențin potențialul declanșării unor confruntări militare.

În ceea ce privește **Bosnia și Herțegovina**, principala sa problemă este fragmentarea politică pe care o favorizează structura federală atipică și existența a trei popoare constitutive: bosniacii (musulmani), sârbii (ortodocși) și croații (catolici). De asemenea, statul bosniac reprezintă un spațiu în care se confruntă interesele divergente ale Turciei, Serbiei și Croației, fiecare susținând comunitatea etnică cu care se identifică. Turcia, mizând pe moștenirea otomană, oferă sprijin bosniacilor, iar Serbia și Croația, fiecare în funcție de legăturile sale etnice, susțin celelalte comunități. Aceste influențe externe se manifestă în plan religios prin construirea și renovarea de lăcașuri de cult, în domeniul cultural – prin derularea unor proiecte cu tematică istorică, lingvistică și artistică, iar în sfera educațională – prin acordarea de burse de studiu.

În pofida acestor divergențe, Turcia, Serbia și Croația cooperează punctual pentru menținerea stabilității în Bosnia și Herțegovina, utilizând formate trilaterale precum Turcia – Serbia – Bosnia și Herțegovina și Turcia – Croația – Bosnia și Herțegovina. Implicarea celor trei state alimentează diviziunile interne din Bosnia și Herțegovina, menține riscul producerii unor violențe armate cu motivații etnico-politice și face improbabilă accelerarea procesului de aderare la UE și la NATO a statului bosniac.

Tensiunile dintre **Grecia și Macedonia de Nord** au ca nucleu denumirea oficială a fostei Republici Socialiste Macedonia. Grecia susține că termenul „Macedonia” aparține patrimoniului său istoric și cultural și ar trebui rezervat regiunii omonime din nordul Greciei; folosirea lui de către statul vecin este percepută la Atena ca potențial semnal al unor pretenții teritoriale. Autoritățile de la Skopje, dimpotrivă, consideră că „Macedonia” reflectă atât denumirea istorică a teritoriului actualului stat, cât și identitatea națională conturată în perioada iugoslavă. Acest diferend a blocat mult timp aderarea la NATO a statului macedonean, care a devenit posibilă abia după Acordul de la Prespa (2018), ce a stabilit ca formulă de compromis denumirea „Republica Macedonia de Nord”. Implementarea acordului rămâne însă dificilă, întrucât acesta beneficiază de sprijin public și politic limitat atât în Grecia, cât și în Macedonia de Nord.

În pofida acestor fricțiuni, cele două state au instituit un parteneriat strategic, gestionat prin Consiliul de Cooperare la Nivel Înalt, și au evitat crearea unor blocaje în cadrul NATO și la nivelul SEDM, SEEBRIG, SEECIP și Balkan CHODs. În sfera energetică se află în construcție primul gazoduct de interconectare Grecia-Macedonia de Nord, care va oferi accesul acesteia din urmă la rețeaua europeană de gaze, inclusiv la Gazoductul Trans-Adriatic.

Relațiile dintre **Bulgaria și Macedonia de Nord** sunt afectate de un diferend identitar major. Guvernul de la Sofia contestă existența unei identități naționale macedonene distincte de cea bulgară și consideră că afirmarea acestei identități poate fundamenta eventuale revendicări teritoriale asupra regiunii Pirin, care se află la granița dintre cele două state. Divergențele sunt alimentate și de interpretările istorice opuse privind perioada 1941-1944, atunci când armata bulgară a fost prezentă pe teritoriul actual al Macedoniei de Nord, precum și de criticile Sofiei referitoare la respectarea drepturilor minorității bulgare de către guvernul de la Skopje. Aceste tensiuni au culminat în 2020, prin decizia Bulgariei,

care a blocat deschiderea negocierilor de aderare a Macedoniei de Nord la UE. Mediarea Franței a permis deblocarea situației în 2022, dar compromisul obținut este contestat politic și social în ambele țări, afectând în continuare relațiile bilaterale și încetinind procesul de aderare la UE a Macedoniei de Nord.

Disputele existente nu perturbă cooperarea în cadrul NATO, acolo unde Macedonia de Nord participă la Grupul de luptă din Bulgaria și, împreună cu Bulgaria, contribuie la operația KFOR din Kosovo, și nici la nivelul Politicii de Securitate și Apărare Comună a Uniunii Europene (PSAC), ambele state făcând parte din Grupul de Luptă Balcanic și din operația EUFOR Althea. De asemenea, nu sunt generate blocaje nici la nivelul SEDM, SEEBRIG, SEECP și Balkan CHODs și nici în domeniul energetic, unde cel mai important proiect comun, interconectorul de gaze Bulgaria-Macedonia de Nord, avansează conform angajamentelor asumate.

Se poate concluziona că stabilitatea în spațiul balcanic este afectată, în plan militar, de diferendele care opun Turcia și Grecia și de cele care marchează relațiile dintre Serbia și Kosovo. La nivel politic, aceasta este afectată de prelungirea procesului de aderare la UE: în cazul Macedoniei de Nord, afectat de disputa cu Bulgaria și Grecia; al Turciei, influențat negativ de tensiunile cu Grecia; al Serbiei și Kosovo, periclitat de blocajele în normalizarea relațiilor bilaterale; și al Bosniei și Herțegovina, subminat de diviziuni interne pe care le accentuează poziționările Serbiei.

Extinderea Uniunii Europene în Balcani este întârziată și de tensiunile etnice, vizând minoritatea greacă din Albania, și de cele teritoriale, referitoare la delimitarea frontierei maritime în Marea Ionică, ce se manifestă între Grecia și Albania și care determină guvernul de la Atena să condiționeze ritmul negocierilor pentru aderarea Albaniei de rezolvarea acestora. Tensiunile dintre statele balcanice, indiferent de intensitatea acestora, nu afectează cooperarea energetică, ceea ce demonstrează că interesele în acest domeniu primează. Un ultim aspect important este acela că

implicarea NATO și Uniunii Europene rămâne indispensabilă pentru evitarea escaladării disputelor și pentru eforturile de soluționare a acestora.

Care sunt lecțiile identificate?

- Implicarea NATO și a Uniunii Europene în gestionarea tensiunilor din Balcani rămâne un factor esențial pentru asigurarea securității în această regiune.
- Rezolvarea problemelor de natură istorică și identitară este indispensabilă pentru soluționarea disputelor care afectează dinamica relațiilor politico-diplomatice în spațiul balcanic.
- Perspectiva aderării la Uniunea Europeană facilitează cooperarea între statele din Balcani.
- Domeniul energetic reprezintă un punct de intersecție pentru interesele divergente ale statelor din Balcanii de Vest.

VI

INTERESELE ACTORILOR EXTERNI ÎN BALCANI

Influența și ingerințele Rusiei în Balcanii de Vest

- Implicarea Chinei în Balcani
 - Interese euroatlantice de securitate în Balcani
-

Influența și ingerințele Rusiei în Balcanii de Vest

Care sunt implicațiile strategice ale ingerințelor Rusiei în Balcani?

- Balcanii de Vest constituie un spațiu de competiție geopolitică între Federația Rusă și Occident.
- Rusia percepe extinderea NATO și UE ca o diminuare a propriei sfere de influență regională.
- Strategia Moscovei se bazează pe instrumente hibride, îmbinând diplomația, presiunea economică și *soft power-ul* cultural și religios.
- Exploatarea tensiunilor etnice, politice și instituționale generează o „instabilitate controlată” care limitează integrarea euroatlantică.
- Menținerea influenței în Balcanii de Vest conferă Rusiei capacitatea de a participa activ la configurarea arhitecturii de securitate în regiune și de a contrabalansa rolul dominant al instituțiilor euroatlantice.

Importanța strategică a Balcanilor și interesele Rusiei

Aflată la intersecția rutelor terestre, maritime și fluviale dintre Europa Centrală, Orientul Mijlociu și bazinul Mării Negre, regiunea Balcanilor, de-a lungul istoriei, a reprezentat un spațiu de importanță strategică pentru marile puteri. Controlul acestei zone

asigura accesul la trei mări – Adriatică, Egee și Marea Neagră – și oferea posibilitatea de a exercita o influență directă asupra coridoarelor energetice și comerciale care leagă Europa de resursele Orientului Mijlociu și ale Asiei Centrale.

Pentru Rusia, Balcanii au devenit importanți încă din epoca imperială. Atunci, strategia sa de proiecție a puterii în regiune a fost construită în jurul ideii „misiunii panslave” și al rolului de protector al comunităților ortodoxe. Pe lângă dimensiunea ideologică și cultural-religioasă, Moscova a perceput întotdeauna Balcanii ca pe o zonă de proiecție a puterii spre Marea Mediterană, un spațiu strategic esențial în confruntarea cu Imperiul Otoman și în rivalitatea cu Imperiul Habsburgic, care urmărea să-și extindă influența în aceeași regiune.

Este de menționat tradiția implicării geopolitice a Rusiei în Balcani. Există legături istorice solide între anumite state balcanice (Bulgaria, Serbia, Grecia) și Rusia. Controlul asupra regiunii balcanice și slăbirea Imperiului Otoman au fost direcții majore de acțiune urmărite de liderii ruși pentru a-și deschide calea către strâmțorile Mării Negre, obiectiv definitoriu al agendei geopolitice ruse. Cu alte cuvinte, dominația asupra Balcanilor era necesară ca parte a unei strategii mult mai ample de proiecție de putere pe direcția Marea Neagră – Marea Mediterană. Rusia a sprijinit marile mișcări de eliberare naționale din Imperiul Otoman, fiind un actor-cheie în obținerea independenței Bulgariei, Serbiei, Greciei și a Muntenegrului. Relațiile dezvoltate cu Imperiul Rus în secolul al XIX-lea, fundamentate și în baza identității ortodoxe, au creat conexiuni identitar-istorice pe care Rusia le exploatează pentru a genera vulnerabilități și tensiuni și pentru a slăbi coeziunea intraregională.

Relațiile ruso-turce au, de asemenea, un profil aparte, dat tot de dinamica istoriei. Odată cu proclamarea Republicii Turcia (29 octombrie 1923), cele două țări au construit o tipologie specifică de cooperare, încercând să evite tensiunile și să coopereze cât mai strâns pentru realizarea obiectivului comun, respectiv menținerea unui condominiu ruso-turc asupra strâmțorilor. Cooperarea dintre

Rusia și Turcia rămâne un vector cu deosebire important în geografia strategică de ansamblu a Balcanilor.

Prin urmare, pentru Rusia, importanța Balcanilor derivă dintr-o combinație de factori geopolitici, istorici, culturali și simbolici. Din epoca imperială și până în prezent, Moscova a privit Balcanii drept un bastion al influenței ortodoxe și o zonă importantă pentru politicile sale expansioniste în sud-estul Europei.

Din perspectiva intereselor sale strategice, Rusia urmărește atât controlul Balcanilor, care oferă un avantaj semnificativ în gestionarea rutelor maritime și terestre, cât și menținerea accesului către strâmțorile Bosfor și Dardanele, acces reglementat prin Convenția de la Montreux (1936) și considerat un obiectiv geopolitic constant al Moscovei. Întrucât Turcia exercită control suveran asupra strâmțorilor și poate limita tranzitul navelor militare în anumite condiții prevăzute de Convenție, Rusia a dezvoltat, în paralel, o serie de instrumente de influență în Balcani care urmăresc consolidarea prezenței sale politice și strategice în regiune. În acest sens, relațiile privilegiate cu Serbia și cu comunitatea sârbă din Bosnia și Herțegovina, precum și interesele energetice sau accesul la infrastructura portuară din Marea Adriatică completează arsenalul geopolitic al Rusiei, oferindu-i pârgii suplimentare de influență într-un spațiu de importanță strategică. Astfel, **complementaritatea Balcani – strâmțori** devine evidentă: Balcanii de Vest funcționează ca o extensie terestră și energetică a strategiei ruse pentru Marea Neagră și Marea Mediterană, consolidând pârghiile Moscovei în raport cu Occidentul.

Având în vedere că, după destrămarea URSS, Rusia nu a mai dispus de capacitatea de a proiecta o politică expansionistă directă în Balcanii de Vest pentru a-și conserva relevanța în regiune, regimurile post-sovietice de la Moscova au depus eforturi susținute prin inițiative diplomatice, pe care le-au dublat cu acțiuni de sprijinire a actorilor politici locali și utilizarea instrumentelor economice și energetice. În acest context, Balcanii au devenit, pentru Moscova, mai degrabă o zonă-tampon, un spațiu în care se desfășoară competiția strategică privind configurarea viitoarei

arhitecturi de securitate în Europa. Această zonă-tampon servește mai degrabă scopurilor de presiune strategică și influență indirectă decât de control direct.

În acest sens, Moscova folosește o gamă variată de instrumente: diplomația orientată pe așa-zisa „soluționare” a conflictelor, sprijinul politic pentru Serbia și Republica Srpska, promovarea unei narațiuni culturale, religioase și istorice comune prin intermediul Bisericii Ortodoxe și al mass-mediei pro-ruse, dar și prin investirea și implicarea în sectoare economice strategice, în special în sectorul energetic.

Cu alte cuvinte, Balcanii funcționează ca un spațiu de rivalitate geopolitică, unde se testează instrumente de influență și unde competiția între Moscova și Occident ocupă domeniile politic, cultural, economic și energetic. Valoarea simbolică a regiunii – dată de istorie, identitate și poziție strategică – transformă această zonă într-un punct nodal al securității europene, în care fiecare acțiune diplomatică sau economică poate avea efecte importante asupra arhitecturii de securitate regională.

Balcanii de Vest – spațiu de confruntare între Rusia și Occident

În perioada post-Război Rece, Balcanii au devenit o arenă de implicare geopolitică în care Rusia a încercat să își mențină influența, prin reducerea sau contracaraarea prezenței occidentale. Dacă în timpul Războiului Rece regiunea era fragmentată – Bulgaria, aliniată blocului sovietic; Iugoslavia, plasată pe linia nealinierii; Albania, izolată în propriul regim autoritar; iar Grecia și Turcia, în tabăra NATO –, după destrămarea URSS balanța de putere s-a înclinat puternic în favoarea Occidentului. Rusia a sprijinit Serbia în conflictele din fosta Iugoslavie și, în paralel, a participat la eforturile diplomatice de stabilizare și mediere, însă influența sa a fost limitată: deși s-a opus ferm intervenției NATO din 1999, nu a avut capacitatea de a o împiedica. În schimb, Occidentul, prin NATO și Uniunea Europeană, a devenit principalul factor de securitate și integrare în regiune prin promovarea procesului de democratizare, reforme economice și integrare euroatlantică. Răspunsul Rusiei,

lipsită de mijloace concrete care să ofere o alternativă la aspirațiile de integrare occidentală ale statelor din regiune, a constatat în apelul la strategii indirecte pentru a-și menține prezența în regiune. În aceste condiții, Rusia a recurs la o strategie de tip hibrid, combinând instrumente politice, economice, informaționale și subversive pentru a încetini sau a submina procesul de integrare euroatlantică.

În acest sens, interesul Rusiei este de a contracara acțiunile Occidentului prin sprijinirea forțelor politice naționaliste și eurosceptice, prin cultivarea unor narațiuni alternative la discursul european, precum și prin consolidarea percepției că Rusia este singurul partener care respectă suveranitatea statelor din regiune. Această strategie este vizibilă în relația privilegiată cu Serbia, unde Moscova a rămas principalul aliat în dosarul Kosovo, dar și în sprijinul constant acordat liderilor din Republica Srpska, care contestă autoritatea instituțiilor centrale ale Bosniei și Herțegovina.

Câteva dintre acțiunile Rusiei sunt relevante. De exemplu, în cazul Muntenegrului, aderarea la NATO în 2017 a fost precedată de tentative rusești de a interveni în politica internă a țării prin sprijinirea partidelor și a mișcărilor pro-sârbe și anti-occidentale, prin campanii de propagandă în care organizația nord-atlantică era descrisă drept un „agresor istoric”. Mai mult decât atât, Rusia a încercat să blocheze procesul de aderare a țării la NATO prin implicarea directă în tentativa de lovitură de stat din 2016. Aceasta a eșuat, iar autoritățile muntenegrene au reținut mai mulți cetățeni ruși și sârbi, acuzați de conspirație pentru răsturnarea guvernului de la Podgorica. La fel și în Macedonia de Nord, procesul de aderare la NATO a fost însoțit de ingerințe rusești, constând în susținerea mediatică și financiară a forțelor naționaliste care se opuneau acordului cu Grecia privind schimbarea denumirii statului, precum și în campanii de dezinformare destinate erodării încrederii publice în elitele prooccidentale.

Toate aceste acțiuni demonstrează clar faptul că Rusia a ales să răspundă extinderii euroatlantice printr-un arsenal hibrid: pe de o parte, prin exploatarea vulnerabilităților interne ale statelor balcanice, iar pe de altă parte, prin menținerea unei atmosfere de

instabilitate controlată. Obiectivul central nu este neapărat blocarea definitivă a aderării, ci mai degrabă crearea unor costuri politice și sociale ridicate pentru guvernele prooccidentale, reducând astfel atractivitatea integrării euroatlantice și consolidând percepția că securitatea și stabilitatea regiunii nu pot fi garantate fără luarea în considerare a intereselor rusești.

Aceste episoade arată că Rusia nu urmărește o dominație directă asupra regiunii, ci menținerea unor „pârghii de veto” în ceea ce privește aspirațiile de integrare euroatlantică ale statelor din regiune.

În esență, Balcanii de Vest reprezintă o zonă-cheie de confruntare geopolitică, unde se întâlnesc proiectele occidentale de extindere și ambițiile Rusiei de a bloca o arhitectură de securitate europeană dominată exclusiv de NATO și UE. În acest sens, strategia Moscovei cuprinde o serie de instrumente diversificate, utilizate pentru a-și menține relevanța în regiune. Prin sprijin politic acordat partidelor și liderilor naționaliști care se opun integrării euroatlantice, manipularea opiniei publice prin mass-media, exercitarea influenței economice și energetice, precum și prin manifestări simbolice și militare, Rusia urmărește să exploateze vulnerabilitățile interne ale statelor balcanice. Conflictele nerezolvate și tensiunile etnice devin spații de manevră prin care Moscova poate exercita presiune indirectă asupra proceselor de aderare la NATO și UE, consolidând percepția că stabilitatea regională depinde, într-o măsură semnificativă, de Rusia.

Instrumentele de influență ale Rusiei în Balcani

Spațiul politic

Pe plan politic, Rusia oferă sprijin constant forțelor naționaliste și eurosceptice care se opun extinderii NATO și a Uniunii Europene. Serbia constituie pilonul principal al acestei strategii, conducerea Serbiei fiind percepută la Moscova drept un partener tradițional în zonă, iar țara în sine – o punte de acces spre restul regiunii.

Relațiile bilaterale privilegiate, cultivate pe baza tradiției istorice, a solidarității religioase și culturale ortodoxe, au consolidat imaginea Serbiei ca țară care nu se aliniază politicilor occidentale.

În Bosnia și Herțegovina, Federația Rusă își concentrează influența asupra Republicii Srpska, ai cărei lideri mențin o linie politică aliniată intereselor Moscovei. Prin sprijinul diplomatic și politic pe care Rusia i l-a acordat lui Milorad Dodik, președintele Republicii Srpska până în 2025, Kremlinul a avut în vedere slăbirea instituțiilor centrale și perpetuarea unei crize funcționale a statului bosniac, ceea ce blochează procesul de integrare euroatlantică.

În aceeași ordine de idei, Muntenegru și Macedonia de Nord sunt alte două exemple (menționate mai sus) relevante pentru modul în care Rusia intervine în procesul de extindere a NATO.

Conflictele regionale și strategia creării de instabilitate

Conflictele din Balcani constituie pentru Rusia un teren favorabil de proiecție a puterii. În prezent, tensiunile interetnice și instabilitatea politică sunt exploatate pentru a menține regiunile într-o stare de vulnerabilitate. Prin susținerea actorilor locali cu agendă naționalistă și prin opoziția față de soluții internaționale de stabilizare, Rusia contribuie la conservarea conflictelor nerezolvate, ceea ce îi permite să acționeze ca mediator indispensabil și să împiedice închiderea „dosarelor balcanice” de către Occident. Un exemplu concret îl reprezintă tensiunile Serbia-Kosovo, unde Moscova susține Serbia și se opune soluțiilor internaționale care ar putea legitima independența Kosovo fără consultarea sa, menținând astfel conflictul „înghețat”.

Kosovo și precedentul geopolitic

Kosovo reprezintă unul dintre principalele instrumente ale strategiei ruse în Balcani. Moscova sprijină ferm poziția Serbiei, refuzând să recunoască independența provinciei și opunându-se oricărei soluții internaționale care nu ar avantaja Serbia, fără a participa însă la procesul de rezolvare a problemei, condus de Uniunea Europeană. Această strategie are o dublă funcție: pe de o

parte, reafirmă rolul Rusiei ca susținător al Serbiei în negocieri, iar pe de altă parte, transformă Balcanii într-un spațiu unde Moscova testează și exportă practici hibride de destabilizare.

Cazul Kosovo a fost invocat explicit de Rusia în alte contexte. Astfel, recunoașterea Abhaziei și Osetiei de Sud, după Războiul ruso-georgian din 2008, a fost justificată prin analogia cu precedentul kosovar. În același registru, Rusia a susținut că anexarea Crimeii și sprijinirea politică, financiară și cu armament a separatiștilor din estul Ucrainei reprezintă, de fapt, respectarea voinței populației locale și a dreptului la autodeterminare. În consecință, Balcanii devin nu doar un teatru regional de confruntare, ci și un model de practici ce pot fi replicate de Moscova în spațiul post-sovietic.

Domeniul economic și energetic

Implicarea economică directă a Rusiei în Balcani este relativ modestă în comparație cu investițiile occidentale, care sunt de cel puțin 10-20 de ori mai mari, în funcție de țară. De exemplu, între 2010 și 2021, în Serbia, ponderea investițiilor provenind din Rusia era de aproximativ 5,6%, în timp ce Uniunea Europeană deținea peste 63% din totalul investițiilor. În Bosnia și Herțegovina, ponderea investițiilor ruse a scăzut de la 9,2%, în 2010, la 2,3%, în 2022. În întreaga regiune a Balcanilor de Vest, investițiile din Uniunea Europeană reprezentau 58% din volumul total al investițiilor străine în 2023, în timp ce Rusia avea o pondere sub 3,5%.

În aceste condiții, Rusia își concentrează influența în sectorul energetic. Dependența de gazul rusesc și controlul asupra unei părți semnificative a infrastructurii de transport și distribuție a gazelor oferă Moscovei o pârghie importantă de exercitare a presiunii politice. Un exemplu concret este achiziția rafinăriei din Niș de către Gazprom în 2008, pentru suma de 400 de milioane de euro, cu promisiunea de a investi încă 550 de milioane de euro până în 2012 în modernizarea instalațiilor și îmbunătățirea standardelor de mediu. În prezent, Gazprom Neft deține 44,85% din acțiunile NIS, Gazprom – 11,3%, iar guvernul sârb – 29,87%, restul fiind sub controlul acționarilor minoritari. NIS operează singura rafinărie din

Serbia, cu o capacitate anuală de 4,8 milioane de tone, și satisface majoritatea nevoilor energetice ale țării. Această investiție a consolidat prezența directă a Rusiei în Serbia și a avut un impact semnificativ asupra sectorului energetic local.

Totodată, promovarea de către Rusia a proiectelor energetice alternative, precum South Stream sau Turkish Stream, a urmărit să consolideze dependența regiunii de resursele energetice rusești și să contracareze eforturile Uniunii Europene de a diversifica rutele de aprovizionare. Astfel, chiar și în lipsa unei prezențe economice substanțiale, Rusia reușește să utilizeze instrumentele energetice ca mijloace de influență politică și geopolitică.

Cooperarea militară

Pe plan militar, Rusia nu dispune de baze permanente în Balcani, însă compensează prin gesturi simbolice și cooperare selectivă. Serbia este partenerul principal, participând la exerciții militare comune și achiziționând armament de proveniență rusească. Aceste relații consolidează sentimentul de parteneriat strategic și transmit un mesaj clar către NATO: Rusia păstrează o ancoră importantă în regiune.

De asemenea, sprijinul militar rusesc are un efect psihologic și politic, alimentând percepția că apropierea de NATO ar putea declanșa tensiuni suplimentare. Această strategie de descurajare indirectă se înscrie în logica „războiului hibrid”, unde combinația dintre instrumente convenționale și neconvenționale urmărește influențarea deciziilor strategice ale statelor vizate.

În concluzie, Balcanii de Vest reprezintă spațiul de confruntare geopolitică între Federația Rusă și Occident, în care se intersectează două proiecte strategice concurente: extinderea euroatlantică (UE și NATO) și eforturile Moscovei de a-și conserva statutul de actor indispensabil în arhitectura de securitate europeană. Dintr-o perspectivă realistă, Rusia interpretează avansul instituțiilor occidentale ca pe o reducere directă a propriei sfere de influență, iar răspunsul său se manifestă prin punerea în aplicare a unei strategii complexe, care îmbină diverse instrumente hibride.

Această strategie nu urmărește dominația directă – specifică epocii Războiului Rece, ci mai curând ceea ce literatura de specialitate numește „realism defensiv”, adică menținerea unor pârgii de veto și crearea unor costuri politice și sociale ridicate pentru guvernele prooccidentale.

Prin exploatarea fragmentărilor etnice, a slăbiciunilor instituționale și a polarizării politice, Rusia menține o „instabilitate controlată” menită să reducă atractivitatea integrării euroatlantice. Întârzierea acestei integrări amplifică influența Rusiei, care nu se sprijină pe instrumente economice decisive, ci pe simbolism cultural și religios, memoria istorică și percepția unei așa-numite „prietenii tradiționale” cu statele din regiune (în special cu Serbia, dar putem adăuga aici și Bulgaria sau Grecia).

Instrumentele utilizate sunt variate și reflectă o combinație de *soft power* și *hard power*. Sprijinul diplomatic și politic pentru lideri naționaliști sau partide pro-ruse completează presiunea economică și energetică, în timp ce legăturile culturale și religioase sunt instrumentalizate pentru a proiecta Rusia ca „apărător al ortodoxiei” și al valorilor tradiționale. În paralel, conflictele nerezolvate – de la Bosnia și Herțegovina la statutul Kosovo – sunt exploatate pentru a menține regiunea într-o logică de insecuritate permanentă, care blochează progresul spre NATO și UE.

Astfel, Balcanii devin un „teren de luptă”, unde obiectivul principal urmărit de Moscova constă în menținerea unei voci importante în procesele decizionale privind securitatea europeană, dar și subminarea eforturilor de integrare mai profundă a regiunii în structurile politico-economice ale Occidentului.

Lecții învățate privind influența și ingerințele Rusiei în Balcanii de Vest

- Situația din Balcanii de Vest confirmă vulnerabilitatea regiunilor caracterizate prin identități fragmentate în contextul competiției dintre marile puteri.
- Rusia demonstrează capacitatea de a-și menține influența regională fără dominație directă, prin instrumente hibride.

- „Instabilitatea controlată” poate fi utilizată eficient pentru a bloca procesele de integrare euroatlantică.
- *Soft power-ul* (religie, cultură, memorie istorică) rămâne un instrument strategic important în competiția geopolitică.
- Consolidarea securității regionale necesită, în primul rând, o consolidare a rezilienței fiecărui stat balcanic în parte.

Implicarea Chinei în Balcani: interese geopolitice, economice, riscuri de securitate pentru UE și statele regiunii

Care sunt implicațiile strategice ale ingerințelor Chinei în Balcani?

- În plan geopolitic, implicarea Chinei urmărește erodarea coeziunii interne a Uniunii Europene și fragmentarea consensului european, prin abordări bilaterale și investiții selective.
- China urmărește dezvoltarea unei percepții că Europa de Sud-Est reprezintă o zonă-tampon, cu influențe occidentale și eurasiatice.
- În planul securității, creșterea prezenței chineze în infrastructura strategică – transport, energie, telecomunicații – generează riscuri și vulnerabilități. Legăturile economice și tehnologice se pot transforma rapid în instrumente de influență politică, afectând stabilitatea regională și credibilitatea NATO în regiune.
- În lipsa unei strategii europene mai proactive, Balcanii pot deveni nu doar o zonă de competiție geopolitică, ci și un test al capacității UE de a-și menține influența în propria vecinătate.

Interesele Chinei în Balcani

Balcanii reprezintă pentru China o importantă poartă de acces economic și politic spre Europa Occidentală, dar și o regiune vulnerabilă în plan economic, unde investițiile chineze sunt întâmpinate cu mai puțină rezistență și suspiciune față de țările vestice.

China urmărește consolidarea influenței sale în Europa de Est printr-o strategie duală: menținerea relațiilor oficiale cu UE, dar și aprofundarea legăturilor bilaterale cu statele mai vulnerabile din sud-est. Această abordare face parte dintr-un proiect geopolitic

amplu, în care China, alături de Rusia, contestă ordinea internațională liberală dominată de Occident.

Începând cu anul 2013, China a inclus regiunea Balcanilor în cadrul Inițiativei Belt and Road (BRI), un gigantic proiect global de infrastructură menit să conecteze Asia cu Europa, Africa și Orientul Mijlociu. Obiectivul major al BRI este de a diversifica rutele comerciale internaționale, reducând dependența Chinei de punctele de tranzit obligatorii, cum sunt strâmtorile Malacca sau Hormuz. Portul Pireu din Grecia este un exemplu clasic al pătrunderii influenței geoeconomice a Chinei în regiunea Balcanilor. În acest sens, Balcanii joacă un rol-cheie, fiind o poartă strategică de intrare către Europa Centrală, dar și spre Orientul Mijlociu. Beijingul a investit masiv în infrastructuri de transport, energie și comunicații din regiune, prezentând aceste proiecte și ca soluții pentru integrarea mai rapidă a statelor balcanice în Uniunea Europeană. Însă UE are propriile planuri de coridoare de transport și rețele de energie, care nu sunt nici similare și nici întotdeauna compatibile cu cele ale Beijingului.

China urmărește, totodată, extinderea accesului la piețele europene pentru produsele și companiile sale. Statele din Balcani sunt atractive pentru Beijing nu doar datorită poziției strategice, ci și datorită nivelului scăzut de concurență și reglementărilor mai relaxate.

Serbia – partenerul balcanic favorit al Republicii Populare Chineze (RPC)

Serbia are, dintre toate statele balcanice, relațiile politico-economice și de securitate cele mai strânse cu China, aceasta fiind cel mai mare investitor extern în economia sârbă. În iunie 2016 a fost semnat un acord privind parteneriatul strategic cuprinzător dintre cele două state, însoțit de 22 de acorduri de cooperare în domenii precum infrastructuri, energie, tehnologie, cultură și apărare.

În mai 2024, cu ocazia vizitei la Belgrad a liderului chinez, președintii Xi Jinping și Aleksandar Vučić au ridicat parteneriatul strategic la un nivel superior, semnând un acord pentru o „comunitate bazată pe un viitor comun”. Acest tratat face din Serbia prima țară europeană care are un astfel de nivel de cooperare cu China.

China și Serbia au desfășurat, în iulie 2025, un exercițiu militar comun, Peace Defenders-2025, în provincia Hebei, China. A fost primul exercițiu militar comun al celor două state și primul al Chinei cu un stat est-european, în afara Belarusului.

Riscurile investițiilor chineze în Balcanii de Vest pentru UE și statele balcanice

Investițiile chineze în Balcani sunt adesea lipsite de transparență, realizate prin contracte directe cu companii de stat chineze, în afara standardelor impuse de UE privind achizițiile publice, protecția mediului și statul de drept. Acest model de cooperare ridică îngrijorări privind îndatorarea excesivă a unor state mici și creșterea influenței politice a Chinei prin mecanisme de dependență economică. În plus, firmele chineze sunt controlate de statul chinez, ceea ce permite acestuia să obțină rapid acces la secrete tehnologice. Ca răspuns, UE a lansat inițiativa Global Gateway și Planul Economic și de Investiții pentru Balcanii de Vest, încercând să contracareze expansiunea geoeconomică a Chinei și Rusiei în regiune.

Investițiile chineze în infrastructură pot duce la **supraîndatorarea statelor balcanice**, fenomen cunoscut sub numele de „capcana datoriilor”.

Trebuie menționat că în perioada 2012-2020 China a investit aproximativ 31 de miliarde de dolari în circa 122 de proiecte din regiunea balcanică. Potrivit unui raport al think tank-ului Balkan Investigative Reporting Network (BIRN), în perioada 2009-2021, valoarea proiectelor chineze în Balcanii de Vest este estimată la 32 de miliarde de euro.

În plus, pe lângă investițiile masive în infrastructuri, China își utilizează activ și dimensiunea de *soft power*, prin deschiderea de institute Confucius. Doar în Kosovo nu există un asemenea institut, în rest, toate țările regiunii au unul sau mai multe. În acest fel speră să atragă și să loializeze o parte dintre viitoarele elite politice, economice și militare regionale.

Legăturile tot mai strânse dintre unele state balcanice (în special **Serbia**) și **Republica Populară Chineză** pot crea o **dependență politică** periculoasă, mai ales în contextul apropierii Beijingului de Moscova. Acest lucru poate îngreuna parcursul european al acestor țări – integrarea în UE ar putea fi întârziată sau chiar compromisă.

Pătrunderea influenței politice și afluxul de capitaluri chineze în statele din Balcani pot aduce acestora unele avantaje economice, însă le pot complica situația în cadrul UE și NATO sau le pot îngreuna aderarea la aceste organizații ale Occidentului.

Percepția și interesele țărilor vest-balcanice

Conducerea politică a statelor din Balcanii de Vest acceptă cooperarea cu China dintr-o combinație de motive economice, politice și strategice. În primul rând, guvernele din regiune sunt atrase de finanțările rapide și de expertiza tehnică oferite de companiile chineze, care nu impun condiții privind statul de drept, transparența achizițiilor sau reformele anticorupție – spre deosebire de UE. Această flexibilitate este deosebit de atractivă pentru elitele politice locale, care pot implementa proiecte mari de infrastructură într-un timp scurt și cu un control politic sporit.

În al doilea rând, frustrările legate de stagnarea procesului de extindere a UE creează un vid strategic pe care China îl exploatează abil. Faptul că nu există un calendar clar de aderare alimentează percepția că Occidentul nu mai este dispus să investească substanțial în Balcani. Beijingul se prezintă astfel drept o alternativă economică credibilă, fără a oferi însă un proiect politic sau civilizațional capabil să înlocuiască modelul european, pe care societățile din regiune îl preferă în mod covârșitor.

În al treilea rând, relația cu China reprezintă pentru unele guverne din regiune un instrument de negociere cu Bruxelles, un mod de a semnaliza autonomia geopolitică și de a obține concesiuni sau o atenție sporită din partea UE. În contextul în care o parte semnificativă dintre resursele europene sunt direcționate către sprijinirea Ucrainei aflate sub atacul Rusiei, conducerea statelor balcanice percepe o anumită situație de marginalizare, iar Beijingul încearcă să se infiltreze în această nișă geopolitică.

Cu toate acestea, influența Chinei în regiune rămâne preponderent economică. Elitele și populațiile balcanice nu resping modelul politic occidental – democrația și statul de drept – și nu privesc China ca pe o alternativă civilizațională sau instituțională, ci ca pe un furnizor pragmatic de capital, infrastructură și oportunități economice.

Lecții învățate în ceea ce privește ingerințele Chinei în Balcani

- Investițiile economice pot deveni instrumente eficiente de proiecție a puterii politice.
- Beijingul folosește capitalul și infrastructura ca mijloace de influență strategică, profitând de vulnerabilitățile economice și instituționale ale statelor din regiune.
- Avantajele economice rapide pot ascunde riscuri de dependență și pierdere a controlului asupra deciziilor strategice interne.
- Abordarea fragmentată a Europei relevă modul în care China urmărește să divizeze pozițiile europene și să exploateze diferențele dintre statele membre.

Interese euroatlantice de securitate în Balcani

Care sunt interesele strategice euroatlantice de securitate în Balcani?

- Continuarea transformării Balcanilor dintr-o zonă de instabilitate într-un spațiu de securitate strategică, prin extinderea NATO și a Uniunii Europene.
- Eliminarea zonei de „discontinuitate politică și strategică”, exploatabilă de Rusia și China prin presiuni economice, energetice și informaționale.
- Consolidarea credibilității proiectului european în regiune, prin creșterea capacității Uniunii Europene de a combina condiționalitatea politică cu beneficii reale de dezvoltare și cu o prezență economică vizibilă.
- Scoaterea regiunii din zona de vulnerabilitate strategică, în care competiția de influență redevine un instrument geopolitic activ.

Balcanii de Vest sunt percepuți în continuare ca una dintre regiunile cele mai vulnerabile ale Europei, iar relevanța lor strategică pentru spațiul euroatlantic s-a menținut constantă din anii '90 până în prezent. Instabilitatea din Balcani se poate propaga oricând prin migrație, vulnerabilități energetice și presiuni politice asupra statelor membre ale Uniunii Europene. În acest context, NATO și Uniunea Europeană tratează regiunea ca un spațiu strategic, nu ca o periferie, în care obiectivele occidentale vizează menținerea

stabilității, prevenirea conflictelor, combaterea influenței actorilor externi și sprijinirea proceselor de integrare euroatlantică.

Bosnia și Herțegovina rămâne exemplul cel mai evident al acestei fragilități. Retorica sa secesionistă, combinată cu blocajul instituțional, subminează coeziunea statului și o menține dependentă de garanțiile occidentale. Pericolul nu este doar intern: orice destabilizare a Bosniei riscă să genereze efecte regionale, inclusiv o redeschidere a tensiunilor interetnice pe scară largă. Ca răspuns, Uniunea Europeană a reînnoit mandatul misiunii EUFOR Althea și a suplimentat resursele prin activarea rezervei strategice, ceea ce a dus la desfășurarea unor unități suplimentare franceze, române și italiene, în 2024. **Din ianuarie 2025, România a preluat comanda EUFOR.** În paralel, NATO a continuat să colaboreze cu autoritățile locale pentru a moderniza sectorul de securitate și pentru a menține o postură de descurajare credibilă.

Kosovo rămâne, la rândul său, un punct critic pentru securitatea regională. Tensiunile interetnice nu au dispărut și escaladarea militară este în continuare un risc real. NATO a reacționat prompt prin KFOR, sporind forțele de reacție rapidă cu trupe suplimentare, inclusiv din Marea Britanie și România, consolidând echipamentele din teren. Este o schimbare de paradigmă: de la o prezență pasivă, clasică, de tip menținere a păcii, la o postură activă, menită să descurajeze ferm orice tentativă de violență. Uniunea Europeană, în paralel, a consolidat rolul EUFOR Althea și a activat mecanisme precum Instrumentul European pentru Pace, prin care a finanțat măsuri de sprijin militar în Bosnia și Herțegovina și în alte state partenere.

Dincolo de dimensiunea militară, Occidentul a înțeles importanța dimensiunii societale a securității. Conceptul de reziliență, introdus în Strategia Globală a Uniunii Europene din 2016 și reafirmat în Busola Strategică din 2022, a devenit parte integrantă a politicii europene față de Balcani. În acest sens, UE a finanțat proiecte de sprijin pentru mass-media independentă, a sprijinit programe de educație civică în universități și licee și a derulat campanii împotriva propagandei externe.

Amenințările hibride fac parte deja din realitatea de zi cu zi a regiunii, prin atacuri cibernetice, ingerințe electorale, manipularea

minorităților și campanii de propagandă. Rusia sprijină partide cu discurs antieuropean, răspândește mesaje ostile Occidentului și folosește dependența energetică drept instrument de presiune. China, pe de altă parte, se concentrează pe investițiile economice și infrastructurale, care creează dependențe de lungă durată.

Ca reacție, în 2023, NATO și Uniunea Europeană au înființat o echipă comună de lucru pentru reziliența infrastructurilor critice, iar în 2024 Uniunea Europeană a constituit echipe rapide de răspuns la amenințări hibride, capabile să intervină la solicitarea statelor partenere. Aceste inițiative arată trecerea de la o reacție punctuală la o strategie de anticipare. La Priština, în octombrie 2024, președinta Comisiei Europene, Ursula von der Leyen, a subliniat că Balcanii de Vest sunt o linie de front în fața atacurilor hibride ruse, confirmând la nivel politic percepția că regiunea este vitală pentru securitatea europeană.

Declarația președintei CE, Ursula von der Leyen, la conferința de presă comună cu președinta Kosovo, Vjosa Osmani-Sadriu, 26 octombrie 2024

Sursa: https://enlargement.ec.europa.eu/news/statement-president-von-der-leyen-joint-press-conference-kosovo-president-osmani-sadriu-2024-10-26_en

Și NATO a făcut pași importanți în aceste direcții. Exercițiul multinațional Steadfast Defender 2024 a testat scenarii complexe care vizau atât Balcanii, cât și Flancul Estic. A fost cel mai amplu exercițiu NATO de la sfârșitul Războiului Rece, implicând aproximativ 90.000 de militari. România, Bulgaria și Macedonia de Nord au jucat un rol esențial, confirmând importanța strategică a regiunii pentru Flancul Sud-Estic.

Dialogul dintre Serbia și Kosovo rămâne un dosar sensibil și complicat. Acordul de la Ohrid din martie 2023, facilitat de Uniunea Europeană, a fost un aranjament important, dar implementarea sa este parțială, iar tensiunile persistă. **Serbia** menține o poziție ambiguă: colaborează cu UE și beneficiază de fonduri europene, dar refuză alinierea doctrinară la NATO și continuă relațiile strânse cu Rusia și China. Acest comportament instabil slăbește procesul de normalizare și generează incertitudine strategică. Pentru Occident, cheia este sincronizarea dialogului Serbia-Kosovo cu parcursul european al Serbiei, deoarece separarea celor două procese ar crea un vid exploatat rapid de puteri externe.

Misiunile internaționale de menținere a păcii rămân piloni centrali ai arhitecturii de securitate. KFOR, sub comanda NATO, și EUFOR Althea, sub mandat european, oferă o prezență solidă fără de care tensiunile ar putea escalada. Extinderea NATO în Albania, din 2009, în Muntenegru, din 2017, și în Macedonia de Nord, din 2020, a redus zonele gri de insecuritate, iar Uniunea Europeană completează aceste eforturi prin Instrumentul de Asistență pentru Preaderare și prin Instrumentul European pentru Pace. Inițiativa Western Balkans Quad din 2023 arată că Albania, Kosovo, Muntenegru și Macedonia de Nord s-au aliniat în părțile esențiale la politica externă a UE și au devenit parteneri privilegiați ai Occidentului.

În ansamblu, interesele Occidentului în Balcanii de Vest sunt clare: prevenirea reapariției conflictelor, combaterea influenței actorilor externi și integrarea treptată a statelor în structurile euroatlantice. Anii '90 au demonstrat, cu costuri uriașe, ce înseamnă lipsa de coordonare și de voință politică în Balcani. De data aceasta, NATO

și Uniunea Europeană încearcă să nu repete aceleași greșeli și acționează mai strâns, completându-se una pe alta. Declarațiile liderilor, exercițiile militare desfășurate în comun și strategiile adaptate la noile realități arată limpede că Balcanii nu mai sunt priviți ca o margine a Europei, ci ca un test esențial pentru capacitatea Occidentului de a menține stabilitatea și de a dezvolta reziliența.

Lecții învățate referitor la interesele euroatlantice de securitate

- Integrarea euroatlantică produce stabilitate durabilă doar atunci când reformele democratice sunt autentice.
- Experiențele Croației, României și Sloveniei confirmă că reconcilierea politică, modernizarea instituțiilor și consecvența strategică pot accelera integrarea euroatlantică.
- Persistența corupției și blocajele interne arată că presiunea externă nu poate înlocui responsabilitatea politică internă.
- Apartenența la NATO și UE trebuie însoțită de continuitatea reformelor și de consolidarea rezilienței democratice pentru a evita stagnarea.

CONCLUZII

Prin parcurgerea paginilor acestui dosar de cercetare, cititorul a putut observa că regiunea Balcanilor reprezintă mai mult decât cei mai mulți dintre noi își imaginează. Balcanii nu pot fi descriși drept doar un simplu spațiu geografic aflat în permanent conflict de-a lungul istoriei, în care popoarele ce locuiesc aici sunt predestinate a se lupta unele cu altele. După cum s-a arătat, Balcanii reprezintă un spațiu de legătură între civilizații, un mozaic de identități, a cărui istorie complexă a fost modelată de interesele marilor imperii din trecut și ale marilor puteri ale prezentului, ceea ce subliniază importanța strategică a acestei zone de-a lungul timpului – un spațiu de proiecție a intereselor marilor puteri. De la disputa dintre Imperiul Otoman și statele creștine la competiția austro-rusă, de la conflictele naționale ale secolului al XIX-lea la reconfigurările teritoriale ale secolului al XX-lea, Balcanii au evoluat mereu într-un mediu în care frontierele, suveranitatea și identitatea s-au aflat în permanentă renegociere.

În epoca medievală, spațiul balcanic s-a conturat ca un tărâm aflat pe linia de demarcație dintre civilizația catolică și cea ortodoxă, care a produs diferențierea dintre croați și sârbi, având consecințe importante asupra relațiilor dintre cele două popoare, în special în secolul al XX-lea. Instalarea dominației otomane în Balcani începând cu secolul al XIV-lea, de necontestat până în secolul al XVII-lea, a însemnat o epocă de stabilitate, în care Balcanii au cunoscut schimbări semnificative care au modificat harta religioasă a regiunii, prin convertirea anumitor populații creștine la islam, sporind diversitatea identitară a acestui spațiu și fragmentarea acestuia. În același timp, trebuie menționat că aceste convertiri nu au fost forțate, iar populațiile creștine și-au păstrat identitatea prin intermediul religiei ortodoxe.

Odată cu debutul problemei orientale, în secolul al XVII-lea (declinul Imperiului Otoman), Balcanii devin teren de competiție între două imperii aflate în ascensiune: Rusia, care prin erijarea în apărătoarea creștinilor din Imperiul Otoman urmărea, de fapt, controlul zonei strâmtorilor, și Austria, care dorea să-și extindă influența către sud-est.

Secolul al XIX-lea este, pentru zona balcanică, secolul naționalităților. Primul popor creștin care s-a răsculat împotriva dominației otomane au fost sârbii, care obțin autonomia în 1815, urmați de greci, care își câștigă independența în 1830. Aceste schimbări nu s-ar fi putut produce însă fără intervenția marilor puteri europene ale vremii, aceasta continuând, de altfel, pe tot parcursul secolului și transformând Balcanii într-un element-cheie în ecuația jocurilor de putere. În 1875, redeschiderea problemei orientale prefătează schimbarea majoră a echilibrului de putere în Balcani, petrecută la 1878, prin prevederile Tratatului de la Berlin care recunosc independența României, Serbiei și Muntenegrului, precum și autonomia Bulgariei și oferă Bosnia și Herțegovina spre administrare Austro-Ungariei. Astfel, după secole de dominație otomană, Balcanii cunosc un proces de fragmentare în mai multe state mici, rivale, susținute fiecare de marile puteri europene ale timpului, ceea ce predispune regiunea Balcanilor la declanșarea unor conflicte, contemporanii considerând zona „butoiul cu pulbere al Europei”. De asemenea, Balcanii sunt de acum o piesă importantă în arhitectura de rivalitate dintre marile puteri și un indicator al relațiilor internaționale pentru perioada de până la Primul Război Mondial, iar evoluția situației din Balcani a demonstrat perfect acest lucru. Crizele locale din regiune, premergătoare Primului Război Mondial, cum ar fi anexarea Bosniei de către Austria în 1908, sau războaiele balcanice din 1912-1913, care au definitivat împărțirea ultimelor teritorii ale Imperiului Otoman din Europa, au contribuit din plin la tensionarea relațiilor dintre marile puteri.

Pentru ca acest tablou să fie complet, Primul Război Mondial, cel mai devastator conflict din istorie până în acel moment, își are originile tot în Balcani. Asasinarea principelui moștenitor al Austriei, Franz Ferdinand, la Sarajevo, în iunie 1914, a constituit pretextul pentru care Austria a declarat război Serbiei, ceea ce a determinat, rând pe rând, intrarea în război a țărilor Antantei (Rusia, Franța, Marea Britanie) și a Puterilor Centrale (pe lângă Austria, Germania și Imperiul Otoman) în iulie-august 1914.

După patru ani de război în care Balcanii au constituit un front important, regiunea începe o nouă etapă, odată cu încheierea marelui conflict. Ca efect al destrămării Imperiului Austro-Ungar, este proclamat Regatul Sârbilor, Croaților și Slovenilor, cunoscut sub denumirea de Regatul Iugoslaviei din 1929, un mare stat al slavilor de sud, dar care pe parcursul perioadei interbelice va fi dominat de sârbi, sporind nemulțumirea croaților. Bulgaria, învinsă în război, își vede teritoriul micșorat, iar în urma războiului greco-turc din 1920-1922, Grecia și Turcia realizează cel mai mare schimb de populație de până atunci. Nu în ultimul rând, circumstanțele favorabile determinate de dispariția Imperiului Austro-Ungar și a Imperiului Rus au permis reîntregirea națională a României, prin unirea cu Basarabia, Bucovina și Transilvania.

Obiectivul principal al statelor balcanice în perioada interbelică, mulțumite de noua ordine instituită după Primul Război Mondial, a fost conservarea *statu-quo*ului. Cu sprijinul Franței și al Marii Britanii, ambele interesate de menținerea echilibrului impus prin tratatele de pace de la sfârșitul Primului Război Mondial, a fost constituită Antanta Balcanică în 1934, de către România, Iugoslavia, Grecia și Turcia, care avea drept obiectiv contracararea cererilor revizioniste ale Bulgariei. Însă înrăutățirea climatului internațional către finalul anilor '30 și alimentarea de către Italia fascistă și Germania nazistă a tensiunilor teritoriale din regiune au subminat acest sistem balcanic de securitate colectivă, care și-a dovedit limitele la începutul celui de-Al Doilea Război Mondial.

În anii celei de-a doua conflagrații mondiale, Peninsula Balcanică s-a aflat sub controlul statelor Axei (Italia și Germania),

perioadă în care regimurile de ocupație s-au confruntat cu mișcări de rezistență, comuniste, naționaliste sau monarhiste ce au transformat lupta împotriva Axei și într-un conflict intern. La fel ca în restul Europei ocupate de Axă, și în Peninsula Balcanică au fost folosite aceleași politici de epurare etnică perpetuate de naziști și aliații lor, în acest sens evidențiindu-se politica regimului ustașilor din Croația, de exterminare a sârbilor, evreilor și romilor, care a reflectat tensiunile istorice acumulate între sârbi și croați.

Din 1944 Uniunea Sovietică pătrunde în Balcani, care impune sau sprijină instalarea regimurilor comuniste în Albania, Bulgaria și Iugoslavia. Astfel, perioada Războiului Rece este dominată de uniformizarea politică și ideologică a Balcanilor, singura excepție fiind Grecia, care a devenit un avanpost occidental în această regiune.

Sfârșitul Războiului Rece și căderea comunismului în estul Europei readuc Balcanii în paradigma conflictului și a instabilității. În absența liderului său fondator, Tito, care a condus cu mână de fier Iugoslavia timp de 35 de ani, până la moartea sa, în 1980, și în contextul recrudescenței naționalismului în Serbia și Croația, cele mai mari republici ale federației, Iugoslavia se dezintegrează violent pe parcursul anilor '90, perioadă în care se desfășoară războaiele din Croația (1991-1995), Bosnia și Herțegovina (1992-1995) și Kosovo (1998-1999). Balcanii au devenit, astfel, scena celor mai devastatoare conflicte din Europa după cel de-Al Doilea Război Mondial, marcate de epurare etnică, violențe inimaginabile împotriva civililor, cu un bilanț de peste 100.000 de morți.

În fața acestui focar de instabilitate și conflict aflat aproape de inima Europei, statele occidentale au realizat că nu pot ignora evenimentele din Balcani. S-a conștientizat că ceea ce se întâmplă în Balcani are repercusiuni majore în întregul spațiu euroatlantic și că statele vinovate de exercitarea violenței împotriva civililor, epurare etnică și încălcarea drepturilor omului nu mai pot invoca principiul neamestecului în afacerile interne în astfel de situații. Asemenea

acțiuni nu doar că sunt reprobabile, ci și amenință securitatea regională și, prin extensie, pe cea europeană. Prin urmare, criza din fosta Iugoslavie a dictat agenda de securitate a statelor europene și a organizațiilor internaționale, transformând Balcanii într-un teren de testare a unor noi instrumente și mecanisme de gestionare a crizelor și conflictelor.

La început, în timpul războiului din Croația și în primii ani ai războiului din Bosnia și Herțegovina, Uniunea Europeană, în calitate de actor care își propunea asumarea unor responsabilități din ce în ce mai mari în domeniul securității și apărării, a încercat gestionarea războaielor din fosta Iugoslavie prin intermediul negocierilor diplomatice, cu succes limitat și temporar. Pentru a opri războiul din Bosnia și Herțegovina și a pacifica Balcanii, a fost nevoie de intervenția NATO care, în 1994, a desfășurat prima misiune de luptă în afara granițelor sale și care, în urma bombardării pozițiilor sârbilor bosniaci un an mai târziu, a reușit să-i aducă la masa negocierilor, finalizate cu Acordul de la Dayton. În mod similar, în urma epuizării mijloacelor diplomatice, NATO a intervenit în conflictul din Kosovo, în 1999, prin bombardarea Iugoslaviei, care a acceptat, în final, condițiile păcii și retragerea din Kosovo. Pentru a menține pacea și a stabili regiunea, NATO a desfășurat în Bosnia și Herțegovina misiunile IFOR (1995-1996) și SFOR (1996-2004), urmate de misiunea ALTHEA, sub egida UE din 2004. În Kosovo, pacea este menținută și astăzi de militarii NATO din KFOR.

Pe termen lung însă, occidentalii și-au dat seama că cel mai solid cadru pentru stabilizarea regiunii îl reprezintă integrarea euroatlantică. Extinderea NATO și a Uniunii Europene a devenit instrumentul principal prin care Occidentul a reușit să transforme Balcanii dintr-o zonă de instabilitate într-un spațiu de securitate strategică, indispensabil pentru consolidarea Flancului Sud-Estic al Europei. În prezent, cu excepția Serbiei (care și-a declarat neutralitatea în 2007 și care păstrează încă în memorie bombardamentele NATO din 1999), a Bosniei și a lui Kosovo, întreaga Peninsulă

Balcanică a fost integrată în NATO. În ceea ce privește Uniunea Europeană, procesul de aderare s-a dovedit a fi mult mai complex și anevoios. Țările care au evitat conflictele pe parcursul anilor '90 și care au menținut un ritm constant al reformelor au avansat mai rapid spre integrarea europeană: Slovenia (2004), Bulgaria (2007) și Croația (2013). Celelalte state balcanice, grupate în Balcanii de Vest, sunt în continuare împiedicate de vulnerabilități politice, tensiuni istorice și instituții fragile. Nu mai puțin adevărat este și faptul că, după aderarea Croației, Uniunea Europeană a manifestat așa-numita „oboseală” a extinderii, la Bruxelles existând un apetit scăzut pentru primirea de noi membri. Acest lucru s-a schimbat însă din 2022, odată cu războiul din Ucraina, în prezent procesul de aderare a statelor din Balcanii de Vest fiind revigorat.

Deși riscul declanșării în Balcani a unor conflicte asemănătoare cu cele din anii '90 este scăzut, tensiunile încă persistă în regiune, cele mai elocvente exemple fiind relațiile dintre Serbia și fosta sa provincie, Kosovo, și situația din Bosnia și Herțegovina, unde liderii Republicii Srpska amenință în continuare cu secesiunea. În acest context, persistența tensiunilor în Balcanii de Vest afectează securitatea europeană și reprezintă o vulnerabilitate care poate fi exploatată de către actorii internaționali din afara spațiului euroatlantic. De aceea, implicarea NATO și Uniunii Europene în gestionarea tensiunilor din Balcani rămâne un factor esențial pentru asigurarea securității în această regiune.

La fel ca în trecut, Balcanii rămân și astăzi o zonă a competiției geopolitice, de data aceasta între Occident și puterile care doresc revizuirea ordinii mondiale din ultimele decenii, Rusia și China, totul, așa cum am văzut, în contextul persistenței tensiunilor regionale și al întârzierii procesului de integrare europeană. Dacă Rusia instrumentalizează legăturile culturale și religioase cu statele balcanice și alimentează focarele de tensiune (Kosovo, Bosnia și Herțegovina) pentru a bloca procesul de integrare euroatlantică, China folosește capitalul și infrastructura ca mijloace de influență

strategică, profitând de vulnerabilitățile economice și instituționale ale statelor din regiune. Pentru a contracara aceste influențe este nevoie de sporirea credibilității UE și a proiectului european în percepția statelor balcanice, aceasta depinzând de capacitatea Uniunii de a combina condiționalitatea politică ce ține de reformele cerute pentru aderare cu beneficii reale de dezvoltare și cu o prezență economică mai vizibilă.

Pornind de la acest context, din analiza transformărilor istorice ale regiunii și a provocărilor actuale, se pot desprinde trei concluzii generale. În primul rând, **Balcanii au evoluat într-un ciclu istoric recurent de fragmentare și reconfigurare**, influențat simultan de competiția internă și de presiunile marilor puteri. Regiunea rămâne sensibilă la schimbări externe tocmai pentru că structurile politice s-au format în contextul intervențiilor constante din afară.

În al doilea rând, **stabilitatea durabilă în Balcani a fost posibilă doar atunci când regiunea a fost integrată într-un sistem internațional clar structurat** – fie prin tratate ale marilor puteri, fie prin alianțe politico-militare moderne, precum NATO și UE. Cu alte cuvinte, regiunea balcanică a fost mai stabilă atunci când a făcut parte dintr-un set de reguli, garanții și instituții externe capabile să limiteze rivalitățile regionale și să reducă influențele nocive din afara regiunii.

În al treilea rând, **integrarea europeană reprezintă, istoric vorbind, prima soluție capabilă să rupă cercul vicios al instabilității**. Spre deosebire de marile imperii sau de alianțele militare temporare, proiectul european oferă un cadru de cooperare care reduce atât presiunile externe, cât și vulnerabilitățile interne: promovează statul de drept, stimulează modernizarea economică și creează interdependențe pozitive între statele regiunii.

Privită în ansamblu, evoluția Balcanilor arată că această regiune nu este condamnată la instabilitate, ci este, mai degrabă, prinsă într-un proces de tranziție lung, în care se confruntă două **modele**: primul, **modelul istoric**, bazat pe rivalități, identități concurente,

și al doilea, **modelul euroatlantic**, bazat pe cooperare, reforme, compatibilitate instituțională și securitate colectivă.

Direcția în care evoluează regiunea depinde de capacitatea statelor balcanice de a depăși logica istorică a competiției și de a se ancora într-un cadru integrator. Pe termen lung, **doar integrarea în NATO și UE poate transforma radical tiparele istorice care au generat instabilitate**, reducând dependența de actorii externi rivali și consolidând reziliența politică, economică și societală.

Astfel, concluzia generală este aceea că Balcanii nu pot fi înțeleși doar prin prisma prezentului, ci printr-o continuitate istorică în care trecutul explică vulnerabilitățile, iar viitorul depinde de capacitatea regiunii de a depăși aceste moșteniri. Doar printr-o combinație de reforme interne, ancorare euroatlantică și cooperare regională, spațiul balcanic poate ieși definitiv din ciclul instabilității care l-a caracterizat timp de două secole.

CRONOLOGIE

- **582** – Avarii cuceresc orașul Sirmium (în prezent, Sremska Mitrovica), deschizându-se astfel calea invaziilor spre vestul Peninsulei Balcanice.
- **681** – Protobulgarii, conduși de hanul Asparuh, se instalează în fosta provincie Moesia.
- **819** – Primul stat al croaților creat de ducele Ljudevit, cu reședința la Sisak.
- **865** – Hanul bulgar Boris se creștinează sub numele de Mihail.
- **871** – Cneazul sârb Mutimir se creștinează. Se înființează prima episcopie sârbă la Stari Ras.
- **925** – Ducele croaților Tomislav este încoronat rege.
- **1018** – Bulgaria este desființată și încorporată în Imperiul Bizantin.
- **1019** – Croația acceptă vasalitatea față de Imperiul Bizantin.
- **1069** – Imperiul Bizantin cedează Dalmația regelui Croației, Peter Krešimir IV.
- **1102** – Ungaria anexează Croația.
- **1185** – Revolta românilor și a bulgarilor contra dominației bizantine. Se formează țaratul româno-bulgar.
- **1204** – Imperiul Bizantin se dezmembrează în urma Cruciadei a IV-a.
- **1217** – Regele Serbiei, Ștefan I, este încoronat de papa Honorius III.
- **1219** – Se fondează prima arhiepiscopie ortodoxă autocefală sârbă, la Žiča.
- **1282** – Regele Serbiei, Ștefan II Uroš Milutin, cucerește o parte din Macedonia. Skopje devine noua capitală a Serbiei.

- **1330** – Serbia dobândește poziția hegemonică în Peninsula Balcanică după victoria contra Bulgariei în bătălia de la Velbujd.
- **1346** – Apogeul extinderii teritoriale a Serbiei. Ștefan Dușan este încoronat ca țar al sârbilor și romeilor.
- **1362** – Turcii otomani fondează emiratul de la Adrianopol, baza de plecare a campaniilor în Peninsula Balcanică.
- **1371** – În bătălia de la Cernomen, turcii înfrâng armatele despoților sârbi.
- **1377** – Tvrtko I este încoronat rege al Bosniei; sub domnia sa, țara a devenit cel mai important stat din Peninsula Balcanică.
- **1389, 15 iunie** – Are loc bătălia de la Kosovopolje în care s-au confruntat armata otomană a sultanului Murad și coaliția condusă de cneazul Lazăr Hrebeljanović.
- **1396** – Bulgaria este cucerită de Imperiul Otoman.
- **1453, 29 mai** – Constantinopolul este cucerit de armata otomană comandată de sultanul Mehmed II.
- **1458** – Se încheie ocuparea ultimei părți a Serbiei de către Imperiul Otoman.
- **1464** – Ocuparea Bosniei de către armata otomană.
- **1506** – Se încheie cucerirea Albaniei de către otomani.
- **1521** – Imperiul Otoman cucerește Belgradul.
- **1526** – Regatul Ungariei este desființat, cea mai mare parte a teritoriului său fiind ocupat de Imperiul Otoman.
- **1597** – Revolte ale sârbilor contra dominației otomane.
- **1683, 13 iulie - 13 septembrie** – Armata otomană asediază Viena.
- **1699, 26 ianuarie** – Tratatul de pace de la Karlowitz.
- **1718, 21 iulie** – Tratatul de pace de la Passarowitz.
- **1739, 18 septembrie** – Tratatul de la Belgrad.

- **1791, 24 iulie** – Tratatul de pace dintre Austria și Imperiul Otoman de la Sviștov.
- **1804, 14 februarie - 1813, 7 octombrie** – Prima răsccoală a sârbilor sub conducerea lui Caragheorghe, împotriva ienicerilor răsculați față de Poarta Otomană.
- **1815, 23 aprilie - 1817, 26 iulie** – A doua răsccoală antiotomană a sârbilor sub conducerea lui Miloș Obrenovici.
- **1821, 21 februarie** – Trupele Eteriei trec Prutul în Moldova, declanșând Războiul de Independență al Greciei.
- **1826, 7 octombrie** – Convenția ruso-otomană de la Akkerman recunoaște autonomia Serbiei.
- **1827, 20 octombrie** – Bătălia de la Navarino, unde flota reunită a Marii Britanii, Rusiei și Franței a nimicit flota otomană.
- **1828, 14/26 aprilie - 1829, 2/14 septembrie** – Se desfășoară războiul ruso-otoman încheiat cu înfrângerea otomanilor și semnarea Tratatului de pace de la Adrianopol.
- **1830, 3 februarie** – Protocolul de la Londra consfințește independența statului elen sub protecția Marii Britanii, Franței și Rusiei.
- **1832, mai** – La Conferința de la Londra se oferă tronul Greciei lui Ludwig von Wittlesbach din Bavaria.
- **1848, septembrie - 1849, iulie** – În timpul revoluției ungare de la 1848, trupele provinciei austriece Croația, sub conducerea banului Josip Jelačić, se afirmă ca o forță de sprijin a monarhiei habsburgice.
- **1852, 13 martie** – Proclamarea principatului Muntenegru sub conducerea principelui Danilo I.
- **1875, iulie** – Răscoala populațiilor creștine din Bosnia-Herțegovina.
- **1876, 20 aprilie - 26 mai** – Răscoala bulgarilor reprimată sângeros de trupele otomane neregulate (bașbuzuci).

- **1876, 30 iunie - 1877, 28 februarie** – Războiul sârbo-otoman încheiat cu înfrângerea sârbilor.
- **1877, 12/24 aprilie** – Rusia declară război Imperiului Otoman.
- **1877, 10/22 mai** – Proclamarea independenței României.
- **1877, 28 noiembrie/10 decembrie** – Capitularea trupelor otomane încercuite la Plevna.
- **1878, 19 februarie/3 martie** – Semnarea Tratatului de pace ruso-otoman de la San Stefano, care trasează frontierele „Bulgariei Mari”.
- **1878, 13 iunie - 13 iulie** – Desfășurarea lucrărilor Congresului de pace de la Berlin, care recunoaște condiționat independența României, Serbiei și Muntenegrului și trasează frontierele din Balcani.
- **1885, 18 septembrie** – A izbucnit răscoala unionistă din Rumelia de Sud, iar principele Bulgariei, Alexandru Battenberg, a proclamat unirea celor două tronsoane ale statului bulgar.
- **1885, 17-19 noiembrie** – Bătălia de la Slivnița în care armata bulgară învinge armata sârbă.
- **1886, 19 februarie/3 martie** – Încheierea Tratatului de pace de la București, între Serbia și Bulgaria; acesta restabilește frontiera existentă între cele două state înainte de război.
- **1881, 2 iulie** – Convenția de la Constantinopol recunoaște alipirea regiunilor Tessalia și Epir la Grecia.
- **1897, 18 aprilie - 20 mai** – Se desfășoară războiul greco-otoman încheiat cu înfrângerea grecilor.
- **1897, 20 septembrie** – La Constantinopol se semnează pacea între Grecia și Poarta Otomană.
- **1908, 25 septembrie** – Autoritățile grecești din insula Creta proclamă unirea cu Grecia.
- **1908, 22 septembrie/5 octombrie** – La Târnovo, prințul Ferdinand I proclamă independența Bulgariei și își asumă titlul de „țar”.

- **1908, 5 octombrie** – Guvernul de la Viena anunță alipirea Bosniei și Herțegovina la Austro-Ungaria.
- **1912, 8 octombrie** – Muntenegru declară război Porții Otomane, fiind urmat în scurt timp de Bulgaria, Serbia și Grecia. Începe Primul Război Balcanic.
- **1912, 15-17 noiembrie** – Trupele otomane rezistă asaltului trupelor bulgare pe linia fortificată de la Ceatalgea și împiedică ocuparea Constantinopolului de către bulgari. Se acceptă încheierea unui armistițiu.
- **1913, 17/30 mai** – Tratatul de la Londra trasează frontiera care separă Imperiul Otoman de statele balcanice pe linia Enos-Midia, între Marea Egee și Marea Neagră.
- **1913, 29 iunie** – Atacul armatei bulgare asupra foștilor aliați – Serbia și Bulgaria – declanșează al doilea război balcanic.
- **1913, 24 iulie** – Înfrângerea armatelor bulgare îl determină pe țarul Ferdinand să ceară armistițiu.
- **1913, 28 iulie/10 august** – Semnarea Tratatului de pace de la București trasează frontierele statelor balcanice.
- **1914, 28 iunie, Sarajevo** – Asasinarea arhiducelui Franz Ferdinand de către Gavrilo Princip.
- **1914, 28 iulie** – Austro-Ungaria declară război Serbiei; începe Primul Război Mondial.
- **1914, 6 august, Cetinje** – Muntenegru declară război Austro-Ungariei și intră în luptă alături de Serbia.
- **1914, 29 octombrie** – Flota otomană atacă porturi rusești; intrarea Imperiului Otoman în război de partea Puterilor Centrale (Aliații îi declară război pe 5 noiembrie).
- **1915, 24 august/6 septembrie, Sofia** – Bulgaria semnează tratatul de alianță cu Germania; la 1/14 octombrie 1915 declară război Serbiei și intră în război de partea Puterilor Centrale.

- **1915, 21 octombrie**, Salonic – Se deschide frontul aliat macedonean, după debarcarea primelor trupe franco-britanice.
- **1915, 25 noiembrie - 1916, 18 ianuarie** – Marea retragere a armatei sârbe prin teritoriul albanez.
- **1916, 25 ianuarie**, Podgorica – Muntenegru capitulează în fața Puterilor Centrale.
- **1916, 14/27 august**, București – România declară război Austro-Ungariei și se alătură Antantei.
- **1917, 30 iunie**, Atena – Grecia declară război Puterilor Centrale, după abdicarea regelui Constantin I și revenirea lui Eleftherios Venizelos la conducere.
- **1917, 26 noiembrie/9 decembrie**, Focșani – Armistițiul dintre România și Puterile Centrale încheie provizoriu Frontul de Est.
- **1918, 15 septembrie**, Dobro Pole – Antanta lansează ofensiva decisivă pe frontul macedonean.
- **1918, 29 septembrie** – Bulgaria semnează armistițiul de la Salonic, retrăgându-se din conflict și deschizând drumul pentru eliberarea Serbiei și intrarea trupelor aliate în Austro-Ungaria.
- **1919, 27 noiembrie**, Neuilly-sur-Seine – Tratatul de pace cu Bulgaria.
- **1920, 14 august - 1921, 7 iunie** – Se formează Mica Înțelegere (Mica Antantă) prin încheierea a trei convenții bilaterale de alianță defensivă între Cehoslovacia și Iugoslavia (14 august 1920), între România și Cehoslovacia (23 aprilie 1921) și între România și Iugoslavia (7 iunie 1921). Aceste acorduri au avut ca scop descurajarea revizionismului maghiar și apărarea *statu-quo*ului teritorial stabilit prin tratatele de pace de la Paris.
- **1923, 30 ianuarie**, Lausanne – semnarea convenției privind schimbul de populație dintre Grecia și Turcia, după victoria turcă în războiul greco-turc din 1919-1922.

- **1929, 6 ianuarie**, Iugoslavia – Regele Alexandru I abolește Constituția și dizolvă Parlamentul, instaurând un regim de autoritate monarhică.
- **1934, 9 februarie**, Atena – Grecia, Iugoslavia, România și Turcia semnează Pactul Înțelegerii Balcanice.
- **1934, 19 mai**, Bulgaria – Lovitură de stat militară; este instaurat un regim autoritar sprijinit de armată. Constituția este suspendată, Parlamentul – dizolvat, partidele și sindicatele – interzise.
- **1934, 9 octombrie**, Marsilia – Regele Alexandru I este asasinat.
- **1936, 4 august**, Grecia – Generalul Ioannis Metaxas, cu sprijinul regelui, instaurează un regim autoritar.
- **1937, 10 martie** – Semnarea convenției militare cvadripartite între statele Înțelegerii Balcanice, care include scenarii de acțiune comună în cazul agresiunii Bulgariei și în fața altor amenințări regionale.
- **1939, 7-12 aprilie** – Italia ocupă Albania, transformând-o într-un protectorat.
- **1939, 13 aprilie** – Franța și Marea Britanie oferă garanții de securitate Greciei și României.
- **1939, 1 septembrie** – Germania invadează Polonia; izbucnește Al Doilea Război Mondial.
- **1939, 19 octombrie** – Turcia semnează cu Franța și Marea Britanie Pactul de asistență mutuală.
- **1940, 22 iunie** – Căderea Franței; destrămarea sistemului de garanții occidentale în Balcani.
- **1940, 28 iunie** – URSS ocupă Basarabia și nordul Bucovinei.
- **1940, 7 septembrie** – România cedează Cadrilaterul Bulgariei, prin Tratatul de la Craiova.
- **1940, 28 octombrie** – Italia declanșează invazia Greciei, folosindu-și bazele militare din Albania; invazia este un eșec.

- **1941, 25 martie** – Iugoslavia aderă la Pactul Tripartit.
- **1941, 27 martie** – Lovitură de stat la Belgrad; răsturnarea regimului pro-Axă.
- **1941, 6 aprilie** – Germania lansează Operațiunea „Marița”, invadând Grecia și Iugoslavia.
- **1941, 10 aprilie** – Proclamarea Statului Croat Independent, ca stat-satelit al Axei, care aderă oficial la 15 iunie 1941 la Pactul Tripartit.
- **1941, 22 iunie** – Începe războiul germano-sovietic.
- **1944, 23 august** – România iese din alianța cu Germania și întoarce armele împotriva Wehrmachtului.
- **1944, 9 septembrie** – Lovitură de stat în Bulgaria; regimul pro-Axă este înlăturat.
- **1944, 12 octombrie** – Este inițiată retragerea trupelor germane din Grecia, în urma intervenției militare britanice.
- **1944, 20 octombrie** – Eliberarea Belgradului de către partizanii lui Tito și Armata Roșie.
- **1944, 17 noiembrie** – Eliberarea Tiranei; comuniștii albanezi preiau controlul asupra Albaniei.
- **1945, 15 mai** – Capitularea Statului Croat Independent; sfârșitul ocupației Axei în Balcani.
- **1945, 29 noiembrie** – Iugoslavia devine Republică Populară Federativă, în urma victoriei partizanilor comuniști conduși de Tito.
- **1946, 10 ianuarie** – Albania este proclamată republică populară, instaurându-se un regim comunist de inspirație stalinistă.
- **1946, 15 septembrie** – În Bulgaria, după abolirea monarhiei prin referendum, este proclamată republica populară, cu sprijinul direct al Armatei Roșii.

- **1946, 31 martie - 1949, 30 august** – Războiul civil din Grecia; sprijinul occidental asigură victoria forțelor monarhiste și împiedică instaurarea unui regim comunist.
- **1947, 1 august** – Acordul de la Bled prefața crearea unei federații balcanice iugoslave-bulgare, inițiativă eșuată ca urmare a opoziției Moscovei.
- **1948, iunie** – Ruptura Tito-Stalin. Iugoslavia este exclusă din Cominform și începe o cale de construire a socialismului independentă de URSS.
- **1963, 7 aprilie** – Republica Populară Federativă Iugoslavia devine Republica Socialistă Federativă Iugoslavia.
- **1974, 21 februarie** – Republicile componente ale Iugoslaviei primesc mai multă autonomie prin noua constituție; Kosovo devine provincie socialistă autonomă.
- **1980, 4 mai** – Moare Iosip Broz Tito.
- **1986, 31 mai** – Slobodan Milošević devine liderul comuniștilor din Serbia.
- **1989, martie** – Autonomia Kosovo este drastic redusă de către regimul Milošević.
- **1989, 10 noiembrie** – Liderul comunist bulgar, Todor Jivkov, demisionează. Bulgaria începe tranziția către democrație. Alegeri libere în iunie 1990.
- **1990** – Alegeri libere în republicile componente ale Iugoslaviei. Franjo Tuđman devine președintele Croației, iar Slobodan Milošević își consolidează puterea în Serbia.
- **1991, martie** – Alegeri libere în Albania.
- **1991, 25 iunie** – Slovenia și Croația își declară independența.
- **1991, 27 iunie - 7 iulie** – Războiul de 10 Zile între armata iugoslavă și forțele de securitate slovene.
- **1991-1995** – Războiul de independență al Croației.

- **1992, 3 martie** – Bosnia și Herțegovina își declară independența în urma unui referendum.
- **1992-1995** – Războiul din Bosnia.
- **1992, 27 aprilie** – Serbia și Muntenegru constituie Republica Federală Iugoslavia.
- **1995, iulie** – Are loc masacrul de la Srebrenița, fiind uciși mai mult de 8.000 de bărbați și băieți musulmani de către trupele sârbilor bosniaci comandate de Ratko Mladić.
- **1995, 21 noiembrie** – Este semnat Acordul de la Dayton, prin care războiul din Bosnia ia sfârșit și care constituie arhitectura constituțională a noului stat Bosnia și Herțegovina, un sistem instituțional fragmentat.
- **1998-1999** – Are loc războiul din Kosovo.
- **1999, 24 martie - 10 iunie** – NATO desfășoară o campanie de bombardamente împotriva Iugoslaviei, pentru a opri violențele forțelor sârbe împotriva albanezilor din Kosovo.
- **1999, 10 iunie** – Consiliul de Securitate al ONU adoptă Rezoluția 1244 care plasează provincia Kosovo sub administrarea ONU.
- **2000, iunie** – Lansarea Procesului de Stabilizare și Asociere de către UE; cadru pentru reformele statelor din Balcanii de Vest.
- **2000, 5 octombrie** – Regimul lui Slobodan Milošević se prăbușește în urma Revoluției „Buldozer” din Serbia.
- **2001, ianuarie - august** – Are loc o insurgență albaneză în Macedonia de Nord.
- **2003, 21 iunie** – Summitul de la Salonic; Uniunea Europeană proclamă că „viitorul Balcanilor este în Uniunea Europeană”.
- **2003, februarie** – Republica Federală Iugoslavia devine Uniunea Statală Serbia și Muntenegru.
- **2004, 29 martie** – Slovenia, România și Bulgaria aderă la NATO.
- **2004, 1 mai** – Slovenia aderă la Uniunea Europeană.

- **2006, 3 iunie** – Muntenegru devine stat independent.
- **2007, 1 ianuarie** – România și Bulgaria devin membre ale Uniunii Europene.
- **2008, 17 februarie** – Kosovo își declară unilateral independența; Serbia, China și Rusia refuză recunoașterea Kosovo.
- **2008, ianuarie** – Croația desființează serviciul militar obligatoriu, ca parte din reformele de aderare la NATO.
- **2009, 1 aprilie** – Albania și Croația aderă la NATO.
- **2013, 1 iulie** – Croația aderă la Uniunea Europeană.
- **2014, august** – Lansarea Procesului de la Berlin pentru cooperare economică regională.
- **2016, iunie** – Uniunea Europeană introduce conceptul de „reziliență” în Strategia Globală.
- **2017, 5 iunie** – Muntenegru aderă la NATO.
- **2018, 17 iunie** – Acordul de la Prespa între Grecia și Macedonia, care deblochează drumul Macedoniei de Nord către NATO/Uniunea Europeană.
- **2020, 27 martie** – Macedonia de Nord devine membru NATO.
- **2021** – Inițiativa Open Balkan; tentativă de piață comună regională.
- **2022, martie** – Uniunea Europeană reafirmă reziliența și securitatea în Busola Strategică.
- **2022, iulie** – Albania și Macedonia de Nord încep negocierile de aderare la Uniunea Europeană.
- **2022, 15 decembrie** – Bosnia și Herțegovina obține statutul de candidat la Uniunea Europeană.
- **2023, martie** – Formarea Western Balkans Quad (Albania, Kosovo, Muntenegru, Macedonia de Nord); aliniere la politica externă a Uniunii Europene.

- **2023, 18 martie** – Acordul de la Ohrid între Serbia și Kosovo, facilitat de Uniunea Europeană.
- **2023, 24 septembrie** – Atacul armat de la Banjska (Kosovo) a reprezentat o escaladare a confruntărilor între grupările sârbe și poliția kosovară.
- **2024, februarie - mai** – Exercițiul NATO Steadfast Defender 2024 cu 90.000 de militari, concentrat pe Balcani și Flancul Estic.
- **2024, martie** – Sunt deschise negocierile de aderare a Bosniei și Herțegovina la Uniunea Europeană.
- **2024, 26 octombrie, Priština** – Președinta Comisiei Europene, Ursula von der Leyen, a declarat că Balcanii de Vest reprezintă linia de front împotriva atacurilor hibride.
- **2024, noiembrie** – Uniunea Europeană reînnoiește mandatul EUFOR Althea și suplimentează trupele din Bosnia.
- **2025, ianuarie** – România preia comanda EUFOR Althea.
- **2025, martie** – Albania, Croația și Kosovo semnează o declarație trilaterală de cooperare în domeniul apărării.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- Allin, Dana H., *NATO's Balkan Interventions*, Oxford University Press, Londra, 2002
- Ágoston, Gábor, *The Last Muslim Conquest. The Ottoman Empire and Its Wars in Europe*, Princeton University Press, Princeton, Oxford, 2021
- Armakolas, Ioannis; Siakas, George, *Why Did It Take So Long? Exploring Greek Public Opinion as an Obstacle to the Settlement of the Macedonia Name Dispute*, Nationalities Papers, vol. 50, nr. 3, 2022, p. 569-588
- Armakolas, Ioannis; Triantafyllou, Giorgos, *Greece and EU enlargement to the Western Balkans: understanding an ambivalent relationship*, Southeast European and Black Sea Studies, vol. 17, nr. 4, 2017, p. 611-629
- Axyonova, Vera; Kartsonaki, Argyro, *The European Union's Normalisation Policies for Kosovo: Contributing to a Durable Peace?*, Ethnopolitics, vol. 24, nr. 4, 2024, p. 461-478
- Aydın, Mustafa; Ifantis, Kostas (coord.), *Turkish-Greek Relations: The Security Dilemma in the Aegean*, Routledge, Londra, 2004
- Aydın, Mustafa; Ifantis, Kostas (coord.), *Greek-Turkish Relations: Theoretical Reflections*, Routledge, Londra, 2025
- Barbu, Melanica-Rita, *România și războaiele balcanice, 1912-1913*, Pro Universitaria, București, 2013
- Bechev, Dimitar, *Between the EU and Moscow: How Russia Exploits Divisions in Bosnia*, 27 iunie 2014, disponibil la <https://carnegieendowment.org/research/2024/06/bosnia-between-russia-eu?center=russia-eurasia&lang=en>, accesat la 16.07.2025
- Bechev, Dimitar, *A Rival or an Awkward Partner? Turkey's Relationship with the West in the Balkans*, Southeast European and Black Sea Studies, vol. 22, nr. 1, 2022, p. 11-24

- Bideleux, Robert; Jeffries, Ian, *A History of Eastern Europe, Crisis and Change*, Second Edition, Routledge, Londra, 2007
- Brunnbauer, Ulf, *Side Effects of "Phantom Pains": How Bulgarian Historical Mythology Derails North Macedonia's EU Accession*, *Comparative Southeast European Studies*, vol. 70, nr. 4, 2022, p. 722-739, https://www.degruyterbrill.com/document/doi/10.1515/soeu-2022-0064/html?srsId=AfmBOoru9Qx0KpGjBtsVtfnT_kLgdapRq7yHSk9EJOol92_k5B1YDhy
- Bușă, Daniela, *Modificări politico-teritoriale în sud-estul Europei între Congresul de la Berlin și Primul Război Mondial (1878-1914)*, Editura Paideia, București, 2007
- Čerimagić, Adnan, *A Dangerous Standoff: The Battle for Bosnia's Institutions*, 25 martie 2025, <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/dangerous-standoff-battle-bosnias-institutions>
- Ciachir, Nicolae, *Istoria popoarelor din sud-estul Europei în epoca modernă*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987
- Ćirković, Sima M., *Sârbii între popoarele europene*, Editura Cartier, Chișinău, 2023
- *Conceptul strategic NATO* (1991)
- *Conceptul strategic NATO* (1999)
- Constant, Stephen, *Foxy Ferdinand, 1861-1948, Tsar of Bulgaria*, Sidgwick and Jackson, Londra, 1986
- Corti, Egon Cesar Conte, *Alexander von Battenberg*, Cassell and Company, Londra, 1954
- Curta, Florin, *Southeastern Europe in the Middle Ages, 500-1250*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006
- Dabrowski, Marek; Moffat, Luca Léry, *The changing dynamics of the Western Balkans on the road to European Union membership: an update*, Bruegel Policy Brief, 2024, <https://www.bruegel>.

org/policy-brief/changing-dynamics-western-balkans-road-european-union-membership-update

- Dempsey, Judy, *Why Croatia Matters to the Western Balkans*, Carnegie Europe, 2016, <https://carnegieendowment.org/europe/strategic-europe/2016/09/why-croatia-matters-to-the-western-balkans?lang=en>;
- European Commission, *Serbia Report 2023*, https://enlargement.ec.europa.eu/serbia-report-2023_en
- European Council, *Thessaloniki Summit Conclusions (2003)*, <https://www.consilium.europa.eu/media/20847/76279.pdf>
- European Union External Action (EEAS), *The EU and the Western Balkans: towards a common future*, https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-and-western-balkans-towards-common-future_en
- Evans, Gareth, *The Responsibility to Protect: Ending Mass Atrocity Crimes Once and For All*, The Brookings Institute, Washington, D.C., 2008
- Fella, Stefano, *Bosnia and Herzegovina: secessionism in the Republika Srpska*, 10 iunie 2025, <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-10013/>
- Galeotti, Mark, *Do the Western Balkans face a coming Russian storm?*, 4 aprilie 2018, https://ecfr.eu/publication/do_the_western_balkans_face_a_coming_russian_storm/, accesat la 4.07.2025
- Glenny, Misha, *Balkanii. Naționalism, război și Marile Puteri 1804-2012*, Editura Trei, București, 2020
- Hall, Richard C., *The Balkan Wars 1912-1913. Prelude to the First World War*, Routledge, Londra și New York, 2000
- Hochedlinger, Michael, *Austria's Wars of Emergence. War, State and Society in the Habsburg Monarchy, 1683-1797*, Routledge, Londra și New York, 2013
- Huskić, Adnan; Büyüç, Hamdi Firat, *Measuring Turkey's Contemporary Influence in Bosnia and Herzegovina: Myth and*

Reality, în Başak Z. Alpan, Ahmet Erdi Öztürk (coord.), *Turkey and the Balkans*, Routledge, Londra, 2022

- Ilinca, Dragoș-Daniel, *Implicarea Uniunii Europene în gestionarea crizelor*, Editura Tritonic, București, 2019
- International Crisis Group, *Northern Kosovo: Asserting Sovereignty amid Divided Loyalties*, Europe Report No. 269, aprilie 2024, <https://www.crisisgroup.org/sites/default/files/2024-05/269-northern-kosovo-sovereignty.pdf>
- International Institute for Strategic Studies, *Turbulence in the Eastern Mediterranean. Geopolitical, Security and Energy Dynamics*, decembrie 2024, <https://www.iiss.org/publications/strategic-dossiers/strategic-dossier-preview-turbulence-in-the-eastern-mediterranean/>
- Ionescu, Mihail E.; Tanașoca, Nicolae-Șerban (coord.), *Masa rotundă „100 de ani de la Al Doilea Război Balcanic”: 9 septembrie 2013: Cercul Militar Național, Sala Alba Iulia*, Editura Militară, București, 2014
- Iorga, Nicolae, *Istoria statelor balcanice în epoca modernă*, Vălenii de Munte, 1913
- Iorga, Nicolae, *Histoire des États balcaniques jusqu'à 1924*, Gamber, Paris, 1925
- Iorga, Nicolae, *Principiul naționalităților și greșelile lui Bismarck*, Academia Română, Memoriile secțiunii istorice, seria III, tomul XX, ședința de la 14 octombrie 1938
- Jelavich, Barbara, *Istoria Balcanilor*, vol. I-II, Institutul European, Iași, 2000
- Jelavich, Charles și Barbara, *Formarea statelor balcanice (1804-1920)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001
- Keil, Soren; Stahl, Bernhard, *Between the Balkans and Europe: The State/Nation Problem in the Post-Yugoslav States*, Journal of Intervention and Statebuilding, vol. 17, nr. 2, 2023, p. 119-135

- Keranov, Dimitar; Metodieva, Asya, *The Bulgarian Factor in North Macedonia's Elections and EU Prospects*, mai 2024, <https://www.gmfus.org/news/bulgarian-factor-north-macedonias-elections-and-eu-prospects>
- Kyuchukov, Lyubomir, *Relations between Bulgaria and the Republic of North Macedonia*, octombrie 2021, https://bulgaria.fes.de/fileadmin/user_upload/documents/publications/2021/Where_History_Crosses_Politics_Relations_Between_Bulgaria_and_the_Republic_of_North_Macedonia_WEB_ENG.pdf
- Macuc, Mihai, *România, Balcanii și Europa*, 2 vol., Editura ANI, București, 2007
- Madgearu, Alexandru, *The Wars of the Balkan Peninsula. Their Medieval Origins*, Scarecrow Press, Lanham, 2008
- Malcolm, Noel, *Bosnia. A Short History*, New York University Press, New York, 1994
- Malcolm, Noel, *Kosovo. A Short History*, New York University Press, New York, 1999
- Mallias, Alexandros P., *Greece and Turkey: Aegean Conflict, Eastern Mediterranean Tensions and the Role of Diplomacy*, ELIAMEP, nr. 85, octombrie 2021, <https://www.eliamap.gr/wp-content/uploads/2021/10/Policy-paper-85-Stamatopoulos-EN-final.pdf>
- Mantran, Robert (coord.), *Istoria Imperiului Otoman*, Editura Bia All, București, 2001
- Mazower, Mark, *Balcanii. De la sfârșitul Bizanțului până azi*, trad. Tudor Călin Zarojanu, Editura Humanitas, București, 2019
- McBride, James, *Russia's Influence in the Balkans*, 21 noiembrie 2023, <https://www.cfr.org/background/russias-influence-balkans>, accesat la 21.07.2025

- Minovska, Mila, *The evolution of EU accession requirements for North Macedonia*, RUDN Journal of Economics 31(3), 2023
- Mitrany, David, *Evolution of the Middle Zone*, în *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 271, 1950, p. 1-10
- Moregård, Emelie, *Steadfast Defender 24: Exercising NATO's evolving strategy for deterrence and defence, Northern European and Transatlantic Security (NOTS)*, 2024, <https://www.foi.se/rest-api/report/FOI%20Memo%208860>
- Mulchinok, Niall, *NATO and the Western Balkans. From Neutral Spectator to Proactive Peacemaker*, Palgrave, Londra, 2017
- Muś, Jan, *Historical controversy complicates the relations of Bulgaria and North Macedonia once again*, 16 iunie 2020, <https://ies.lublin.pl/en/comments/historical-controversy-complicates-the-relations-of-bulgaria-and-north-macedonia-once-again-jan-mus/>
- Nambiar, Satush, *United Nations peacekeeping operations: Ad hoc missions, permanent engagement*, The United Nations University Press, Tokyo, 2001
- NATO-EU Joint Resilience Committee (2025), <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2025/06/10/eu-nato-10th-progress-report-reaffirms-commitment-to-advancing-cooperation-amid-instability-and-security-challenges/>
- NATO Parliamentary Assembly, *Western Balkans: Renewed security challenges on NATO's doorstep*, 2024, <https://www.nato-pa.int/document/2024-western-balkans-report-lancaster-050-dscfc>
- NATO Public Diplomacy Division, *Steadfast Defender 24 – Final Exercise Report (2024)*, <https://www.nato.int/cps/en/natohq/222847.htm>

- Németh, Ferenc, *Convicted Bosnian Serb Leader Looks for Friends*, 11 august 2025, <https://cepa.org/article/convicted-bosnian-serb-leader-looks-for-friends/>, accesat la 13.08.2025
- Nimetz, Matthew, *The Macedonian "Name" Dispute: The Macedonian Question – Resolved?*, Nationalities Papers, vol. 48, nr. 2, 2020, p. 205-214
- Nistor, Ionuț, „Problema aromână” în raporturile României cu statele balcanice 1903-1913, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009
- Ocvirk, Masa, *Limited to Some Progress: The Need to Re-Energize the Enlargement Process in the Western Balkans*, Wilson Center, 2023, <https://www.wilsoncenter.org/article/limited-some-progress-need-re-energize-enlargement-process-western-balkans?>
- Oșca, Alexandru, *Managementul crizelor regionale. Modelul balcanic interbelic*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 2003
- Pavelescu, Șerban-Liviu (coord.), *România și Înțelegerea Balcanică. Dimensiuni ale cooperării politico-militare în Europa de sud-est / Romania and the Balkan Entente. Political-Military Cooperation in South-Eastern Europe*, Editura Militară, București, 2024
- Pavlowitch, Stevan, *Istoria Balcanilor*, Editura Polirom, Iași, 2002
- Petrovic, Milenko; Wilson, Garth, *Bilateral relations in the Western Balkans as a challenge for EU accession*, Journal of Contemporary European Studies, vol. 29, nr. 2, 2021, p. 201-218
- Prevelakis, Georgios, *Balcanii. Cultură și geopolitică*, Editura Corint, București, 2001
- Radeljic, Branislav, *Russia's Involvement in the Kosovo Case: Defending Serbian Interests or Securing Its Own Influence in Europe?*, în *Region*, 2017, vol. 6, nr. 2 (2017), p. 273-300, disponibil la <https://www.jstor.org/stable/26377322>, accesat la 06.07.2025

- Retegan, Mihai, *În balanța forțelor. Alianțe militare românești interbelice*, Editura Semne, București, 1997
- Samokhvalov, Vsevolod, *Russia in the Balkans: Great Power Politics and Local Response*, în *Insight Turkey*, vol. 21, nr. 2, *The Balkans at a crossroads: domestic issues, regional affairs, global powers, changing dynamics (Spring 2019)*, p. 189-210, disponibil la <https://www.jstor.org/stable/26776081>, accesat la 07.07.2025
- Schmitt, Oliver Jens, *Balkanii în secolul XX: O istorie postimperială*, trad. Irina Manea și Andrei Pogăciaș, Editura Humanitas, București, 2021
- Scurtu, Ioan (coord.), *Structuri politice în Europa Centrală și de Sud-Est (1918-2001)*, vol. I-II, Editura Fundației Culturale Române, București, 2003
- Selenica, Ervjola, *Enlargement beyond the double Enlargement fatigue. EU integration of the Western Balkans in a shifting geopolitical order*, CeSPI, 2020, <https://www.cespi.it/en/node/1587?>
- Sicker, Martin, *The Islamic World in Decline. From the Treaty of Karlowitz to the Disintegration of the Ottoman Empire*, Praeger, Westport, Londra, 2001
- Stavrianos, Lefteris, *The Balkans since 1453*, New York University Press, New York, 1958
- Styczyńska, Natasza, *Serbia and the European Union: A Decade of Negotiating Challenges (2014-2024)*, *Political Science Review*, nr. 4, 2024, p. 331-342
- Sugar, Peter F., *Southeastern Europe under Ottoman Rule, 1354-1804 (A History of East Central Europe, V)*, University of Washington Press, Seattle, 1977
- Szolucha Anna, *The EU and 'Enlargement Fatigue': Why Has the European Union Not Been Able to Counter 'Enlargement Fatigue'?*, *Journal of Contemporary European Research* 6(1), 2010

- Touval, Saadia, *Mediation in the Yugoslav Wars, The Critical Years, 1990-5*, Palgrave, Basingstoke, 2002
- U.S. Department of Defense, *Steadfast Defender 24*, Spotlight, 2024, <https://www.war.gov/Spotlights/Steadfast-Defender-24/>
- *Why is EU enlargement to the Western Balkans taking so long?*, IntelliNews, 2024, <https://www.intellinews.com/why-is-eu-enlargement-to-the-western-balkans-taking-so-long-335527/>
- Xhaferi, Perparim, *Modern Turkey and Its Foreign Policy Shift Toward Albania in the Post-Cold War Era*, în Branimir Radeljić, Mustafa Cüneyt Özşahin (coord.), *Turkey's Return to the Western Balkans: Policies of Continuity and Transformation*, Springer, Cham, 2022
- Zbucnea, Gheorghe, *România și războaiele balcanice*, Editura Albatros, București, 1999
- Zweers, Wouter; Drost, Niels; Baptiste, Henry, *Little substance, considerable impact - Russian influence in Serbia, Bosnia and Herzegovina, and Montenegro*, Clingendael Report August 2023, disponibil la <https://www.clingendael.org/sites/default/files/2023-08/little-substance-considerable-impact.pdf>, accesat la 15.07.2025
- Zweers, Wouter; de Boom, Myrthe, *Overcoming EU Internal Dividing Lines in the Belgrade-Pristina Dialogue*, Clingendael, Haga, aprilie 2022, <https://www.clingendael.org/publication/overcoming-eu-dividing-lines-belgrade-pristina-dialogue>

LISTA ILUSTRAȚIILOR

- Europa de Sud-Est în anul 1400, <https://hgsoe.ios-regensburg.de/fileadmin/karten/1400.jpg>
- Imperiul Otoman și structurile sale administrative, cca 1650, https://hgsoe.ios-regensburg.de/fileadmin/karten/OsmanischeReichUndVerwaltungsstrukturen_ca1650.jpg
- Principatul Serbiei în anii 1817-1833, commons.wikimedia.org/wiki/File:Serbia1817.png
- Expansiunea teritorială a Greciei, 1832-1947, https://en.wikipedia.org/wiki/Greece#/media/File:Map_Greece_expansion_1832-1947-en.svg
- Harta politică a Balcanilor după Congresul de la Berlin, J.G. Bartholomew, *A Literary & Historical Atlas of Europe*, https://ro.wikipedia.org/wiki/Congresul_de_la_Berlin#/media/Fi%C8%99ier:Balkans_1878.png
- Aspirațiile statelor balcanice (sunt marcate frontierele din 1912), Theodor Weinreb, *1913 since Dehn*, https://fr.wikipedia.org/wiki/Guerres_balkaniques#/media/Fichier:Aspirations_Balkans_1912.jpg
- Înțelegerea cu privire la granițe între statele balcanice înainte de Primul Război Balcanic, hartă preluată din William Miller, *The Ottoman Empire, 1801-1913*, Cambridge University Press, 1913, https://fr.wikipedia.org/wiki/Guerres_balkaniques#/media/Fichier:Balkans_1912-13.jpg
- Modificările teritoriale ca urmare a războaielor balcanice, *Report of the International Commission to Inquire into the Causes and Conduct of the Balkan Wars*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington, D.C., 1914, p. 38, https://en.wikipedia.org/wiki/Balkan_Wars#/media/File:Balkan_Wars_Boundaries.jpg

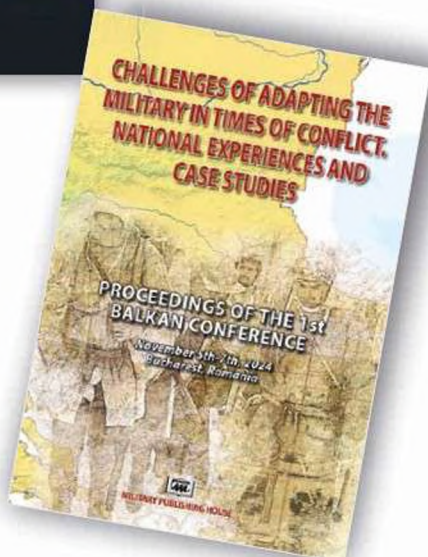
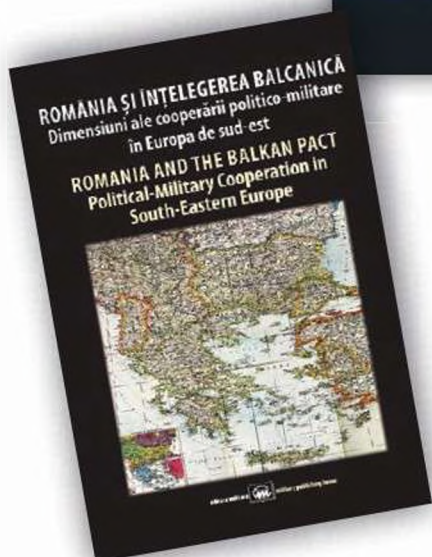
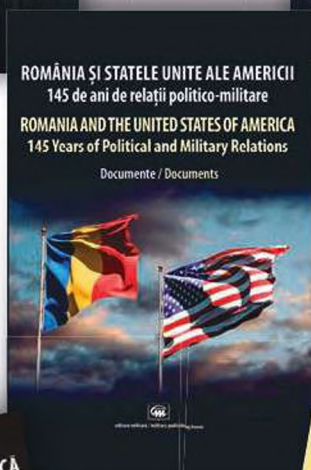
- Iugoslavia și statele balcanice, *Atlas of Province of Prince Edward Island, Canada and the World*, Cummins Map Co., Toronto, 1925, David Rumsey Map Collection, <https://www.davidrumsey.com/luna/servlet/detail/RUMSEY~8~1~259245~5522418>
- Semnarea Pactului balcanic la Atena (9 februarie 1934) de către miniștrii de externe Dimitrios Maximos (Grecia), Bogoljub Jevtić (Iugoslavia), Nicolae Titulescu (România) și Rushdi Bey (Turcia), Șerban-Liviu Pavelescu (coord.), *România și Înțelegera Balcanică. Dimensiuni ale cooperării politico-militare în Europa de sud-est / Romania and the Balkan Entente. Political-Military Cooperation in South-Eastern Europe*, Editura Militară, București, 2024, p. 268
- Republica Socialistă Federativă Iugoslavia în pragul destrămării, ianuarie 1991, <https://www.icty.org/en/about/what-former-yugoslavia>
- Războiul de 10 Zile din Slovenia, 1991, Library of Congress, <https://www.loc.gov/resource/g6841sm.gct00210/?sp=1&st=image>
- Luptele din Slavonia de Est, septembrie 1991 - ianuarie 1992, Library of Congress, <https://www.loc.gov/resource/g6841sm.gct00210/?sp=3&st=image>
- Împărțirea administrativă a Bosniei și Herțegovina, https://en.wikipedia.org/wiki/Bosnia_and_Herzegovina#/media/File:Map_Bih_entities.png
- Structura etnică a populației din Kosovo, https://en.wikipedia.org/wiki/Kosovo#/media/File:Kosovo_ethnic_map_2011_census.GIF
- Fotografie de grup de la Summitul UE – Balcanii de Vest, 18 decembrie 2024, <https://webalkans.eu/en/news/eu-western-balkans-summit-concludes-with-brussels-declaration/>
- Declarația președintei CE, Ursula von der Leyen, la conferința de presă comună cu președinta Kosovo, Vjosa Osmani-Sadriu, 26 octombrie 2024, https://enlargement.ec.europa.eu/news/statement-president-von-der-leyen-joint-press-conference-kosovo-president-osmani-sadriu-2024-10-26_en

CONTENTS

<i>Foreword</i>	7
<i>The Balkans – an Ever-Changing Conceptual Image of South-Eastern Europe</i>	11
<i>A Short History of the Balkans</i>	21
<i>The ‘Explosive’ Balkans: The Yugoslav Wars</i>	57
<i>Stabilising the Balkans: Between the ‘Middle Way’ and European Integration</i>	73
<i>The Internal Dynamics of Relations among the Balkan States</i>	85
<i>The Interests of External Actors in the Balkans</i>	91
<i>Conclusions</i>	111
<i>Chronology</i>	119
<i>Selected Bibliography</i>	131
<i>List of Illustrations</i>	141

*Operațiile tehnice, editoriale și tiparul au fost executate
la Centrul tehnic-editorial al armatei
sub comanda 5821/2026.*

Publicații ale Institutului pentru studii politice de apărare și istorie militară

www.ispaim.mapn.ro

CENTRUL TEHNIC EDITORIAL AL ARMATEI

BUCUREȘTI, 2025

ISSN: 2972-1806

ISSNL: 2972-1806